

**АНТОЛОГІЯ
ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ**

КЛАСИЧНА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

Василь ВЕРХОВИНЕЦЬ

**ВЕСНЯНОЧКА
(скорочений передрук)**

АНТОЛОГІЯ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ

Класична педагогічна спадщина України

Василь ВЕРХОВИНЕЦЬ

ВЕСНЯНОЧКА (скорочений передрук)

Упорядник
Людмила Огнєва

Всеукраїнська культурно-освітня
Асоціація гуманної педагогіки
2020

УДК 373.2.091.33-027.22:78(07)

В-36

ВАСИЛЬ ВЕРХОВИНЕЦЬ

ВЕСНЯНОЧКА

(скорочений передрук)

Редакційна група:

Бак Вікторія, Огнева Людмила,
Первак Майя, Салієнко Ніна

Упорядник

Огнева Людмила

Комп'ютерний макет та художнє оформлення

Огнева Людмила

Видано за сприяння Дніпропетровської академії музики ім. М.І. Глинки

ВЕРХОВИНЕЦЬ Василь. ВЕСНЯНОЧКА (скорочений передрук) / Упоряд., прим. Л. Огнева. / – Всеукраїнська культурно освітня Асоціація гуманної педагогіки/ – Дніпро: «Домінанта Принт», 2020. – 164 с.

До пропонованого посібника увійшли лише твори, про які В. Верховинець згадує у методичних поясненнях до дитячих ігор і пісень та у хореографічному додатку попередніх видань «Весняночки». Наше видання здійснено з освітніми цілями.

Особливу цінність має цей посібник для студентів, учителів молодших класів та вихователів дитячих садочків.

ISBN 978-617-7371-66-2

© Огнева Людмила, упорядник
© Всеукраїнська культурно-освітня
Асоціація гуманної педагогіки

Василь ВЕРХОВИНЕЦЬ (КОСТИВ)
(1880-1938)

*Дитина мусить мати час на ігри, а справа
їх поширення цілком знаходиться в руках
вихователів. Це їхній обов'язок, яким не
можна легковажити.*

В. Коштовий

Верховинець Я.¹
Про «Весняночку» та її автора

Весняночка! Чи можна поетичніше назвати твір, де кожна сторінка, немов у сяйві весняного сонця, іскриться життєрадісним дитячим дзвінкоголоссям, де, що не гра, то викінчена за формою і глибока за змістом мініатюра, зігріта безмірною любов'ю до дітей, пройнята великою турботою про їхнє виховання та про їхній майбутній шлях у суспільстві.

Гортаються сторінки книги, і перед читачем виникають одна по одній усі пори року, оспівані в піснях, звеличені в іграх та забавах.

Природа нескінченна у своїй красі. Нею можна вічно милуватись, у неї є чому повчитись, вона здатна навівати найкращі думи, вчинки й почуття. Ось чому для Василя Миколайовича Верховинця так важливо було взяти собі за спільників Весну, Літо, Осінь, Зиму, аби вкупі з ними, як з вірними порадиниками і побратимами, сіяти в довірливим дитячим серці зерна правди і добра.

Працюючи над «Весняночкою», автор поставив перед собою і перед вітчизняною педагогікою конкретні завдання, суть яких полягав у вихованні «фізично здорового, етично стійкого та інтелектуально розвинутого майбутнього члена суспільства»...

Одним із могутніх засобів досягнення бажаного результату у вихованні та забезпеченні гармонійного розвитку особи автор «Весняночки» вважав рухливі музичні ігри. Виступаючи на Третьому з'їзді працівників дошкільних закладів Полтавщини у 1921 році, він говорив: «Гра є наймиліша хвилина, котрої потрібно дитині для всебічного виховання її молоденького тіла, розуму та її індивідуальних здібностей».

Отже, усі різноматематичні ігри, вміщені до збірки, об'єднує одна загальна риса: вони покликані у привабливій, доступній формі всебічно розвивати дитвору, спрямовувати у бажане русло формування дитячого світогляду.

Репертуар «Весняночки» автор побудував на основі фольклорного матеріалу, власних творів та кращих зразків заново переосмисленої музично-ігрової дитячої літератури своїх сучасників.

Гортаючи сторінки «Весняночки», легко помітити, що до неї увійшли ігри, здатні посісти важливе місце в процесі дитячого виховання. Кожна гра несе в собі глибоке смислове навантаження і має конкретно визначену мету. Шлях до мети лежить через виконання завдань, поставлених перед дитиною у грі. Ці завдання відзначаються винятковою різноманітністю. Вони поступово ускладнюються, але, періодично повторюючись в іншому викладенні та в іншій ігровій ситуації, добре виконуються дітьми. Таким чином досягається необхідна послідовність у посиленні впливу на розвиток розумових та фізичних здібностей дитини.

Переважає більшість ігор «Весняночки» — це невеличкі казки та напівказки, де дійсність тісно переплітається з вигадкою. В іграх реалістично-побутового плану, хороводах і танцювальних композиціях також існує певний елемент умовності, який відкриває простір для вільних домислів.

Велика група ігор «Весняночки» призначена для фізичного розвитку дитини, для гартування її організму гімнастичними вправами, зумовленими самим змістом гри або способом її проведення.

Торкаючись проблеми фізичного виховання, Верховинець писав: «Дітям потрібна гімнастика, але така, яка не розстроювала б їх нервів, а заспокоювала, приносила все нові враження і непомітно, без відома дітей, розвивала б у них не тільки силу фізичну, але єднала б в собі виховання тіла й розуму».

¹ Верховинець Ярослав Васильович (11.04.1925) — флейтист, педагог. Син В. Верховинця. Заслужений діяч мистецтв України (1998).

Значне місце у «Весняночці» займають ігри на тему праці, в яких діти під пісню виконують ритмічні рухи, властиві тому чи іншому трудовому процесу. В своїх іграх «Весняночка» пропонує дитячій увазі широкий вибір різноманітних «робіт», від простих, призначених для однієї особи («Ладки, ладусі»), до складних гуртових («Дінь-дінь», «Вийшли в поле косарі», «Два півники»).

До групи ігор на тему праці приєднуються за своєю значимістю патріотичні ігри та пісні. Частина з них має чітко окреслений військовий характер («Старий батько», «Гей, Сірко», «Гей, військо йде»). В інших іграх та весняних хороводах («А вже весна») «Ой ходить Іванко») ідея захисту країни та визвольної боротьби подається в умовно алегоричному плані.

Характерною рисою «Весняночки» є надзвичайна багатосторонність її педагогічного та естетичного впливу на вихованців. Тут дитина відчуває на собі благотворну дію музики й слова, танцю і ритмічних рухів, вона в захопленні від яскравих проявів прекрасного в природі, у повсякденному житті.

Особливу привабливість всім іграм надають пісні, зібрані в народі або створені видатними музичними діячами України. На сторінках «Весняночки», окрім пісенного доробку її автора, можна зустріти чимало творів М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, П. Коряцького, П. Демуцького, а також фольклорні записи К. Квітки, С. Титаренка, А. Конощенка, С. Дрімцова.

Своєю привабливістю пісні «Весняночки» завдячують поезіям Т. Шевченка. Лесі Українки, О. Олеса, М. Вороного. Д. Загула. П. Тичини та інших українських поетів, чие образне слово надихало композиторів на створення високохудожньої пісенної літератури для дітей.

Більшість пісень, що увійшли до збірки, належать В. Верховинцю. За своєю мелодикою і гармонічною основою (це стосується і його великих хорових полотен) вони гранично наближаються до народних, бо увібрали в себе усі найкращі, найхарактерніші риси, властиві українському народному мелосу.

Для ігор «Весняночки» В. Верховинець написав чимало невеликих пісеньок, а точніше поспівок, в яких відчуваються інтонації дитячої розмовної мови («Равлику-павлику», «Печу, печу хлібчик», «Летів горобейко», «Труби, Грицю, в рукавицю», «Зробим коло», «Не сваритесь» і багато інших).

Побудовані з урахуванням ладотональних особливостей народної пісні, вони в той же час нагадують маленькі мелодії-говірки, які так часто люблять складати самі діти, коли звертаються один до одного або, жартуючи, передражують товаришів.

Усім пісням, що складають музичне мереживо «Весняночки», властива виняткова мелодійність і чітка ритмічна основа. Вони дуже зручні для виконання, тому діти їх легко запам'ятовують. На цих творах Верховинець вчить дітей співати соло («А вже весна», «Розлилися води») і в ансамблі («Грими, грими, могутня пісне», «Вийшли в поле косарі»). Він обережно веде їх по важкому шляху долання музичних труднощів, пропонуючи спочатку легенькі пісеньки («Диби-диби», «Сонечко»), а потім складні («Ми дзвіночки», «Щебетала пташечка» та інші).

Разом з іграми та піснями до «Весняночки» увійшли й танцювальні рухи. Ще в своїй «Теорії українського танцю» В. Верховинець писав. «Пісня й танець — це рідні брат і сестра. Як у пісні виливаються жарти, радощі й страждання народні, так і в танці та іграх народ проявляє свої почуття». І щоб «...дати змогу кожному громадянину не тільки милуватися своїм танцем, але і самому брати участь у танцях і водити їх аж до глибокої старості», він потурбувався, аби вивчення народних танців починалося з самого дитинства. Так, на сторінках «Весняночки» можна зустріти багато весняних хороводів («Шум», «Кривий танок» «Дружба»), чимало народних українських танців, цілком доступних дітям («Перепілка», «Плету лісочку») і авторські обробки народно-танцювальних мотивів для виконання на естраді («При долині мак»).

Поряд з цим автор вносив танцювальні рухи до багатьох ігор, коли цього вимагав їхній зміст або дозволяв характер пісні.

Надзвичайно цінним є перший розділ книги, де знайшли своє місце педагогічні роздуми професора В. Верховинця, людини, за плечима якої був багатий досвід роботи з дітьми та їхніми майбутніми вихователями — студентами вищих навчальних закладів.

Торкаючись практичної частини підручника, рецензент першого видання «Весняночки» професор Б. Яновський писав: «Тут автор пояснює зміст кожної пісні і спосіб, яким вона повинна виконуватися, тобто викладає, якими повинні бути самі ігри відповідно до поданої пісні, інакше кажучи, дає малюнок драматичної дії. Це надзвичайно цінно і цікаво, тому що маємо можливість широко використовувати пісні з метою виховання ритмічного чуття, привчати до ритміки рухів, що в свою чергу веде на шлях розвитку пластики».²

Підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що «Весняночка» займає особливе місце в творчості Василя Миколайовича Верховинця. Вона ніби та колиска, де зростали його ідеї та задуми в галузі педагогіки, хореографії, композиції та інсценованої пісні. «Весняночка» — перша книжка ігор з піснями для дітей, видана в Україні у радянський час. Відігравши велику роль у справі виховання дітей у 20—30-і рр., вона користується заслуженою пошаною і в наш час.

Її автор — В. М. Верховинець є одним з основоположників створення дитячого музично-ігрового репертуару. Разом із своїми сучасниками — відомими музично-громадськими діячами України — він заклав міцний фундамент, на якому виросла нинішня музична література для дітей. <...>

Верховинець (Костів) народився 5 січня 1880 року в селі Старий Мізунь, тепер Івано-Франківської області, в сім'ї малоземельного селянина. Здобути освіту в умовах жорстокого переслідування усього українського з боку австро-угорської монархії було надзвичайно важко. Але, незважаючи на труднощі, дванадцятирічний хлопець після закінчення сільської школи їде до Львова і влаштовується вчитись у бурсі при Ставропігійському інституті. Бурса готувала слухачів для духовної та учительської семінарії.

Любов до народної пісні й танцю, а також виняткові музичні та педагогічні здібності визначили майбутній життєвий і творчий шлях Верховинця. У 1899 році він закінчує учительську семінарію в місті Самборі з дипломом «Городського народного вчителя» і починає викладати в народних школах міста Калуша, а потім у селах Бережниця та Угринові Калуського повіту. Майже всі, хто знав Верховинця, відзначали його любов до дітей і вміння працювати з ними.

Свою педагогічну діяльність Верховинець поєднує з роботою в театрі товариства «Руська бесіда». Там він працює хормейстером і виступає на сцені з провідними партіями у музичних постановках.

1906 року в житті Верховинця відкривається нова сторінка, його чудовий лірико-драматичний тенор і артистична обдарованість справили велике враження на видатного актора Миколу Карповича Садовського, який в той час гастролював на Галичині. Садовський запропонував молодому співакові вступити до його трупи, і влітку 1906 року Верховинець переїхав в Україну.

Згодом Садовський писав: «На літо до мене приїхав молодий ще тоді актор Костів, що пізніше грав під прізвиськом Верховинця. Цей молодий, але дуже музикальний хлопець дав мені ідею перекласти опери «Галька» і «Сільська честь». А тим часом ми почали разом розучувати оперу «Продана наречена», де я мав співати партію Кецала»³.

У Театрі Миколи Садовського В. Верховинець захоплюється майстерною грою корифеїв української сцени М. Садовського, М. Заньковецької, Г. Борисоглібської, О. Полянської та інших, виступає разом з ними, вчиться у них і сам з великим натхненням працює над

² Матеріали ЦДАЖР УРСР. Харків, фонд Ю 116, опис № 6. од. схову № 8924, с. 39 (Я. А).

³ Садовський М. К. Мої театральні згадки, 1881—1917 рр. Харків, ДВУ, 1930, с. 90-91.

створенням нових сценічних образів. Киян чарували його тенор і майстерна гра в ролях Петра («Наталка Полтавка» М. Лисенка), Андрія («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського), Левка («Майська ніч» М. Лисенка), Йонтека («Галька» С. Монюшка), Турідду («Сільська честь» П. Масканьї) та в інших, різних за своїм сценічним характером ролях.

Та, незважаючи на виняткові акторські успіхи, Верховинець залишається вірним хормейстерській справі і незабаром цілком віддається їй, працюючи в театрі хормейстером, а згодом і диригентом. Водночас він успішно закінчує теоретичний клас школи Лисенка під керівництвом Г. Любомирського і, таким чином, завершує свою музичну освіту.

У квітні 1915 року ряд провідних акторів — Л. Ліницька, О. Полянська, С. Паньківський, М. Петлішенко, Н. Горленко, С. Бутовський, В. Василько, Є. Доля та В. Верховинець залишили Театр Миколи Садовського. Вони увійшли до «Товариства українських акторів за участю М. К. Заньковецької та П. К. Саксаганського, під орудою І. О. Мар'яненка». Невдовзі до них приєднався Іван Семенович Козловський.

В. Верховинець здійснював музичне керівництво новим творчим колективом — працював з хором та оркестром, розучував вокальні партії з акторами, ставив танцювальні номери у виставах. У цьому товаристві він пробув до 1919 року.

Життя театру проходило в гастрольних поїздках по Україні. Користуючись цією нагодою, а також за власною ініціативою молодий хормейстер виїжджає на села і, запалений порадами М. Лисенка, глибоко вивчає побут і творчість українського народу. Ці етнографічні та фольклорні дослідження дали Верховинцю можливість зібрати й обробити багатий матеріал, на базі якого він будує свої теоретичні узагальнення і практичну діяльність. У 1912 році виходить у світ його перша наукова праця «Українське весілля» (повний запис весілля в селі Шпичинці Сквирського повіту на Київщині). Автор глибоко аналізує українські народні пісні весільного ритуалу, робить екскурс у минуле і простежує їхній розвиток з часів родового суспільства аж до нашої епохи.

«Весілля в Шпичинцях» — перший в Україні твір, у якому, крім повного запису весільного обряду, широко представлений музичний матеріал і зроблено надзвичайно цінні й цікаві теоретичні узагальнення.

Дослідження народнопісенної творчості В. Верховинець поєднує із студіюванням народного танцю і уже в період роботи над «Українським весіллям» починає готуватись до здійснення аналогічної праці в галузі хореографії. Вставні балетні номери у виставах театру Садовського, хореографічні вечори гуртка молоді й семінаристів, які він влаштовував на сцені цього ж театру, підтверджували сміливу думку митця про велике майбутнє народного танцю.

Для утвердження народної хореографії необхідно було створити міцну теоретичну базу.

З цією метою Верховинець пише «Теорію українського народного танцю», для якої він не тільки зібрав надзвичайно цінний матеріал, а й науково обґрунтував його, показав характерні рухи, які є основою української народної хореографії. Цікаво відзначити, що Верховинець перший серед наших фольклористів дав назву майже всім танцювальним рухам, відповідно до їхнього характеру і внутрішнього змісту, розробив і запропонував оригінальний метод запису хореографічного матеріалу, який полягає в словесному описі рухів і їхніх комбінацій, ілюстрованих рисунками та схемами. Його метод здобув широке визнання у хореографів і науковців.

У книзі митець пропонує струнку, глибоко продуману систему подачі танцювального матеріалу. Перед нами ніби розгортається яскрава хореографічна картина, яка бере початок від ледь помітних підготовчих рухів, що поступово формуються у певні танцювальні. Непомітно змінюючись, вони переплітаються між собою в безлічі цікавих комбінацій і, нарешті, виливаються в чудове мереживо фігурних таночків, описаних наприкінці книги.

Видатні хореографи сучасності надзвичайно високо оцінюють згадану працю. У передмові до її третього видання народний артист СРСР балетмейстер В. Вронський зокрема писав: «Теорія українського народного танцю» професора В. М. Верховинця — це перша на Україні книга, яка по-науковому підходить до вивчення народного танцювального мистецтва.

Поява її в світ дала нам дорогоцінний хореографічний матеріал, так ретельно і любовно зібраний серед народу і зосереджений в одному творі». І далі: «Крім того,— і це надзвичайно важливо, — робота В. М. Верховинця відіграє велику роль у справі вивчення, поширення українського народного танцю в інших республіках Радянського Союзу».

Характеризуючи композиторську діяльність Василя Миколайовича, треба насамперед відзначити її глибоко народний характер. До нас не дійшли його ранні оригінальні твори, проте ми маємо багато записів народних мелодій та їхніх аранжировок, зроблених ним ще до 1917 року.

Верховинець написав багато романсів та солоспівів на слова Лесі Українки, І. Франка, О. Олеса, П. Тичини, М. Рильського та інших українських поетів.

Більш детально з хоровою та пісенною творчістю Верховинця можна ознайомитись, звернувшись до його збірок «Хорові твори»⁴ і «Пісні і а романси»⁵ до яких увійшли найкращі твори композитора.

Значну частину свого життя Верховинець віддав педагогічній роботі. Так, у 1919—1920 рр. він працює лектором з методики хорового співу на диригентських курсах імені Лисенка у Києві та викладає дитячі ігри в Київському педагогічному інституті, а в 1920—1932 рр. керує кафедрою мистецтвознавства Полтавського інституту народної освіти та викладає українські народні танці в трудшколі імені Котляревського.

Верховинець-педагог справляв велике враження на слухачів своєю ерудицією, надзвичайною музикальністю, глибоким знанням фольклору, умінням цікаво побудувати та провести лекцію.

В основу музичного виховання учнів був покладений власний дослідницький матеріал, крім того, широко використовувалась спадщина українських, російських та західноєвропейських класиків. Вміло показуючи кожну музичну фразу, керівник сприяв всебічному розвитку художнього смаку студентів. Народні пісні, що були пов'язані з іграми, засвоювались практично: лектор подавав зміст гри, розподіляв ролі серед студентів, і після вивчення вокальної частини, учні закріплювали пройдений матеріал, виконуючи пісню разом із рухами. Вражала кипуча енергія самого керівника, який не тільки робив цінні вказівки щодо вокалу, а й ретельно відпрацьовував жести, рухи і міміку тієї чи іншої гри.

«Зайде, бувало, Василь Миколайович до аудиторії,— згадував колишній його учень і концертмейстер Сергій Амосович Шевченко, — усміхнеться до нас та й скаже: «Забудьте, будь ласка, про свій вік. Ви — не студенти. Ви — дошкільнята. А тепер давайте гратись». І справді, кожен з нас немов відчував себе дитиною, а Василь Миколайович тим часом з'єднував наші руки, сам підхоплював переднього і, приспівуючи: «диби-диби, диби-би...» та пританцьовуючи, вів рядочком за собою. Вивчені у той спосіб ігри ми проходили з дітьми полтавських інтернатів. Там уже ми були вихователі! Там Василь Миколайович давав нам повну волю, а після тих занять детально розбирав роботу кожного».

Така система подачі матеріалу захоплювала студентську молодь, лекції проходили жваво, весело і продуктивно.

Майже рік (1927—1928) Верховинець працював викладачем у Харківському музично-драматичному інституті.

Випускник інституту, нині пенсіонер, доцент О. Перунов розповідав: «В той час до нашої навчальної програми були введені дитячі ігри та пісні. Дякуючи лектору, новий предмет одразу став популярним серед студентської молоді. На уроки Василя Миколайовича збігались майже всі слухачі інституту, одні, щоб брати участь в іграх, інші — просто спостерігати. Серед останніх можна було помітити педагогів трудових шкіл та вихователів дитячих садків, причому не тільки місцевих, а й приїжджих.

⁴ Верховинець В. Хорові твори. К., «Мистецтво», 1966.

⁵ Верховинець В. Пісні та романси. К.. «Музична Україна», 1969.

Василь Миколайович викладав без записок і конспектів, працював натхненно, до самозабуття. Створювалось враження, ніби він, працюючи, творить і відкриває перед нами щось нове, ніким не знане досі. Захопленість педагога передавалась всім присутнім — аудиторія жила одним життям, одними думами, підкорена одному творчому пориву. Серед студентів тільки й було мови, що про нового лектора та його предмет».

Саме в період активної педагогічної діяльності В. Верховинець остаточно завершує свою довгорічну роботу над «Весняночкою» і випускає її в світ. Бажання скласти збірку дитячих ігор та пісень виникло ще тоді, коли він почав вчителювати в народних школах Галичини. Молодого класовода постійно хвилювало те, що багатющий ігровий матеріал, створений народом та породжений дитячою фантазією, часом забувається і безслідно гине, ніким не записаний і не упорядкований.<...>

Варто відзначити, що складання «Весняночки» збіглося з розпочатою раніше роботою над «Теорією українського народного танцю», і обидві, здавалось, різні за своїм призначенням, праці виявились по суті органічно пов'язаними між собою: якщо в «Теорії українського народного танцю» автор подбав, аби значну частину танцювальних рухів та їхніх комбінацій пристосувати для дітей, то на сторінках «Весняночки» постійно зустрічаються посилання на «Теорію танцю», коли описуються ігри або інсценовані пісні, в яких мають місце елементи хореографії.

Отже, тенденція до інсценізації пісень, а також до створення хореографічних композицій на основі народнопісенного матеріалу була властива творчості митця. Вона зародилась ще на початку його творчої діяльності, лейтмотивом пройшла через усе його життя і остаточно закінчилась в роботі «Жіночого хорового театралізованого ансамблю» («Жінхоранс»).

Цей колектив був останнім з багатьох, якими керував Василь Миколайович після закінчення своєї праці в Театрі Миколи Садовського та в Товаристві українських акторів.

Відтоді Верховинець ні на мить не розлучається з хормейстерською справою. Довгий час він очолює хор Полтавського інституту народної освіти (1920—1932 рр.), на цей же період припадає створення Полтавської окружної хорової капели, якою він керував разом з Ф. Попадичем та О. Свешниковим. Репертуар капели був дуже різноманітний: О. Свешников диригував хоровими творами російських та західноєвропейських авторів, Ф. Попадич — творами українських композиторів, а В. Верховинець спеціалізувався в галузі української народної пісні.

У 1923—1924 рр. Василь Миколайович працював у музично-драматичному інституті імені М. В. Лисенка як диригент хорового співу на диригентському відділі і керував хоровою студією імені Стеценка при музичному товаристві імені Леонтовича.

В 1927—1928 рр. Василь Миколайович керував Харківською окружною капелою «Чумак», яка популяризувала твори радянських композиторів, народні пісні й великі хорові твори світової класики та хором Харківського музично-драматичного інституту.

Як бачимо, Верховинець зробив вагомий внесок у розвиток хорової справи в Україні. Він був не тільки чудовим хормейстером-організатором, але й талановитим педагогом-вокалістом, завдяки чому усі хорові колективи, якими він керував, відзначались високою виконавською культурою, справжнім професіоналізмом.

Значний внесок Верховинця також у становлення й розвиток українського балетного мистецтва. Деякий час він працював балетмейстером Харківського театру музичної комедії, який було створено у 1929 році. Разом з Верховинцем фундаторами цього колективу були диригент Б. Крижанівський та режисер Б. Балабан.

У 1930 році Харківський оперний театр розпочав роботу над постановкою першого українського балетного спектаклю «Пан Каньовський» (музика М. Вериківського, лібрето М. Вериківського та Ю. Ткаченка). Перед постановниками цього твору постало нелегке завдання: необхідно було поєднати, здавалось, абсолютно несумісні стильові особливості класичного і народного танцю, створити на основі класичної хореографії український національний балет. На той час такого балету ще не існувало, проте були цікаві ідеї, подані

Верховинцем ще в 1920 році. У своїй «Теорії українського народного танцю» він писав: «Наш балет, якщо йому судилось коли-небудь народитись, мусить бути народним, своєрідним, а таким він стане тоді, коли в нього увіллється багатство народного танцю з його мальовничими фігурами й широкою, нічим не обмеженою фантазією думок і коли він буде перейнятий духом веселих танцювальних пісень, повних кипучості, енергії, бадьорості та невимушеної щирої розваги справжнього народного життя».

Ось чому балетмейстер В. Литвиненко, який добре розумівся на класиці, залучив до роботи над виставою В. Верховинця, що був фахівцем у галузі народної хореографії. Спільна праця двох митців дала плідні результати: в балетному мистецтві України прозвучало нове слово. Народився спектакль, за прикладом якого згодом почали створюватись інші вистави, що прикрашають нині репертуар театрів опери і балету нашої республіки.

Набагато пізніше, відзначаючи заслуги Василя Миколайовича перед балетним мистецтвом України, народний артист СРСР балетмейстер П. Вірський у своїй передмові до четвертого видання «Теорії українського народного танцю» писав, що думки Верховинця про український балет, «...висловлені ним ще в 1920 році, давно перестали бути лише предметом теоретичних дискусій і сміливих передбачень. Вони набули цілком реальної форми в творчих досягненнях митців від хореографії, які вивели наш національний танець у великий світ.

Верховинець вніс неоцінний вклад у розвиток української хореографії. Вій був одним із перших, хто стояв біля колиски українського професійного танцювального мистецтва і своєю практичною діяльністю прокладав йому шлях до визнання».

Творчі шукання В. Верховинця в галузі фольклору, композиції та хореографії логічно завершилися створенням у Полтаві в 1930 році «Жіночого хорового театралізованого ансамблю», який за задумом його засновника мав подавати пісню в театралізованому плані, аби народна музика і танець проклали собі дорогу і на естраду.

Прийом театралізації пісні, підказаний змістом самого твору, відкривав перед колективом великі можливості. Пісня ніби народжувалась знову, твір сприймався не тільки з музичного боку, а й наочно.

Новий жанр, який вперше показав на сцені саме В. Верховинець, витримав випробування часом і тепер до нього звертаються численні професійні та самодіяльні колективи нашої республіки і за її межами.

Активну участь у створенні «Жінхорансу» та його роботі брала Є. Доля-Верховинець, яка була режисером цього колективу.

Робота з «Жінхорансом», що 1935 року оформився в Державну капелу — справжній апофеоз творчої діяльності Верховинця. Побудований на принципах, розроблених у «Теорії українського народного танцю» та «Весняночці», «Жінхоранс» став своєрідною лабораторією перевірки і запровадження в життя сміливих новаторських ідей свого керівника, висококваліфікованим колективом-пропагандистом хорової культури української народної пісні і хореографії.

Навесні 1935 року Всесоюзне товариство культурних зв'язків із закордоном у Москві одержало від оргкомітету Першого міжнародного фестивалю народного танцю в Лондоні запрошення надіслати на цей фестиваль делегацію від СРСР. Кращі танцюристи багатьох республік Радянського Союзу почали підготовку до майбутніх виступів.

Головний балетмейстер Київського театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка Л. Жуков укомплектував танцювальну групу із солістів Київського та Харківського оперних театрів.

Для роботи з цією групою був запрошений В. Верховинець. Він працював з танцюристами майже два місяці — вчив їх, як треба поводити себе в українському народному танці, звертав увагу на правильне положення рук, корпусу і ніг та на взаємини партнерів у танцювальному колі. Професійні актори повинні були показати на великій сцені український народний танець у всій його привабливості і красі.

Верховинець підібрав цікаву музику і поставив триколінний «Гопак». То був парубочий танець, в якому демонструвалась чоловіча віртуозність, а дівчата своїми плавними,

сповненими скромності рухами, створювали ліричний контраст парубоцькому танцювальному хисту. Гопак виконувався в дуже швидкому іскрометному темпі.

Друга частина танцю, віртуозна, стрімка, була поставлена Л. Жуковим і разом з триколінним «Гопак» Верховинця становила єдине гармонійне ціле.

Успіх у Лондоні перевершив усі сподівання. Після закінчення «Гопак» в найбільшому концертному залі Лондона «Альберт-холі» відбувалося щось неймовірне. Публіка не відпускала танцюристів зі сцени, примушувала їх виконувати на «біс» кілька разів.

Українська танцювальна група одержала першу премію фестивалю.

Коментуючи хід фестивалю, лондонська газета «Тайме» від 18 липня 1935 року писала: «Все це було новим для нас. Російські танцюристи з України виконували «Гопак» з такою професійною майстерністю, що сколихнули публіку, розпалили її ентузіазм... Ми побачили, як народні танці безпосередньо впливають на балет, хоча, незважаючи на віртуозність, це, по суті, були чисто народні танці...».

На Батьківщину митці повернулись, окрилені великим успіхом. «Шлях делегації, і зокрема української групи, від радянських кордонів через Ленінград та Москву до столиці України,— писала газета «Пролетарська правда», — став шляхом заслуженого тріумфу і творчих звітів, з якими виступали танцюристи перед трудящими Ленінграда і Москви».

«Успіх «триколінного гопак» на фестивалі в Лондоні був цілком закономірним, — згадує О. Соболев, заслужений артист УРСР, — адже його демонструвала танцювальна група, яка стала, по суті, першим хореографічним колективом, що підніс виконання народного танцю на високий професійний рівень. Ця подія мала певний вплив і на дальший розвиток вітчизняного народно-танцювального мистецтва, оскільки дала поштовх створенню в союзних республіках ансамблів народного танцю».

На першій Декаді української літератури і мистецтва в Москві (1936 р.) столичні глядачі знову побачили іскрометний танець Верховинця — Жукова у виконанні артистів балету Київського оперного театру як заключний хореографічний номер опери «Запорожець за Дунаєм».

Для участі в Декаді був запрошений і «Жінхоранс». Цей колектив виконував поставлені Василем Миколайовичем обрядові танці й хороводи в опері «Наталка Полтавка». Виступи в складі трупи Київського театру опери та балету імені Т. Г. Шевченка, а також самостійні концерти капели знайшли гаряче схвалення мистецької громадськості та глядачів столиці.

Радянський уряд високо оцінив творчу діяльність професора В. М. Верховинця, нагородивши його після закінчення Декади орденом «Знак Пошани».

Влітку 1936 року митець разом із «Жінхорансом» здійснив гастрольну подорож по Далекосхідному краю і протягом двох місяців дав 60 концертів для воїнів Далекого Сходу.

За час перебування на Далекому Сході Василь Миколайович організував чимало хороших гуртків із військовослужбовців та жінок командного складу армії.

Ця гастрольна подорож була останньою в житті Василя Миколайовича Верховинця. Він помер 11 квітня 1938 року.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ. ПРО РУХЛИВІ ІГРИ ЗІ СПІВАМИ

МЕТОДИЧНІ ПОЯСНЕННЯ ДО ДИТЯЧИХ ІГОР І ПІСЕНЬ

Передмова

Наукові дослідження в галузі педагогіки виявили, що найсильніше бажання у дитини — це бажання руху. Дитина рухається під час гри. В гру вона вкладає всю свою енергію, бо це зміст її життя. Якщо залишити дитину на самоті, вона може бавитися доти, доки не засне, втомлена грою.

У жодній порі свого життя людина не виявляє стільки рухливості, як під час забав у дитячому віці.

Важко переоцінити значення ігор та забав у справі формування фізично здорового, етично стійкого та інтелектуально розвинутого майбутнього члена суспільства. Завдяки іграм можна виховати у дитини всі ті властивості, котрі ми шануємо у людей і котрі нам хотілося б прищепити малечі різними оповіданнями, бесідами та навчанням. Граючись, дитина зосереджує увагу, а це вже є початком виховання сильної волі.

Залежно від ходу гри дитина мусить оцінювати загальну обстановку і швидко та самостійно вирішувати, що і коли їй треба робити. Хіба можна знайти кращий спосіб для розвитку самостійності та швидкості дійової рішучості у вихованців.

Захоплена грою, дитина гартується в терпінні, бо ніколи не скаржиться на біль, якщо впаде або вдариться ненароком. Від такого болю за інших обставин вона пролила б чимало сліз.

Граючись, дитина легко схоплює, розуміє та запам'ятовує гру, а ці якості, постійно розвиваючись, в свою чергу полегшують виконання складніших завдань.

Крім того, треба згадати ще про одну надзвичайно цінну властивість гри: вона веселить, радує, а здорова радість конче необхідна для здорового розвитку душі й тіла. Весела людина легше переносить горе і не так швидко піддається лихим зовнішнім впливам.

Проте не слід думати, що ігри та забавки — це єдиний засіб фізичного виховання дитини. Життєві обставини часто суперечать погребам організму.

В процесі повсякденної праці часто повторюються одні і ті ж рухи та положення корпусу, іноді шкідливі для здоров'я. Деякі органи не працюють зовсім, слабнуть і через те втрачають здатність правильно функціонувати, інші органи розвиваються аж занадто. Кровообіг стає нерівномірним, порушується нормальний обмін речовин.

У тих, хто працює сидячи, слабнуть м'язи, а тому вони не можуть тримати в правильному положенні окремі частини кістяка, через що спостерігаються неправильності в будові тіла, що дуже зле відбивається на їхньому загальному здоров'ї. Викривлення, наприклад, хребта призводить до поступового, але невпинного руйнування організму.

Здоров'я людини залежить від погодженої праці всіх органів, а це можливо лише за відповідних і сприятливих для них умов, а саме: чистоти тіла та рухові на свіжому повітрі, а також правильної постави корпусу в побуті і праці. Останнє набувається завдяки спеціальним гімнастичним рухам. Отже одних тільки ігор та забавок для виховання здорової людини ще не досить.

Проте гра дає іншу користь. Для малечі вона найвідповідніша форма руху.

Теоретично майже всім відомо, яке велике значення для дітей мають ігри та забавки, але на практиці можна спостерігати зовсім іншу картину. Навіть там, де є гарний, обладнаний майданчик, часто ніхто не грається. В чому причина? Не може бути й думки, щоб діти не любили бавитись.

Є дві причини: діти або не мають часу, або не знають жодної гри і через те позбавлені радості, яку відчували б від ігор, якби їх знали. Ці дві причини — тяжкий докір вихователям, батькам та вчителям.

Дитина мусить мати час на ігри, а справа їх поширення цілком знаходиться в руках вихователів. Це їхній обов'язок, яким не можна легковажити.

Коли під час гри діти не веселі, не бавляться і не радіють, то винен у цьому сам керівник. Можливо, він вибрав гру, що не відповідає дитячому вікові, може, не вгадав слушного для гри часу або не зумів зацікавити грою дітей, чи вже відразу придушив дитячу радість, не дозволяючи їм голосно тішитись, щоб, мовляв, були чемні та спокійні. Такі дії свідчать про повне незнання дитини.

Радість є неперевершеним засобом пробудження дитячого мозку до активної діяльності, і це почуття під час гри слід всіляко підтримувати.

Але не треба забувати про різницю між старшими і молодшими дітьми. Старші діти завдяки деякому умінню володіти собою можуть тішитись внутрішньо — в собі, проявляючи радість виразом обличчя або звуком голосу. Цього молодші діти не вміють. У них радість вводить в дію все тіло: вони підскакують, плещуть у долоні, кричать, голосно співають тощо. Забороняючи їм так себе поводити, ми робимо дві серйозні помилки:

- з великою шкодою для вихованців вбиваємо дитячу веселість в самому її початку;
- бажанням стримати в забаві почуття дітей ми накладаємо на їхній мозок таке колосальне напруження, що малюкам надзвичайно важко зосередити на грі свою увагу. Це може відштовхнути їх від гри, і діти будуть позбавлені багатьох приємних хвилин відпочинку.

А тому, пригадавши свої дитячі літа, ми не повинні сердитись на голосну дитячу радість, бодай хоч під час гри чи забави.

Звичайно, це не означає, що діти можуть поводити себе як завгодно. Делікатно, ласкаво, жартівливо можна привчити дітей до порядку і до спокійної поведінки, необхідних для продовження або пояснення відповідної гри, і з безумовною рішучістю підтримувати гру правильну та чемну.

Нарешті, ще кілька слів про пристосування гри до дитячого віку. Тут не можна абсолютно, раз і назавжди встановити постійні схеми, але в загальних рисах потрібно добре обдумати, яку саме гру можна проводити з вихованцями того чи іншого віку, маючи на увазі дитячу психіку, що з роками змінюється, як і самі захоплення, переживання та бажання дитини.

Дітям до 4—5 років не потрібні рухливі ігри. Вони ще не прагнуть до гурту однолітків, і їхні забавки зводяться, здебільшого, до обсервації, копіювання та наслідування прикладу старших. Тут роль вихователя полягатиме лише в тому, щоб дати дітям можливість більше бути на повітрі та на сонці, забезпечити їх піском, глиною, тачкою, лопаткою, дати кубики, коника, ляльку, машину або якусь іншу іграшку, і багата дитяча фантазія сама підкаже, як їм краще бавитися.

В наступний віковий період, тобто після 4—5 років, дитині одній уже нудно. Вона тягнеться до товаришів, хоче, щоб хтось придумав їй різні ігри та забави.

Тепер вихователь мусить активно проявляти свою ініціативу, пропонуючи дітям такі ігри, які в першу чергу мають задовольнити їхню потребу в русі та фантазії. Не треба тільки ставити надто великих вимог до здібностей вихованців, особливо до їхньої пам'яті та уваги.

Пізніше, в процесі розвитку дітей, необхідно додавати ігри щораз важчі та складніші, а також ті, що несуть в собі елементи гімнастики.

Керівник, приступаючи до проведення гри з малечею, мусить добре ознайомитися з ігровим репертуаром, він повинен підбирати такі ігри, які змістом, формою і способом проведення відповідали б вікові дитини.

Цими трьома особливостями гри керівник має так зацікавити дітей, щоб ті полюбили її і прохали повторити при кожній нагоді.

Найкраща форма гри — це замкнене або розірване коло. Воно може бути одне або складене із кількох кіл.

Коло своєю будовою являє собою щось гарне, гармонійне, закінчене, ціле. Живе коло єднає і приваблює усіх дітей чимось світлим, чистим, що тішить душу дитячу, ніби погожа картина небосхилу, зірок, місяця, сонця. До кола дитина біжить, наче хоче глянути на сонечко, коли воно вигляне із-за дощової хмари. Дитяче коло — то веселе сонечко.

Щоб гра проходила весело і жваво, керівник мусить, по-перше, сам добре засвоїти гру, а по-друге, ознайомитися з методикою і способом проведення гри, зуміти провести її легко і якнайдоступніше для вихованців.

Під час забави керівник повинен звертати увагу на всі питання, зауваження та доповнення дітей, що стосуються гри, її змісту або способу проведення. Різні дитячі доповнення керівникові слід приймати і дозволяти вносити їх у гру.

Керівник мусить знати: кожне зауваження дитини є ознакою того, що вона цікавиться грою, що її індивідуальні здібності розвиваються, не сплять, а це головним чином і потрібно у вихованні.

Керівник не повинен бути педантом у грі. Не слід, приміром, під час перших занять вимагати, щоб гра була проведена так, як вона вирішується в уяві вихователя. Чого він не досяг сьогодні, те завершить завтра.

Не варто також вимуштровувати гру, немов для демонстрації стороннім людям. Діти граються самі для себе, для своєї користі. Хай дитина сміється, скаче, крутиться, кричить, бігає — це усе їй потрібне. Коли дитина помітить, що її муштрують для показу, вмить пропаде її щире, радісне зацікавлення грою, зникне весела усмішка, невимушеність рухів. Думка її буде роздвоюватись, бо замість того, щоб зосередитись на грі в своєму гуртку, дитяча увага мимоволі почне переключатись на ту обстановку, яка супроводжує прилюдні виступи перед незнайомими глядачами.

Вище говорилося про велике значення ігор у колі. Проте керівник не повинен надуживати колом, у якому малеча тримається за руки. Враховуючи гігієнічні вимоги, треба постійно чергувати ігри в колі з такими, в яких діти стоять або вільно ходять, не торкаючись одне одного руками.

Всі ігри зі співами повинні виконуватись ритмічно. Тому керівникові необхідно самому бути підготовленим з музичного боку, щоб він міг легко передавати відчуття ритму дітворі.

Педагогічну цінність мають лише ритмічно проведені ігри, бо вони об'єднують дітей (така вже властивість ритму) і перетворюють гру в серйозну гуртову працю, а учасників гри — у великий, об'єднаний спільною думкою колектив робітників.

Якщо діти змалку привчаться до такої ритмічної колективної праці, полюблять її, з них виростуть серйозні робітники, яких саме й потребує наша Батьківщина.

З усіма іграми повинна, здебільшого, товаришувати пісня, легко доступна своєю мелодією вихованцям. Хай малеча бавиться, співаючи, і хай співає, граючись,— в цьому надзвичайно велика потреба у самої дитини, у її дитячого товариства та усього молодшого покоління нашого музичного народу.

Про класифікацію ігор для дітей різного віку

У передмові вже писалося: «...не можна абсолютно, раз і назавжди, встановити постійні схеми, але в загальних рисах потрібно добре обдумати, яку саме гру можна проводити з вихованцями того чи іншого віку, маючи на увазі дитячу психіку, що з роками змінюється, як і самі захоплення та бажання дитини».

Оскільки такі загальні міркування не дають відповіді на порушені питання, спробуємо їх конкретизувати і заодно порадити, як і в якій послідовності проводити ігри з дітьми від 4 до 8 років, маючи під рукою матеріал, вміщений у «Весняночці».

Ознайомившись із змістом цього репертуарно-методичного посібника, кожен, звичайно, зверне увагу на те, що ігри та пісні в ньому зібрано і укладено за певним

принципом, а саме: у другому розділі пропонуються ігри та пісні на різні теми. Вони розташовані в порядку їх поступового ускладнення. У наступних розділах всі ігри та пісні упорядковано відповідно до кожної пори року.

Спробуймо тепер висловити думку, як пристосувати до дитячого віку репертуарний матеріал другого розділу.

Для 4-річних дітей можна використовувати №№ **1, 2, 3, 4.**

Для 5-річних — №№ **5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 27, 28.**

Для 6-річних повторити №№, призначені для 4- та 5-річних з тими відмінами, які внесуть в ігри самі діти, а також №№ **12, 13, 14, 15, 16, 17.**

Для 7—8-річних — №№ **12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 30.**

Колискових пісень під №№ 20—25 можна співати з дітьми 6, 7 та 8 років.

Переглянувши подану вище програму, дехто, напевно, подумає, чи не забагато номерів, між якими немає жодної пісні весняної, літньої, осінньої та зимової, відведено, приміром, для 4-річних вихованців?

Безумовно, такий розділ зовсім не означає, що рекомендовані ігри та пісні необхідно вивчити за один рік. Репертуар «Весняночки» розрахований на декілька років, а тому його треба використовувати поступово, не перевтомлюючи дитячу пам'ять та не відвертаючи уваги дошкільників від інших програмових дисциплін.

Отже, з 4-річними дітьми досить пройти не більше десяти номерів протягом року, і коли в якомусь закладі діти цього віку знають більше ігор та пісень, то це означає, що вони віддають співам більше часу, ніж малюванню, казкам, екскурсіям і т. д., що виховання в такому закладі має небезпечний ухил, бо перевантаження дітей музикою може викликати у дошкільнят антипатію до неї. Таким чином, музичне виховання не досягне своєї мети.

Складаючи програму на рік, можна включити до неї дві-три гри на різні теми з другого розділу, дві гри весняні, дві літні і одну-дві зимові, вміщені в наступних розділах.

Для 4-річних дітей — №№ **1, 2, 3, 4, 31, 32, 81, 123, 137.**

Для 5-річних дітей — №№ **2, 6, 8, 33, 36, 41, 42, 95, 124, 125, 139** та повторити деякі номери з програми 4-річних.

Для 6-річних — **12, 13, 14, 17, 34, 39, 50, 53, 103, 104, 128**, а також декілька номерів з програми 4—5-річних, але з внесеними до них змінами.

Для 7-річних — №№ **18, 43, 57, 65, 100, 126, 132, 137, 111.**

Для 8-річних — №№ **19, 57, 58, 59, 60, 72, 117, 127, 129, 148.**

Примітка. Пісні, призначені для малечі дитячих садків, співаються тільки одноголосно, разом з тим дітей можна привчати до слухання багатоголосних пісень.

Про повторення відомих пісень-ігор у старших групах

Візьмемо, наприклад, гру № 1, «Дибидиби».

Ознайомившись з описом гри, вихователька може провести її з 4-річною малечею. Гра буде ще цікавішою, коли вихователька розкидає по кімнаті шматочки білого або кольорового паперу. Ті шматочки є «гриби». Діти збирають їх під пісню, перекладають з правої руки в ліву, а тоді приносять їх до заздалегідь умовленого місця.

Гру, проведену в такий спосіб, діти будуть повторювати досить довго і не скоро забажають нової.

Зате 5-річні діти, що вже знають багато пісень і звикли до ритму, забажають внести в цю гру такі відміни, які не під силу 4-річним і на які менші діти будуть дивитись збоку, як спостерігачі.

Відміни ці зазначено в самій грі після примітки під цифрами **1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.**

Звернемось далі до гри «Равлик-павлик», № 6.

Ця гра призначається для 5-річних дітей, але її можна провести з 6-річними, коли внести до неї такі зміни:

1. Учасники гри стають у два рядочки. Один рядочок — це діти, які співають пісню, а другий рядочок — це «равлики», які, сидячи на стільчиках або стоячи, виставляють то «ріжки», то «ніжки».
2. За другим разом діти і «равлики» міняються ролями.
3. Діти поділяються на декілька кіл, і в кожному колі сидить на стільчику свій «равлик».

З наведених прикладів вихователька може уявити, коли та за яких умов старші діти можуть повторювати відомий репертуар, призначений для молодших груп.

Про пісні та ігри на різні теми

Яскравими картинами, які назавжди запам'ятовуються, проходять перед дітьми різні пори року — весна, літо, осінь і зима.

Зміни в природі, людське оточення, птахи, тварини тощо дають чимало тем для оповідань, пояснень, а можливість робити екскурсії в ліс, на річку, на колгоспне поле, на заводи, в музеї, до воїнів і т. д. задовольняють дитячу допитливість та цікавість, поглиблюють знання і швидким темпом розвивають розум дитини.

Набуті враження стануть міцнішими, коли діти закріплять в пам'яті все побачене й почуте виконанням відповідно підбраного педагогом тематичного репертуару. У «Весняночці» можна знайти ігри та пісні на такі теми:

- Домашні тварини та птахи (песик, котик, , коні, коза, курочка, півник, качка) — №№ 12, 14, 16, 17, 42, 100, 103, 139, 142.
- Поле (польові квіти, зілля, жито, пшениця, просо, гречка, пташки, комахи) — №№ 18, 37, 39, 48, 72, 80, 85, 95, 104, 117, 126.
- Ліс (дерева, гриби, зайчик, пташки) — №№ 1, 127, 142, 148.
- Сад (груша, бджоли, терен) — №№ 43, 75, 131.
- Город (картопля, буряк, гарбуз, диня та інша городина) — №№ 43, 46, 78, 109, 124.
- Вода (струмок, річка, ставок, море, болото, риба) — №№ 39, 41, 46, 50, 53, 57, 100, 122.
- Трудовий процес — №№ 8, 19, 53, 72, 78, 117, 125, 128, 129, 132.
- Патріотизм — №№ 13, 14, 38, 58, 59, 60, 62.
- Весняний цикл — №№ 31-39, 41-43, 46, 48, 50, 53, 56-60, 62, 65, 72, 73, 75, 78, 80, 81, 85.
- Літній цикл — №№ 95, 100, 103, 104, 109, 111, 117, 122.
- Осінній цикл — №№ 123-129, 131, 132.
- Зимовий цикл — №№ 137-139, 142, 144, 148.

Про «кари» під час гри

У передмові «Про рухливі ігри зі співами» згадувалося: «...під час гри у дітей виникає потреба співробітництва ...».

Однак часто трапляється, що не увесь дитячий гурт захоплюється грою. Одне-двоє прямують до кубиків, інші розглядають малюнки, хтось біжить до пісочку і через те, буває, до гри пристають не всі діти.

Вихователька мусить пам'ятати, що силоміць притягати дітей до гри не можна і повинна дати волю тим, хто не пристав до гри, проте їй необхідно охоплювати своєю увагою і тих, хто грається, і тих, хто займається якимось іншим ділом.

Та буває, що в садок приходять діти з поганими звичками, шкідливі, непосидючі, з різними примхами. Над такими дітьми треба встановити особливий нагляд і не карами, а ласкою, оповіданнями, казками намагатися притягти їхню увагу до того життя, що панує в садку, та до тієї гуртової праці, яка в ньому проводиться.

Проте є особливий вид «кар», що практикується під час самої гри, наприклад:

«покарання» «порушників» у грі «Гей, Сірко» (N 14) або «хлопчиків-пустунів» у грі «Іде коза рогата» (N 16) тощо. Такі «кари» є фактичним продовженням самої гри і мають певне виховне значення.

Разом з тим треба згадати ще про подвійні «кари», які іноді вживаються малосвідомими керівниками тоді, коли дитина ще не охопила своїм розумом гри або слабо орієнтується у великій громаді однолітків.

Візьмемо для прикладу гру «Ходять діти в колі» (N 123). Дитина почуває себе дуже покараною, коли вона не вгадає, хто залишив коло. В цьому випадку вона шукає допомоги і захисту у виховательки. Коли ж вихователька цього не розуміє та ще й сама прилучається до дитячого сміху або дозволяє глузувати з «Миколки», то таким чином вона карає дитину «подвійно». Дитина почуває себе ображеною, виходить з гурту, деякі товариші їй співчують, і гра розладнується.

Щоб не покарати дитину подвійно, треба їй допомогти: коли дитина не вгадає, хто вийшов з кола, то вихователька наказує тому, хто сховався, відгукнутися, крикнути, назвати «угадька» на ім'я, зрештою, вийти із схованки, закривши руками своє обличчя.

Тільки добре обдумані та простудійовані ігри можуть бути запорукою того, що вони сподобаються дітям, будуть бажані і досягнуть своєї мети без особливого силування з боку керівника.

Про диригування в дитячих установах

Звичайно мова йтиме про дитячі способи диригування відомими піснями та про те, як вибрати поміж малечі керівників для дитячих хорових гуртків.

Потяг до тактування, розмахування однією або двома руками, пристукування ногами, плескання в долоні помічається серед дітей в садку завжди, коли керівник, вивчаючи пісні, допомагає собі диригуванням для підтримки ритму. Отаке дитяче тактування також є ігра, і нею захоплюються мало не всі діти.

Щоб привести до певного порядку це, на перший погляд, безладне «диригування», керівник може викликати декого до себе або на середину кола і дозволити йому одному диригувати всім дитячим гуртом. Це й буде перший урок показового диригування, і до цього охоче будуть приставати інші діти, навіть наймолодші.

Наступні уроки диригування — це зауваження щодо постави, краси і пластики рухів, зміни темпів та охоплення поглядом усього дитячого гурту.

Проте усього цього можна добиватися тільки тоді, коли, крім виховательки, в садку працює спеціальний музичний керівник, що має у своєму розпорядженні легкий, доступний репертуар.

Виводити або виставляти маленьких дітей за диригентів у виставах, під час свят ми не радимо. Це втомлює і нервує вихованців: навіть десяток пісень, виконаних в гурті, або не менша кількість продекламованих віршів не схвилюють дитину так, як пісня, один раз проведена на очах хоча б у небагатьох знайомих їй гостей або рідні.

Безумовно, я не маю на увазі одиниць-вундеркіндів або вихованців з музичних шкіл, де діти виключно віддаються спеціалізації на музичній ниві.

Про нотну грамоту в дитячих садках

Вивчати нотну грамоту з дітьми за допомогою гри можна тоді, коли діти вже вміють малювати або писати.

Ось декілька варіантів гри «Ноти».

1. Заготовлюються чотири м'ячі різною розміру. На одному — найбільшому — треба намалювати цілу ноту, на другому — трохи меншому — половинну, на третьому — чверть, а на четвертому — найменшому — одну восьму.

Діти утворюють коло і перекидаються великим м'ячем, промовляючи при цьому: «ціла нота, ціла нота», потім граються меншим м'ячем і вигукують: «половинка».

Під час підкидання третього м'яча вигукують: «чверть, чверть», а як гратимуться найменшим м'ячиком, то гукатимуть: «восьма, восьма».

2. Діти поділяються на чотири кола, і кожне коло грається своїм м'ячем (нотю). За сигналом виховательки кола міняються м'ячами, і так декілька разів.

3. Діти сидять на стільчиках. Хтось із гурту витягає м'яча із схованки і кидає його на землю. Дитячий гурт угадує ноту, дивлячись, який завбільшки м'яч.

4. Діти сидять. Вихователька малює на всю сторінку зошита якусь ноту і показує дітям. Ті відгадують. Варто навіть заздалегідь приготувати великі картки з нотами і витягувати, яку з книжки, яку з шапки, інші ще з якихось схованок. Бажано, щоб у дитячому садку висіла на стіні велика дошка з нанесеним на ній нотним станом, тоді виховательці буде легше проводити усі музичні заняття, пов'язані з нотами.

У такий спосіб можна ознайомити дітей з багатьма нотними знаками: ключами, діезом, бемолем, бекаром, нотним станом тощо.

Далі йде засвоєння тривалості нот на практиці. Вихователька пояснює, що цілу ноту треба витримувати голосом («та-а-а-а») протягом чотирьох приплескувань в долоні чи пристуків ногою або помахів руки. Дітям показується ціла нота, і вони виспівують її разом із зазначеними вище рухами при рахунку «раз-два-три-чотири»:

При тому ж рахункові виспівуються і половинні ноти, тільки тепер кожне «та-а» повинно звучати протягом двох приплескувань чи пристуків, тобто одне «та-а» — на «раз-два», інше «та-а» — на «три-чотири» і т. д.

Коли діти це зрозуміють, вихователька може чергувати в різних варіантах цілу ноту з половинною, а також пояснювати, що ціла нота складається з двох половинних.

Далі діти знайомляться, як витримується тривалість чверті. Для цього вони на кожне плескання чи пристук, тобто на кожну цифру рахунку, вигукують окреме «та»: на «раз» — перше «та», на «два» — друге «та», на «три» — третє «та», на «чотири» — четверте «та» і т.д.

Разом з тим діти засвоюють, що ціла нота складається з чотирьох четвертних, а половинна нота — з двох четвертних.

Тривалість восьмих витримується так: на кожне плескання чи пристук вигукується по два «та», а саме: на «раз» — перші «та-та», на «два» — другі «та-та», на «три» — треті «та-та», на «чотири» — четверті «та-та» і т. д.

Таким чином діти усвідомлюють, що кожна чверть складається з двох восьмих, в половинній ноті тих восьмих буде чотири, а в цілій ноті — вісім.

Коли діти навчаться розпізнавати ноти за тривалістю, можна спробувати навчити їх ще й назвам нот.

З цією метою вихователька малює на нотному стані на першій додатковій лінійці (або показує на таблиці) цілу ноту і промовляє: — Дивіться, діти, оця нота зветься «до». Давайте її проспівемо. Вихователька відшукує на фортепіано показану ноту, дає дітям тон і разом з ними виспівує: «до-о-о-о» протягом рахунку «раз-два-три-чотири».

Після цього можна писати (або показувати на таблиці) ту ж саму ноту, але у вигляді половинних, чвертей та восьмих і відповідно їх виконувати.

У такий спосіб вивчаються усі інші ноти першої октави. Таким чином діти будуть знати назви, тривалість і висоту нот. Слід тільки пам'ятати, що з кожною наступною нотою можна знайомитись лише тоді, коли буде добре засвоєна попередня. Ні в якому разі не слід форсувати ту науку, бо знання, набуті поспіхом, завжди поверхові і несталі.

Щоб міцніше засвоювався пройдений матеріал, треба постійно його повторювати, а далі закріплювати о іграх, пов'язаних зі співом по нотах, наприклад:

1. Вихователька показує дітям таблицю з до-мажорною гаммою і пропонує всім співати, називаючи кожну ноту.

Хто заспіває найвірніше, той переміг у змаганні, і його нагороджують оплесками.

2. Вихователька записує нотами якусь відому дітям легеньку пісню, ну хоча б «Диби-диби», а тоді й каже:

— Діти, заспіваймо пісню «Дибидиби», але замість слів будемо називати самі ноти.

Не всякому пощастить з першого разу виконати це завдання, навіть при активній підтримці педагога, проте з кожним наступним заняттям виспівуючих ноти буде все більше й більше, і хто співатиме найвірніше, тому, як переможцеві в змаганні, аплодують..

3. Коли діти вдосталь наспіваються по нотах, вихователька закриває нотний стан папером або виводить дівчату в другу кімнату, і малеча співає пісню, називаючи ноти напам'ять.

Під час співу можна марширувати в розірваному колі з ритмічним плесканням у долоні та диригуванням.

Про зв'язок ігор з математикою

У «Весняночці» є ігри, що їх можна використати для рахування від 1 до 10.

Взяти, наприклад, гру **«Гей, Сірко»** (№ 14). Коли в ній збільшити кількість дійових осіб, а саме — «порушників», то виловивши їх, підраховують, скільки спіймав Прикордонник, скільки спіймав Сірко, на скільки «порушників» зловив більше Сірко чи Прикордонник і скільки усіх разом спійманих «порушників».

У грі **«Я коза-дереза»** (№ 42) або **«Іваночку, покинь схованочку»** (№ 138) новою «Козою» чи «Іванком» буде не перша зловлена дитина, а п'ята або шоста, чи ще якась інша, залежно від домовленості між дітьми.

Те ж саме стосується усіх ігор, де новими дійовими особами стають ті, хто був спійманий під час біганини.

Звернемось тепер до гри **«Ой де ж ти була?»** (№ 131).

Після її закінчення вихователька запитує дітей:

- Скільки груш одержав Левко?
- Скільки груш одержала дитина, що зловила Галоньку?
- На скільки груш більше (чи менше) у Левка, ніж у дитини, що зловила Галоньку?
- Скільки усіх груш разом?

У грі **«Зайчик і Бурчик»** (№ 142) можна поставити такі умови:

2. У кожну заячу нору має право заховатися не більше, як п'ять зайчиків.
3. Кожен зайчик, підбігаючи до нори, мусить перелічити усіх, хто там сховався, щоб не бути шостим.
4. Бурчик має право витягти з нори усіх зайвих зайчиків.

Гра **«Павук сірий»** (№ 126) призначається для дітей, що уміють писати від 1 до 10.

Кожне кружальце, «павутинки», позначаються якоюсь цифрою (1, 2, 3, і т. д. до 10). «Павук» ловить «мушок» і садовить їх в ті кружальця, біля яких він їх торкнув. Коли всі посідали, тоді кожна «мушка» називає свою цифру, на якій вона сидить.

Новим «павуком» може бути той, хто сів на заздалегідь умовлену між колишнім «павуком» і вихователькою цифру.

Можна також заготувати декілька маленьких папірців, позначених цифрами, що відповідають кількості кружалець. Усі папірці складають у шапку або якусь скриньку. «Павук» витягає один папірець і голосно називає написану на ньому цифру; тоді «мушка», яка сидить на цій же цифрі в павутинні, буде новим «павуком».

Із наведених прикладів видно, як можна використовувати ігри, вміщені у «Весняночці», для математичних вправ з дітьми.

Про використання «Весняночки» в школі

Ігри, що призначені для старших дошкільнят, можна пристосувати з деякими відмінками та ускладненнями до учнів початкових класів середньої школи, а веснянки з іграми, танцями та хороводами придатні навіть для учнів старших класів.

Однак треба зауважити, що захоплення грою через деякі причини не в усіх школярів однакові. З практики відомо, що дівчата граються веселіше і з більшою охотою, ніж хлопці.

Причиною тому є: 1) мутація голосу у хлопців, що не дозволяє їм вже з 13 років, а часом

і раніше, співати разом з дівчатами; 2) бажання хлопців вести гру, здебільшого, без співу.

У першому випадку треба відокремити дівчат від хлопців і співати з хлопцями пісні, перетранспонувавши їх у нижчі тональності, доступні хлоп'ячим голосам. Під час самої мутації голосу хлопцям співати зовсім не можна.

У другому випадку треба дати волю хлопцям проводити гру без співу, а також підбирати для них ігри з елементами гімнастики.

Щодо вміщених у «Весняночці» пісень для одного, двох і трьох голосів, то треба сказати, що вивчення їх повинно йти за певним, добре обдуманим планом і мусить мати тісний зв'язок з елементарною теорією музики.

Запропоновані далі пісні можуть бути ілюстративним матеріалом до теорії музики, до демонстрації інтервалів — чистих, великих та малих — від прими до октави.

У зв'язку з цим ми радимо музичним керівникам перш за все добре вивчити кожну пісню самому, її будову, інтервали, голосоведення, тональність, ритм, темп, і під час співу звертати увагу дітей на ті місця, що можуть бути поясненням до обраної теми з теорії.

Рекомендований репертуар:

А. Пісні для одного голосу, що вміщені під нижчеподаними номерами, ідуть у такій послідовності, в якій їх можна вивчати з молодшими школярами:

№№ 22, 23, 46, 80, 58, 41.

Б. Пісні для двох голосів, призначених для 4—8-х класів, подаються за №№ 34, 38, 60, 72, 57, 78, 67, 56; 25, 35, 104, 132, 122.

Примітка 1. Складаючи програму з рекомендованих пісень, музичний керівник мусить до неї включити:

- а) пісні на різні теми;
- б) пісні весняні, літні, зимові;
- в) пісні патріотичні;
- г) пісні трудового процесу;
- д) пісні для повторення.

Кожного року можна вивчати не більше 12 пісень для одного та двох голосів з поданого у «Весняночці» репертуару. Це число можна зменшити, придбавши збірки пісень інших авторів та вибравши з тих збірок усе, що може бути доступним учням середньої школи.

Примітка 2. Вивчаючи пісні для одного голосу, музичний керівник мусить пам'ятати, що в майбутньому йому доведеться проходити з тими самими учнями пісні для двох чи трьох голосів, а тому вже з перших років навчання він повинен готувати учнів до відчуження другого голосу. Той другий голос, себто альт, педагог повинен уміло викликати і поступово виховувати, а також розбуджувати бажання співати альтом у тих дітей, які за своїми природними даними можуть пізніше бути тільки альтами. Викликають альта по-різному, а найповніший спосіб такий:

а) коли діти добре вивчили пісню в один голос, керівник підбирає другий голос на інструменті або сам співає другим голосом разом з одноголосим дитячим хором; можна бути певним, що через деякий час до співу керівника приєднуються двоє, троє, а то і більше хлопців та дівчат, і хоч той альт буде ще несталий, боязкий, все ж він дасть початок двоголосному співу;

б) коли під час музичної лекції чи концерту із старшими учнями в присутності дітей молодших класів педагог зверне особливу увагу на альта.

Примітка 3. Якщо діти добре розрізнятимуть другий голос, то поділ на два голоси можна починати вже з перших років навчання, а взагалі це бажано запроваджувати не пізніше четвертого класу.

Примітка 4. Нехай музичний керівник не думає, що яка-небудь з рекомендованих пісень важка і недоступна дошкільнятам або учням школи. З практики відомо, що пісня, яка відразу здається важкою, легко сприймається і

запам'ятовується тоді, коли керівник сам її добро опанував і з любов'ю та захопленням передає малечі; і навпаки, діти не зможуть вивчити і найпростішої пісні, якщо керівник сам її не дуже добре знає або працює холодно, без особливого захоплення.

ПРО ІНШІ ФОРМИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

<...> До основних форм роботи, що забезпечили б, в основному, правильне музичного виховання в садку та школі, гадаю, можна віднести такі:

- 1) дитячі ігри;
- 2) шкільний хор;
- 3) ритмовий оркестр;
- 4) груповий спів;
- 5) слухання музики;
- 6) музичні екскурсії;
- 7) мистецьке оформлення свят.

Не торкаючись пунктів 1 і 2, що для їх розвитку призначається вся збірка, треба сказати про мету тих форм, що зазначені в інших пунктах.

В чому полягає мета ритмового оркестру?

Відомо, що основним завданням музичного навчання взагалі є виховання та підготовка такого слухача, який зміг би не тільки сприймати, але й сам пропагувати музичні цінності, створені людиною-генієм для людства, для широких мас. Всі ці цінності ми чуємо у виконанні то солістів, то хорів, то різних оркестрів: симфонічних, духових та ритмових або, як деякі музики висловлюються ритмо-тембрових.

Метою останніх, крім виховання ритмічного чуття, є розвиток відчуття тембру, інтонації, нюансування, фразування та форми. Особливо цінною властивістю ритмового оркестру є залучення до його ансамблю тої музично обдарованої молоді, яка через перехідний період, тобто мутацію голосу, не може брати участі в хоровій праці. Участь їх в оркестрі буде корисною як для оркестру, так і для них самих, бо завдяки постійному поповненню та освіженню репертуару не перерветься, а, навпаки, тільки пошириться їх музична освіта.

Найдоступнішим ритмо-тембровим оркестром для школи є оркестр, що складається з народних інструментів з додатком ударних, бубна, тамбура (малого бубна), трикутника, тамбурина (відкритого бубна), музичних брязкалец, кастаньєтів та ксилофона.

Слідкуючи за музичною літературою, що з'являється тепер, можна знайти чимало творів для такого оркестру.

Груповий спів та музична грамота

Груповий спів починається ще в дитячому садку. Вже тоді діти, співаючи під час ігор чи просто співаючи, набувають добрий запас слухових, ритмічних та інтонаційних навичок. Цей запас поширюється та поглиблюється в школі з перших років навчання. Під час другого року навчання⁶ треба починати знайомити дітей з музичною грамотою

Я не ставлю собі завдання детально опрацювати поради, як навчати дітей музичної грамоти, проте хочу зазначити, що не доцільно було б відокремлювати теоретичні відомості від пісенного матеріалу. Раджу всі моменти елементарної теорії музики (а пізніше навіть і гармонії) вивчати на прикладах з пісень і фіксувати піснями у дитячій пам'яті.

Коли хочемо пояснити, приміром, інтервал приму, то найкраще підшукати таку пісню, де той інтервал найчастіше повторюється.

Візьмемо пісню «Подольночка» (№ 67). Тут протягом першого і четвертого тактів прима повторюється 4 рази. Отже, коли діти усвідомлять, що всі чотири склади: «Десь тут

⁶ Автор має на увазі трудову школу 1927—30 рр., коли до першого класу приймалися діти восьми років.

була...» треба співати одним звуком та на одній висоті, ніде його не підвищуючи і не знижуючи, тоді тільки можна буде пояснити, що таке віддалення одного тону від другого — це віддалення перше, тобто інтервал прима.

Чимало прим можна знайти в перших тактах пісні «Перепілка» (№ 85), в багатьох тактах пісні «Щебетали горобці» (№ 139) та в останніх тактах пісні «Качка йде» (№ 100).

Поняття прими діти усвідомлять значно краще, коли після наведених прикладів додати ще ряд інших, аби діти самі могли відшукати той інтервал, а ми його маємо в №№ 1, 6, 14, 16, 72, 95, 98, 127 та інших, хоч і не в такій кількості, як у вищезгаданих піснях.

Коли музичний керівник уважно співатиме наведені приклади, то діти легко відчують ті місця, де той чи інший тон повторюється 2—3 або 4 рази і ясно усвідомлять, що таке інтервал прима. У такий спосіб можна ознайомити дітей з іншими інтервалами та з усією музичною грамотою, особливо з тими елементарними теоретичними відомостями, які треба пройти по плану в школі.

Слухання музики

Ще до вступу в садочок чи в школу дитина постійно чує різну музику. Дома, у сусідів чи на вулиці дитина має змогу слухати одноголосі пісні та хори або інструментальні твори — сольні чи оркестрові. Але таке безсистемне слухання музики — це ще не шлях до розвитку музичних здібностей дитини, до вірного сприймання музики. Справжнє ж слухання музики іде іншим шляхом і починається в садочку або з першого року навчання в школі. Воно починається з вивчення й слухання такого музичного матеріалу, який повинен відповідати віковій дитини та бути близьким до її рухливої природи. Найпевнішою допомогою в цьому може бути інструмент, а коли його немає, на перше місце виступає зразкове виконання пісень самим педагогом, а далі — шкільний хор, тісний зв'язок з іншими шкільними хорами, концерти ритмового оркестру, однорідних або мішаних хорів, солістів, а також тематичні радіопередачі.

Музичні екскурсії

Великий вплив на загальний музичний розвиток дитини мають музичні екскурсії. Їх можна влаштовувати, по-перше, до концертних залів або театрів, де можна почути таку музику, яка не виконується в школі, а саме: оперну та симфонічну, а також послухати концерти зразкових ансамблів, солістів-віртуозів на фортепіано чи на скрипці, солістів-співаків.

По-друге, слід познайомитись з виготовленням музичних інструментів, а при тій нагоді — з історією їх розвитку, що залежала від побутових та соціально-економічних умов, в яких розвивалось музичне мистецтво.

По-третє, варто організувати екскурсії до найближчих сіл, де можна почути і записати цінний пісенний матеріал, яким так славиться наше село.

Хоч для педагога всі наведені форми музичного виховання мусять бути рівноцінними, однак дійсність дає найбільшу перевагу шкільному хорові та виявленню його праці під час свят. Відомо, що жодне таке свято не може обійтись без художнього оформлення.

Участь читців, художників, особливо шкільного хору, а подекуди і шкільного оркестру на кожному святі обов'язкова. І так само, як кожне свято є одночасним підрахуванням здобутків на різних ділянках нашого історичного сьогодні, так продукція шкільного хору є підсумком досягнень керівника в його відповідальній музичній праці. Отже, добре поставлений шкільний хор — це найактивніший авангард усієї школи, і заслуга його не тільки в тім, що він є одним з найважливіших засобів оформлення свят, але й в тім, що він стимулює активність дітей, дає зразок дисциплінованого колективу та заохочує інших учнів до праці над самим собою та над своєю освітою.

Не беручись на цьому місці давати методичні поради щодо постановки шкільного хору — групового чи масового, хочу, проте, зауважити, що обов'язком керівника співу повинно бути

залучення до музичної роботи загалом усієї учнівської маси.

Щодо музичної продукції, то треба мати на приміті три моменти:

а) продукцію зразкового шкільного хору, який повинен вести показову роботу під час оформлення свят;

б) продукцію кожної групи зокрема для виявлення її досягнень у праці за певний відрізок часу;

в) продукцію всієї учнівської маси на вільнім повітрі під час маївок, екскурсій, походів тощо, коли школа мусить солідаризуватися з темпом, пульсом і думкою усього суспільства та його керівних органів і гучним бадьорим співом виявити себе як надійна молода зміна.

Отже, з наведених форм музичного виховання, хоч вони тут не обговорені й не розроблені детально, видно, що завдання музкерівника дуже широкі. Він мусить бути не тільки музично освіченою людиною, але й освіченим педагогом, який, користуючись різними формами музвиховання, мусить навчати молоде покоління сприймати і відтворювати музичні цінності, виховувати нові музичні таланти й бути в перших рядах тих робітників, що ведуть маси з бадьорою піснею до нових перемог.

Про роль виховательки під час гри

Присутність виховательки та її роль під час проведення гри такі ж важливі, як і під час іншого заняття а дітьми о дитячому садку. Коли діти довго не можуть самі організувати гру чи повторити вже відому, вихователька мусить сама взяти найактивнішу участь в організації та проведенні гри. Проте, безумовно, найбільш цінні ті ігри, які діти водять самі, без особистої допомоги з боку виховательки. Остання зобов'язана лише наладати гру, тобто розучити пісню, прослідкувати за призначенням дійових осіб, обговорити гру з малечею тощо, а безпосередня її участь потрібна тільки під час першого проведення не знайомих досі ігор. При всякому повторенні вихователька мусить тільки збоку спостерігати за дітьми, обережно та своєчасно вносити деякі корективи і відповідно сприяти спокійному проведенню розпочатої гри.

На практиці часто трапляється зовсім інше. Буває, що вихователька сама веде перед навіть у звичайному марші чи хороводі, сама співає, танцює, сміється та виконує ролі дійових осіб. Така праця зовсім недоцільна, бо вона не дає змоги дітям виявити власної ініціативи, не розбурхує їхніх творчих сил, почувань, емоцій. Діти без особливого піднесення, неохоче і навіть без задоволення лише копіюють виховательку та її рухи або виконують те, що вона велить, і дивляться на неї, як на особу, що їх просто розважає.

Чи доцільна буде гра, коли педагог, приміром, скаже: «Діти, давайте гратися в залізницю. Я буду паровозом, ти, — показуючи на кого-небудь, — машиністом, ти — провідником, а ви всі — вагонами»? Чи не корисніше буде, коли діти самі виберуть поміж себе «паровоза», «машиніста», «провідника» та інших дійових осіб? Такий варіант, без особистої участі виховательки буде, здається, доцільнішим, бо вибрана по волі і бажанню колективу дійова особа, по-перше, поставиться до своєї ролі з більшою увагою та любов'ю, а по-друге, довго не забуде того, що вона зробила для свого гурточка. Висновок: роль виховательки під час гри полягає в налагодженні її, коли та гра проводиться вперше.

Безпосередня ж участь виховательки в грі можлива тільки за таких обставин:

а) коли гра довго не налагоджується;

б) коли треба підтримати тон і ритм пісні;

в) коли розпочата гра може прийняти небажаний ухил;

г) коли діти самі захочуть, щоб вихователька гралась разом з ними.

Під час (проведення ігор, як і під час інших занять в садочку, вихователька ближче познайомиться з дітьми, з їх різними характерами та типами, а це дає їй можливість робити висновки для досягнення все кращих успіхів у своїй роботі.

ЕЛЕМЕНТИ ПОПЕРЕДНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ГРИ

Утворення кола

Вище говорилося, що найкраща форма гри — це замкнене коло або розірване коло. Воно може бути одне або складене із декількох кіл (рис. 1).

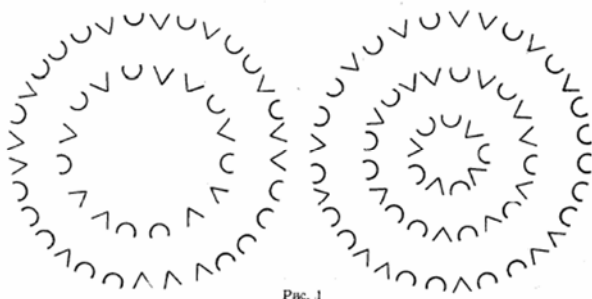

Рис. 1

Рис. 2

Як зробити дитяче коло — те веселе весняне садкове сонечко?

Можна було б запропонувати чимало способів побудови кола, та найлегше і найпростіше утворюється воно в процесі марширування.

Перше заняття з малюками вихователька повинна провести за допомогою інших вихователів або дітей, які вже відвідують садок не менше року.

Ведучий (Вд — хтось із вихователів, або дитина, запрошена із старшої групи) ходить попід стінами кімнати, а вихователька (Вх) стежить, щоб діти йшли за ним один по одному рядочком (рис. 2).

Під час марширування малеча може розважатись: плескати ритмічно в долоні, викукувати: «раз-два-три», розмахувати руками і т. п.

Коли ведучий наблизиться до останньої в рядочку дитини, вихователька, яка стоїть посеред кімнати, зупиняє рух і каже:

— А тепер, дітки, поверніться до мене лицем.

Звичайно, дехто повернеться правильно, а декому доведеться допомогти.

Переконавшись, що всі стали вірно, вихователька пропонує дітям подати один одному руки. Одночасно вона допомагає малюкам з'єднати руки, щоб утворилось замкнене коло.

— От так, діти, так, — промовляє при цьому педагог, — щоб наше коло було рівненьке, кругленьке, як яблучко, як сонечко. Тримайтеся міцно за руки, і почнемо марширувати.

— Тепер підемо в інший бік... ще раз вліво, ще раз вправо. Ходіть, дітки, рівно, щоб наше коло стало кругле, як зіронька.

Якщо в садку є фортепіано, то під музику дитяче марширування буде до деякої міри рівним і ритмічним. Коли інструмента немає, вихователька мусить голосно наспівувати якусь пісеньку, наприклад про коло:

Зробим коло, заспіваймо

І весело погуляймо.

або

Ходять діти в колі

Раді, веселенькі,

Ходять діти, марширують

Тихо та чемненько.

Можна запропонувати ще один спосіб утворення кола.

У кожній групі в дитячій установі звичайно є велика кімната, пристосована для ігор.

Поки одна вихователька розказує дітям якусь байку чи казку, друга вихователька або ведучий виходить в ту кімнату, де діти мають гратись, і розставляє в ній стільчики широким колом.

Скінчивши розповідь, вихователька запрошує дітей перейти в приміщення, щойно підготовлене для гри.

— Ідіть, дітки, рядочком одне по одному, — навчає вона, — і кожен з вас хай сяде на стілець. Як посідаєте чемненько, то розповім вам ще одну казочку або заспіваю пісеньку. Розміщуйтесь спокійно та не рухайте стільців.

Коли діти посідають, вихователька розказує їм обіцяну казку чи співає пісню, а потім промовляє:

— Ви казочку (пісеньку) прослухали, тепер встаньте кожен перед своїм стільцем.

Оскільки діти стали лицем до середини, їм залишається тільки подати одне одному руки, і коло можна вважати побудованим.

Далі діти починають під музику ходити за ведучим у замкненому колі, тримаючись за руки або одне по одному розірваним рядочком. У цей дитячий марш можна внести деяку різноманітність, а саме:

рух перед стільцями,

рух поміж стільцями,

рух поза стільцями,

рух з переходом в іншу кімнату та повернення назад,

марширування з ритмічними гуртовими вигуками «раз-два-три», з підніманням рук, плесканням в долоні та підскоками.

Коли діти маршируватимуть так щодня по декілька хвилин, то згодом вони й самі без виховательки зберуться, щоб утворити коло, ходити в ньому та показувати різні вправи.

Зробивши коло та з'єднавши в тісному дружньому гурті дітей, вихователька приступає з ними до проведення рухливих ігор.

У «Весняночці» можна знайти чимало таких ігор з піснями або без пісень, але, починаючи їх, вихователі мусять перш за все пам'ятати, що в садку для малечі вони заступають місце батьків, що кожную дитину треба однаково любити та оберігати від нещасного випадку, а тому перед всякою грою конче необхідно:

1) перевірити, чи провітрена та чиста кімната, в якій відбудеться гра;

2) при забавах на подвір'ї переконатись, чи вільний ігровий майданчик від каміння, скла, рівчаків, калюж та ін., що може дітям покалічити ноги.

Крім того:

слід уникати рухливих занять в кімнаті з зачиненими вікнами; ігри проводити тільки перед їжею.

Треба пам'ятати, що розпалені в забаві діти часто просять води. Це бажання можна задовольнити лише тоді, коли вода буде не дуже холодною, і діти, напившись, знову повернуться до гри. Закінчивши гру, діти мусять чисто вимити руки.

Розучування пісні

Марширування — не тільки забава. Це колективна праця, що охоплює всіх дітей, коли ті відшукують коло, як форму для проведення пісні чи гри. Однак перед грою треба дітей навчити пісні, причому невимушено і майже непомітно для них самих.

Тут можна навести два способи такого навчання:

1. Після казки або оповідання, поки діти ще сидять на стільчиках, вихователька говорить: «А тепер слухайте, я вам заспіваю пісню про малесеньку Галюсю».

Вихователька співає ясно, виразно, з захопленням та деяким переживанням, чітко вимовляючи кожне слово.

Проспівавши двічі, а то і тричі, вихователька запрошує своїх слухачів поступово приєднуватись до неї.

— Співайте, діти, хто бажає, — заохочує вона, — а інші хай послухають нас.

Це перше музичне заняття необхідно провести з великим тактом, ні в якому разі не примушуючи всіх співати одразу, щоб, бува, з самого початку не вбити у несміливих потяг до

співу. Хто з дітей захоче, той повторить за вихователькою одне або декілька слів, частина малюків буде лише прислухатися, деякі просто соромитимуться співати.

Звичайно, треба сподіватись, що не всі діти несміливі та боязкі. Серед них, безумовно, знайдуться більш-менш розвинуті в музичному відношенні (особливо із співочих родин), — вони швидко засвоять мелодію і почнуть підспівувати виховательці, впливаючи своїм прикладом і сміливістю на інших, нерішучих. Отже, через певний час пісню співатимуть якщо не всі, то принаймні більша частина малюків.

Так, поступово звикнувши до регулярних музичних занять, діти згодом перестануть ніяковіти під час колективного співу, вони, навіть без запрошення, стануть підтягувати за вихователькою, коли та почне співати.

Помітивши таку зміну, педагог може тепер безпосередньо приступати до розучування пісні, минаючи той етап, коли треба було спрямовувати дитячу увагу на це обережно і непомітно.

2. Другий спосіб вивчення пісні полягає в сполученні музичних занять з якоюсь іншою роботою, наприклад з ліпкою або малюванням.

Діти собі працюють, а вихователька, розмовляючи з ними, наглядаючи та зауважуючи, тихенько наспівує ту пісню, яка повинна увійти до дитячого репертуару. Навіть при безмірному захопленні основною роботою майже кожен почне щось наспівувати про себе вслід за вихователькою.

Неодноразовим повторенням мелодії вихователька дає змогу дітям краще її запам'ятати, і в кінці занять, як це було при першому способі, пропонує всім, хто бажає, поспівати разом з нею.

Призначення дійових осіб

Для проведення тієї чи іншої гри необхідно призначити дійових осіб. Бувають випадки, коли дійовими особами одночасно хочуть стати майже всі виконавці. В групі може зчинитися галас, дехто образиться.

Щоб бути справедливим, а також заради підтримки дисципліни та порядку при виборі дійових осіб треба дотримуватись певної черговості або користуватись жеребкуванням.

Найкраще призначати дійових осіб за допомогою рахування.

Вихователька ходить між дітьми і промовляє, наприклад, таке:

— А в нашому садочку всі граються гурточком... раз, два, три, Галя будеш ти!

Одночасно з наголосами в реченні вона показує руками на кожну наступну дитину, і на котру із дівчаток припадає останнє слово, та буде Галею, котра стоїть поруч — буде її Мамою.

Можна рахувати ще й так: — Раз, два, три, Галя будеш ти... Раз, два, три, Мама будеш ти, або ім'я якоїсь іншої дійової особи, залежно від гри.

Після призначення дійових осіб педагог знайомить вихованців із змістом гри, показує і роз'яснює, що кому в ній треба робити. Коли гра супроводжується танцювальними рухами, останні також необхідно вивчити з дітьми.

Отже, перед тим, як починати гру, треба обов'язково провести певну попередню підготовку, до елементів якої входить: утворення кола чи рядочка, розучування пісні, призначення дійових осіб, ознайомлення з грою, вивчення танцювальних рухів.

Далі, перед описом кожної гри, буде зазначатись склад дійових осіб, а якщо виникне потреба, то і відповідний реквізит.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ.

Ігри та пісні на різні теми

1. Гра «Диби-диби»

Дійові особи
Бабусі — усі дівчатка.
Дідусі — усі хлопчики.
Ведучий — старша дитина,
що допомагає виховательці.

Реквізит:
хустиночки для Бабусь (за бажанням).

Опис гри

Після того, як діти утворюють коло і вивчать пісню, вихователька з Ведучим розміщують їх у колі так, щоб кожен Дідусь став біля своєї Бабусі (рис. 3).

Далі вихователька (чи Ведучий) подає команду:

І бабусі, й дідусі,
Станьте парами усі!

За цією командою кожен хлопчик бере правою рукою ліву руку своєї дівчинки, і кожна пара, звичайно, з допомогою старших, повертається наліво. Таким чином, утворилось два кола: зовнішнє — хлоп'яче, внутрішнє — дівчаче⁷ (рис. 4).

Ведучий подає нову команду:

І бабусі, і діди,
В ліс рушайте по гриби.

За цим сигналом діти «вирушають у дорогу»: вони починають ходити парами по колу вліво (або вправо), співаючи пісню:

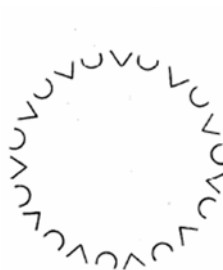

Рис 3

Рис. 4

Диби-диби, диби-би, А дід по опеньки
Пішла баба по гриби, В неділю раненько.
Як тільки пісня закінчиться, вихователька (або Ведучий) промовляє:

Ми у лісі, ось дубочки,
А під ними є грибочки.

Діти зупиняються (або продовжують рух), починають співати знову і в ритмі пісні удають ніби збирають гриби: в одному такті «диби-диби» вони нахиляються і опускають

праву руку дотолу, в наступному такті «диби-би» — випробовуються і правою рукою торкаються долоні лівої руки, немов кладуть зірваний гриб у кошик і так далі, до кінця.

Під час «збирання» пісня співається один раз або двічі, але не більше.

Примітка. Спочатку ця гра виглядатиме хаотично. Не всі будуть нахилятися і випростовуватися разом, дехто втомиться і стане, дехто просто задивиться на «збирачів». Почується веселий сміх. Хай педагог не турбується, що не всі «збиратимуть» ритмічно, що пісня буде перериватися веселим сміхом, а деякі завзяті «грибники» навіть зовсім виб'ються із кола. Чим більше хаосу та безладдя, тим веселішою буде гра, головне — аби діти бавилися з охотою. Однак не можна дозволяти, щоб таке безладдя тривало довго. Через деякий час, подавши умовний знак (можна дзвіночком), вихователька припиняє гру.

⁷ Можна повернутися праворуч, тоді зовнішнє коло буде дівчаче, а внутрішнє — хлоп'яче.

Діти повертаються до кола, стають парами, кожен Дідусь біля своєї Бабусі, і збирання грибів починається знову. Тепер хаосу і безладдя буде менше.

Згодом, коли вихованці добре освоються з грою, на кожне чергове повторення пісні можна буде провести одну по одній такі дії:

1. Закінчивши збирання грибів парами, Дідусі ніби втомлюються і сідають на підлогу, а Бабусі продовжують збирання, причому кожна Бабуся кружляє навколо свого Дідуса.
2. Потім відпочивають Бабусі, а Дідусі кружляють навколо них.
3. Дідусі сідають знову і співають пісню самі, а Бабусі, збираючи гриби, мовчки рухаються по колу одна за одною, аж поки не підійдуть до своїх Дідусів.
4. Сідають і продовжують спів одні Бабусі, а Дідусі рухаються по колу один за одним, аж поки не підійдуть до своїх Бабусь.
5. Бабусі і Дідусі, співаючи разом, рухаються по колу в протилежних напрямках до зустрічі на своїх попередніх місцях.
6. Бабусі і Дідусі, збираючи гриби, розходяться по всій кімнаті, хто куди захоче, а на умовний знак (дзвіночок) біжать на свої попередні місця.
7. Як тільки усі пари опиняться в колі і настане тиша, Ведучий подає нову команду:

Повні кошики грибів,
Час додому йти під спів.

Діти рушають парами по колу, ніби вертаються з лісу додому, останній раз співаючи пісню «Диби-диби».

Гра має цікавий вигляд, коли кожна її дія (між дзвониками) переходить в іншу без перерви.

Мета гри. Гартувати дитячий організм виконанням гімнастичних вправ (нахилення корпусу із згинанням ніг в колінах та випростовування). Розвивати почуття ритму (ритмічні рухи під спів). Розвивати увагу (реакція на дзвоник та на команди Ведучого)

ДИБИ-ДИБИ

Слова народні
Швидко

Музика В. Верховинця

Диби-диби, диби-би. А дід по опеньки
Пішла баба по гриби, В неділю раненько.

2. Гра «Ладки-ладки»

Дійові особи

Усі діти та Ведучий (Вд), що допомагає виховательці (Вх).

Опис гри

Діти стоять розірваним колом лицем до середини. Ведучий ходить по колу і, торкаючись правого плеча кожної дитини, промовляє: «Перший, другий, перший, другий» і т. д.

— Перші, підніміть руки вгору, — каже вихователька, коли Ведучий закінчив рахувати. — Так, опустіть, а тепер підніміть руки усі другі.

Звичайно, не всі одразу запам'ятають свої номери, тому Ведучий обходить коло вдруге і нагадує кожному його номер.

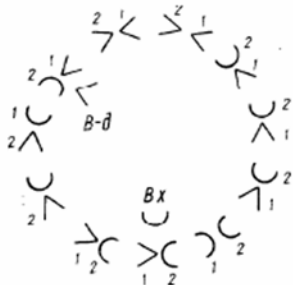

Рис. 5

— Перші і другі, поверніться один до одного лицем, — веде далі вихователька і знову активно допомагає дітям правильно виконати завдання. Тепер можна розпочати гру (рис. 5).

Діти стоять по двоє один проти одного, плещуть у долоні і співають пісню:

Ладки, ладки,	За кисіль,
Посварились бабки!	Що наївся Василь.
За що?	Туги, туги, ту-ги!

Спочатку на перше «ладки» кожна дитина плеще один раз у долоні, а на друге «ладки» — плеще в долоні свого товариша, з яким стоїть у парі, і так далі, аж до слова «Василь».

Інакше кажучи: на першу долю в 1, 3, 5, 7-му тактах діти плещуть один раз у власні долоні. А в 2, 6, 8-му тактах кожна дитина плеще обома долонями в долоні своєї пари.

У 9-му такті на першу долю, тобто на склад «Ту-», пари беруться за руки, на другу долю (склад «-ги») — піднімають з'єднані руки вгору.

Так на кожне «ту-» аж до самого кінця пісні з'єднані руки опускаються донизу, на кожне «-ги» — піднімаються вгору.

На останнє «ту-» руки тримаються внизу протягом цілого такту (дві чверті), а на останнє «-ги» — роз'єднуються вгорі, і гра починається знову.

Коли діти добре освоюються з грою, до неї можна буде внести такі зміни:

1. На 1—8-й такти плескати вдвічі швидше, тобто кожне плескання виконувати двічі на такт: на першу долю — у свої долоні, на другу — в долоні своєї пари.

З 9-го такту і до кінця пісні рухи виконуються так, як описувалось в основному варіанті гри.

2. В 1-му такті починати звичайне прискорене плескання, а в 2—8-му тактах плескати на кожну першу долю у свої долоні, на кожну другу — по діагоналі в долоню свого товариша: то лівою в ліву, то правою в праву.

У 8-му такті повторити дії 1-го такту, а з 9-го і до кінця — виконувати рухи так, як описувалось в основному варіанті гри.

Примітка. Дуже жваво й весело проходить комбінація двох ігор: «Диби-диби» та «Ладки, ладки». Таке поєднання є бажаним і надзвичайно корисним, бо нахилання і випростовування корпусу в попередній грі вигідно поєднуються з рухами рук даної гри.

Мета гри. Гартувати організм гімнастичними вправами (рухи рук від себе вперед, по діагоналі та знизу вгору і навпаки). Розвивати почуття ритму (плескання під спів). Розвивати увагу (реакція на рахування Ведучого та команди виховательки).

ЛАДКИ-ЛАДКИ

Слова народні

Музика В. Верховинця

Помірно швидко

Ладки, ладки,	За кисіль,
Посварились бабки!	Що наївся Василь.
За що?	Туги, туги, ту-ги!

3. Гра «Гоп-гоп»

Дійові особи
Усі діти.

Опис гри

Діти стоять у розірваному колі один за одним. Разом з вигуками «Гоп-гоп-гоп!», якими починається пісня, усі тричі пристукують об підлогу лівою ногою. На слова «Гу-ту-ту!» виконуються пристуки правою ногою. Співаючи «Вари кашку круту», діти ілюструють правою рукою, як треба мішати ложкою кашу. На слова «Підсипай молочка» разом з правою рукою діє також ліва: вона ніби тримає глечик з молоком і ритмічними рухами «підсипає» його в «кашку». Під спів «Нагодуй козачка» діти починають з лівої ноги ходьбу на місці, вільно розмахуючи руками і разом з наступним «гоп» рушають уперед. Так рівним кроком коло марширує до кінця пісні, а потім зупиняється, і гра без перерви повторюється знову.

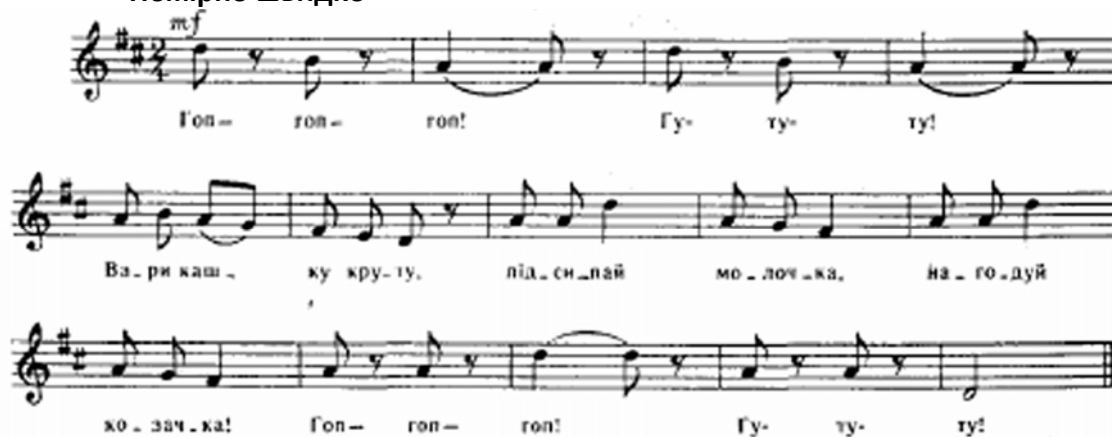
Мета гри. Розвивати почуття ритму (пристуки під слів). Тренувати здатність вільного чергування та координації декількох різних рухів протягом коротких відтинків часу (пристуки ногами, «розмішування» правою рукою і «підсипання» лівою, ходьба на місці та марш по колу).

гоп-гоп

Слова народні

Музика В. Верховинця

Помірно швидко

Гоп-гоп-гоп! Гу-ту-ту!	Нагодуй козачка!
Вари кашку круту,	Гоп-гоп-гоп!
Підсипай молочка,	Гу-ту-ту!

4. Гра «Гляньте всі»

Дійові особи
Галя.

Дві пари дітей — дівчатка і хлопчики.

Опис гри

Діти стоять у замкненому колі обличчям до середини. Це — дитячий садок. Десь за межами кола знаходяться дійові особи. Починається пісня:

Гляньте всі. Галя йде	Всі чистесенькі,
І маленьких діточок	Чепурнесенькі...
У садочок наш веде.	

На ці слова у «садок» заходить Галя, а за нею дві пари дітей. Там, де їм треба пройти, коло розривається (або робляться ворота).

Як тільки Галя з дітьми опиниться в колі, воно замикається (чи «зачиняються ворота»), і дитячий гурт ходить за нею під пісню аж до слова «Чепурнесенькі».

Маршируючи по колу, усі дійові особи ритмічними рухами голови вклоняються то вліво, то вправо, ніби вітають своїх друзів по садочку. За бажанням учасників гри перші 8 тактів пісні можна повторити.

Всі чистенькі, Он які!
Чепурненькі, Он які!

На слова «Всі чистенькі» коло розривається. Діти простягають руки вбік дійових осіб: гляньте, які вони охайні, як люблять чистоту.

Виспівуючи: «Он які! Он які!», на кожне «он» усі, хто стоїть у колі, плещуть у долоні, а дійові особи повертаються на перше «он» обличчям до центру кола і злегка розводять руки в сторони долонями назовні, немов пишаються своїм чепурним виглядом.

На друге «он» вони виконують той же рух у протилежний бік, тобто обличчям до лінії кола, на якій стоять їхні товариші.

Після закінчення пісні кожна дійова особа торкається якоїсь дитини із кола. Ті, до кого торкнулись, залишають «садок» і стають новими дійовими особами. Колишні дійові особи займають їхні місця, і гра починається знову.

Мета гри. Прищеплювати дітям любов до чистоти та охайності.

ГЛЯНЬТЕ ВСІ

Слова і музика *В. Верховинця*

Помірно швидко

Гляньте всі! Галя йде	Чепурнесенькі...
І маленьких діточок	Всі чистенькі,
У садочок наш веде.	Чепурненькі,
Всі чистесенькі,	Он які! Он які!

6. Гра «Равлик-павлик»

Дійові особи

Равлик.

Опис гри

Посеред кімнати сидить Равлик, кругом нього ходять діти розірваним колом і співають пісню:

Равлику-павлику,	Тобі два, мені два,
Вистав ріжки та ніжки.	Поділимось обидва.

На ці слова діти то піднімають руки вгору, то опускають їх до обличчя або до грудей. Діти можуть також присідати і підводитись. Скінчивши пісню, усі чекають, поки Слимачок не встане з місця, не викине «ріжки» (руки) вгору.

Коли Равлик нарешті «викидає ріжки», діти здивовано вигукують: «О!», а Равлик підходить із заплученими очима до кола і вибирає когось на своє місце. Після цього гра проводиться ще декілька разів, поки дітям не забажається іншої.

Мета гри. Гартувати дитячий організм фізичними вправами (ритмічні рухи рук та ніг).

РАВЛИК-ПАВЛИК

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко

Равлику-павлику, Тобі два, мені два.
Вистав ріжки та ніжки. Поділимось обидва.

8. Гра «Печу, печу хлібчик»

Дійові особи

Усі діти.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом лицем до середини. Перед кожним — умовна піч, під руками ніби діжа з тістом, праворуч лопата.

Протягом перших тактів пісні на слова:

Печу, печу хлібчик

Дітям на обідчик.

вихованні удають, що вони місять хліб. Для цього на кожний склад слова в «діжку» з деяким зусиллям опускається то ліва рука, то права (пальці стиснуті в кулак).

На слова «Беру, беру» діти трохи присідають, опускають обидві руки вниз, щоб набрати тісто. На слові «папку» усі випростовуються, тримаючи руки перед собою долонями вгору.

На слова «Кладу на лопатку» діти нахиляються, опускають руки з «тістом» трохи праворуч—вниз, потім випростовуються, тримаючи «тісто на лопатці» — ліва рука спереду, права трохи ззаду.

Разом з вигуками «Шусть у піч! Шусть у піч!» кидають «тісто лопаткою» у «піч», виступаючи лівою ногою вперед (права залишається на місці).

У той спосіб можна зробити два випаді, тобто на кожне слово «Шусть» — випад лівою ногою і корпусом вперед, на кожне «у піч» — повернення до попереднього положення.

Примітка. Коли діти добре засвоять гру, то перед її повторенням можна у них спитати: «Скільки треба нам спекти хлібин?». Якщо буде дуже багато замовлень, то спочатку треба задовольнити перші — одно, два, а інші, за згодою усіх дітей, відкласти до наступного разу.

Мета гри. Гартувати дитячий організм гімнастичними рухами («розмішування» руками, присідання з нахилянням та випростовування, а також випаді корпусу вперед з поверненням у вихідне положення). Відобразити в рухах трудовий процес.

ПЕЧУ, ПЕЧУ ХЛІБЧИК

Печу, печу хлібчик	Кладу на лопатку,
Дітям на обідчик.	Шусть у піч!
Беру, беру папку,	Шусть у піч!

Помірно

12. Гра «У дзбаночку молочко»

Дійові особи:

Киця.

Реквізит:

стілець, іграшковий кухлик, маска для Киці, мотузок — «хвостик».

Опис гри

Посеред кімнати на стільчику стоїть дзбанок (кухлик) з молочком. Трохи осторонь навпочіпках дрімає Киця, схиливши голову на руки.

Круг стільчика зальотним рухом⁸ вліво обертається замкнене дитяче коло. Хо́да на носках із трохи зігнутими колінами, властива зальотному руху, буде якоюсь мірою відтворювати м'яку котячу ходу.

Під час руху перед початком пісні діти ритмічно нявкають, причому так, щоб перше «няв» припадало на крок лівої ноги, друге — на крок правої, третє — знову на ліву, а на праву — пауза.

Отже схема пересування виглядатиме так:

1	2	1	2	
няв	няв	няв	пауза	і т. д.,
л	п	л	п	

де 1—2 («раз—два») — це тестування⁹ для зальотного руху. Літери «л» і «п» означають — ліва нога і права нога.

Якщо коло обертатиметься проти руху годинникової стрілки, то літери «л» і «п» поміняються місцями.

Дитячі голоси розбудили Кицю. Вона встає, потягується, позіхає, прогинає спинку, випускає і ховає кігтики, розпушує хвостик, чепуриться. Киця голодна, їй хочеться молочка. Нишком (зальотним рухом) підкрадаючись до стільчика, вона заздрісно дивиться на дзбаночок і в той же час з острахом оглядається, чи не стежить, бува, хто за нею.

Крок за кроком наближається Киця навшпиньках до мети. Кроки дівчинки супроводжуються аналогічними рухами рук (перебирання передніми лапками у повітрі). Кожній дитині, звичайно, не раз доводилось бавитися з домашніми тваринами, і свої спостереження за їхніми звичками та поведінкою вихованці можуть успішно використати у цій грі. Нарешті Киця біля стільчика. Діти зупиняються, перестають нявкати і, повернувшись обличчям до середини, за сигналом виховательки починають пісню:

У дзбаночку молочко...

Як його покуштувать?

Ох, то штука ловка!

Не влізе головка.

Протягом першого куплета до слів «Не влізе головка» Киця пританцьовує і плеще в долоні. Дівчинка може виконувати колисання або ритмічно присідати, ледь згинаючи та

⁸ Див. «Хореографічний додаток», Рух № 1. Зальотний. с. 126.

⁹ Тут і далі, де тільки зустрічатимуться танцювальні рухи, завжди у певних місцях в нотах або над словами в тексті стоятиме відповідне таксування — 1—2 («раз—два»), 1-і —2-і («раз-і—два-і»). Опис кожного танцювального руху можна знайти в «Хореографічному додатку» наприкінці книги.

випростовуючи ноги в колінах.

Наприкінці куплета Киця перестає танцювати, нахилиється над дзбаночком, немов хоче встромити в нього голівку. Проте кухлик вузенький, голівка не влазить, і Киця, зажурена, ходить по кімнаті, жалібно співаючи: «Няв, няв, няв! Няв, няв, няв!» (хор мовчить).

Після кициного соло діти починають другий куплет:

Наша Киця дуже мудра.	У дзбаночок цей вузенький
Способу добрала —	Хвостика вмочала.

Тут Киця зупиняється, підносить пальчика до лоба і замислюється над тим, що ж їй робити далі. Раптом Киця веселішає, співаючи: «Няв, няв, няв! Няв, няв, няв!». Спочатку боязко, а потім все сміливіше вона бере свій «хвостик» — мотузок і в ритмі співу вмочує в «молочко» у дзбаночку.

Діти весело переглядаються між собою, показуючи пальчиком на Кицю — дивіться, мовляв, яка вона мудра! Знову після «нявкання» вступає дитячий хор:

Киця кухлик не звалила,	Тепер хвостик витягає,
Зробила обачно.	Облизує смачно.

В ритмі пісні Киця продовжує «вмочувати» мотузок, а від слів «Тепер хвостик» — витягає його із дзбаночку і, прицмокуючи, удає, що облизує з хвостика молочко.

Наприкінці третього куплета після слова «смачно» Киця ще раз хотіла, було, встромити «хвостика» в дзбаночок, але раптом хтось затупотів ногами, і вона, перелякана, утекла з кола. Сховавшись за дитячі спini, втікачка відв'язує від себе «хвостик» — мотузок, чіпляє його будь-якій дівчинці — новій Киці, сама займає її місце в колі, і гра починається знову.

Мета гри. Виховувати у дітей спостережливість. Розвивати дитячу фантазію та артистичні здібності. Ознайомити дітей з найпростішими танцювальними рухами (зальотним та колисанням).

У ДЗБАНОЧКУ МОЛОЧКО

Слова народні

Музика В. Верховинця

Повільно

У дзбаноч_ку мо_лоч_ко... Ох, го шу_ка лов_ка! Няв, няв,
Як йо_го по_кушту_вать? Не влі_зе го_лов_ка.

няв! Няв, няв, няв! На_ша кицька ду_же му_др_а,
у дзба_но_чок цей ву_зень_кий

спо_со_бу до_бра_ла— Няв, няв, няв! Няв, няв,
хвос_ти_ка змо_ча_ла.

няв! Ки_ця кух_лик не зва_ли_ла, зро_би_ла о_—

—бач_но. Тепер хвос_тик ви_тя_га_є, об_ли_зу_є смач_но! Ня-а-а-я!

У дзбаночку молочко...
 Ох, то штука ловка!
 Як його покуштувать?
 Не влізе головка.
 Няв, няв, няв!
 Няв, няв, няв!
 Киця кухлик не звалила,
 Зробила обачно.
 Тепер хвостик витягає.

Наша кицька дуже мудра,
 Способу добрала —
 У дзбаночок цей вузьенький
 Хвостика вмочала.
 Няв, няв, няв!
 Няв, няв, няв!
 Облизує смачно!
 Ня-а-а-в!

13. Гра «Старий батько»

Дійові особи:

Старий батько — старший хлопчик (С).

Онук — молодший хлопчик (О).

Дідові гості — 5—6 хлопчиків (Г).

Реквізит:

Іграшкова рушниця або шабля для Онука, картуз для Діда, пілотка або «іспанка» для Онука, стільці (6—8) для Діда і його гостей.

Опис ігри

У розірваному дитячому колі розміщуються декілька стільчиків для дійових осіб. На одному стільчику сидить Старий батько і робить вигляд, ніби щось читає, на інших стільчиках — Гості. Десь за колом знаходиться Онук (рис. 11).

По можливості розігрується мімічна сцена, коли Гості, слухаючи Діда, жестами і рухами вряди-годи реагують на його слова.

Раптом Онук гукає: «Пугу-пугу!».

Гості повертаються на той голос. Дід перестає читати, підводить голову, і між ним та Онуком починається розмова.

Дід. А хто там?

Онук. Козак з луку!

Дід. Просимо до гурту.

Онук (заходить у коло, вклоняється). Доброго здоров'я!

Дід і Гості. Доброго здоров'я!

Дід. Гарно навчився пароль називати! А чи умієш ти честь віддавати?

Онук. Ні, не вмію.

Старий батько надіває картуз, стає струнко і промовляє, віддаючи честь:

— Вчися, синку, і честь віддавати.

Виростеш, будеш добрим солдатом.

Онук імітує усі дідові рухи: стає струнко, прикладає праву руку до головного убору так,

щоб пальці були разом, долоня пряма, середній палець торкався нижнього краю «іспанки» (пілотки) біля виска, а лікоть був на рівні плеча.

Тим часом дитячий хор починає співати пісню:

Старий батько Та вчить внука маленького
 Сидить коло хати Чолом оддавати¹⁰.

Під ту мелодію Онук марширує по колу, а

Рис. 11

Рис. 12

¹⁰ Чолом оддавати — віддавати честь.

як порівняється з Дідом або кимось із Гостей, віддає честь. Кожен Гість має підняти тоді зі стільчика і стояти струнко, поки Онук не пройде далі й не опустить руку (рис. 12).

Якщо Гості в головних уборах (гра може проводитись на свіжому повітрі), то при наближенні Онук кожен мусить також віддавати йому честь рукою.

СТАРИЙ БАТЬКО

Слова Т. Шевченка

Музика В. Верховинця

14. Гра «Гей, Сірко»¹¹

Дійові особи:
Прикордонник (П).
Сірко (С).
Порушник (Пр) .

Реквізит:

рушниця (автомат) для Прикордонника.

Опис ігри

Гру «Гей, Сірко» зручно проводити на свіжому повітрі, щоб вільніше бігалось дітворі.

Десь на майданчику (краще біля дерева або куша) малюється на землі загостреною паличкою півколо. Це — прикордонна застава. На певній відстані від «застави» проходить умовна лінія «кордону». На «заставі» причаїлись двоє хлопчиків — «собака» Сірко і Прикордонник.

Рис.13

За лінією «кордону» — Порушник. Інші діти розмішуються біля «застави», аби не заважати дійовим особам, коли ті почнуть бігати (рис. 13).

Якщо гра відбувається у приміщенні, то півколо для «застави» малюється крейдою на підлозі перед якимось із кутків, а «кордоном» можуть бути двері до іншої кімнати.

Дитячий хор починає пісню:

Гей, Сірко наш не дрімає, не дрімає,
Він кордон оберігає, оберігає.

Де порушник не піде,
Скрізь Сірко його знайде.

Під час співу Порушник, перейшовши лінію «кордону», обережно підкрадається до «застави». Він Прикордонника ніби не помічає, бо Прикордонник добре замаскувався.

Як тільки закінчиться пісня, Сірко тричі гавкає. Голос Сірка є сигналом для Прикордонника. Він схоплюється і разом із «собакою» мчить за Порушником, щоб його схопити. Порушник намагається втекти за лінію «кордону», через яку Сірко і Прикордонник не мають права перебігати. У цій грі перемагають кмітливіші й прудкіші.

Спійманого Порушника треба «покарати». Він мусить, наприклад, обскакати ігровий майданчик на одній нозі або щось протанцювати і т. п.

¹¹ Верховинець В. М. Весняночка / Верховинець В. М. - 4-е вид - К.: Муз. Україна, 1979. - сс. 64-65

Педагог або Ведучий можуть запропонувати дітям на вибір декілька «кар», і за яку з них при голосуванні підніметься більше рук, тай буде присуджена Порушникові.

Мета гри. Виховувати дітей в дусі патріотизму. Познакомити дітей з життям воїнів Армії на заставі, виховувати у малюків почуття любові й поваги до прикордонників та до їхніх вірних помічників і друзів — службових собак.

Гартувати дитячий організм фізичними оправами (біг, підскоки) і т. д. Розвивати кмітливість та здатність орієнтуватися у навколишній обстановці.

ГЕЙ, СІРКО

Слова Я. Верховинця

Музика В. Верховинця

16. Гра «Іде коза рогата»

Дійові особи

Коза (Кузя) — дівчинка.

Двоє Козенят — дівчатка або хлопчики.

Пастушка Настя.

Двоє Пустунів-хлопчиків.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом і співають пісню:

Іде коза рогата,	А хто Кузю торкне,
Веде діток кошлата.	Того Кузя штурхне.

Коло — це поле, по якому ходить Настя з кізочками. Коза іде попереду, а Козенята в парі за нею. Кози рухаються повільно невеликими кроками, час від часу нагинаються, наче пасуться. Настя ходить за ними. Хлопчики-пустуни бігають навколо «поля», зазирають в нього.

Діти не зважали,	Кузю так дразнити.
Кузю дратували.	Бо, хто Кузю торкне,
Лиш маленька Настя	Того Кузя штурхне.
Стала боронити:	Ме-ке-ке-ке.
	— Ой не гарно, дітки,

Від слів «Діти не зважали...» Пустуни то забігають у коло, то вистрибують з нього. Вони дратують Козу, зачіпають Козенят, не дають їм «пастись».

Настя свариться на бешкетників пальчиком, відганяє від кізочок, а тоді, виконуючи соло¹² соромить їх:

— Ой не гарно, дітки,	Кузю так дразнити.
-----------------------	--------------------

Від слів «Бо, хто Кузю торкне...» хор вступає знову, а хлопчики, не зваживши на Настине застереження, продовжують пастувати.

Коза спочатку не звертає уваги на хлоп'ячі жарти, але зрештою не витримує і на слова

¹² Якщо дівчинка не зможе виконувати соло, нехай співає ці слова разом з хором

«Ме-ке-ке-ке», роздратована, женеться за ними. Спіймані втікачі мусять просити пробачення у Кози, Козенят та Настусі, вклоняючись кожному із словами: «Вибачай нас, Кізенько, і ви, Козенята, і ти, Настусю. Ми вас не будемо більше дражнити».

Після цього усі шестеро беруться за руки, утворюють посередині «поля» коло і, співаючи пісню на склад «ля», ходять то в один бік, то в другий. Під час двох останніх тактів пісні, на слова «Ме-ке-ке-ке», дійові особи розбігаються в сторони, і кожен з них торкає правою рукою якусь дитину з великого кола. Ті, до кого торкнулись, залишають «поле»: стають новими дійовими особами, а колишні виконавці, займають їхні місця, і гра починається знову.

Мета гри. Дати дітям зрозуміти, що не можна дратувати свійських тварин.

ІДЕ КОЗА РОГАТА

Слова народні

Музика В. Верховинця

Рухливо

Іде коза рогата.
Веде діток кошлата.
А хто Кузю торкне,
Того Кузя штурхне.
Діти не зважали,
Кузю дратували.

Лиш маленька Настя
Стала боронити:
— Ой не гарно, діти,
Кузю так дражнити.
Бо, хто Кузю торкне,
Того Кузя штурхне.
Ме-ке-ке-ке.

17. Гра «Бім-бом»

Дійові особи

Киця (К). Котик (Кт). Курочка (Ка). Півник (П).
Качка П(ч). Качур (Кр). Каченята (дівчатка і хлопчики).
Начальник пожежної охорони (Н).
Водії автомашин (В). Пожежники (хлопчики). Дзвонар (Д).

Реквізит:

Два мотузочки-«хвостики» для Киці і Кота. Помело для Котика — довга паличка з прив'язаними на одному кінці різноколірними паперовими стрічками або довга гілочка з листячком на кінці. Відерця. Маски для Тварин і Пташок та каски для Пожежників.

Опис гри

Посеред кімнати стоїть стільчик — Кицина хатка. Поблизу «хатки» на відстані, що залежить від кількості дійових осіб і розміру кімнати, малюється коло—«криниця». Якщо гра відбувається десь на свіжому повітрі, то «хаткою» можуть бути кущик, пеньок, невисоке деревце або горбок і т. п.

Біля «хатки» стоїть Киця. За «криницею», по обидва боки уявної прямої лінії «хатка-криниця», розташувались інші виконавці, а саме: Курочка і Півник, за ними Котик. Далі — два рядочки Каченят. З правого краю першого рядочка знаходиться Качка, з лівого краю другого рядочка — Качур.

Останніми шикуються дві «пожежні команди» на чолі з Начальником пожежної охорони. Правофланговий першої і лівофланговий другої команди — це Водії пожежних автомашин.

Дзвонар вибирає для себе місце там, де йому зручніше повісити дзвоник.

Усі діти звернені обличчям до «хатки» (рис. 16).

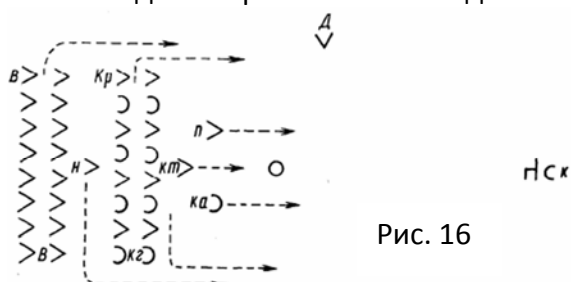

Рис. 16

Гру починає Дзвонар, який ритмічно ударяє киянкою по дзвоніку в темпі пісні «Бім-бом». Тим часом Киця, повна розпачу, метушиться навколо охопленої «полум'ям» хатки; вона береться за голову руками, заламує їх, притискає до грудей, кличе на допомогу і т. д.

Звичайно, дівчинці можна підказати необхідні жести й рухи, проте, коли їй забажається виконувати цю роль якось по-своєму, то таку ініціативу слід вітати і всіляко підтримувати.

Інші діти, піднявши праві долоні «козирком» над очима, видивляються перед собою, ніби хочуть розгледіти, що там сталося, чому б'ють на сполох.

Нарешті, після певної кількості ударів (чотирьох або восьми) усі «помічають» пожежу і починають співати перший куплет пісні:

Бім-бом, дзелень-бом!	Хата Кицина горить.
Спалахнуло все кругом:	Ми вогонь погасим вмиг!

Виконавцям дається можливість у міміці і жестах висловлювати своє співчуття Кициному горю.

Дзвонар битиме у дзвоник лише на початку кожного куплета, тобто протягом перших двох тактів на слова: «Бім-бом, дзелень-бом!».

Бім-бом, дзелень-бом!	Біжить Півничок з цебром,
Біжить Курочка з відром.	За ним Котик з помелом.

Другий куплет пісні співають тільки Каченята і Пожежники, а Курочка, Півник та Котик біжать на допомогу Киці, дотримуючись тої послідовності, у якій про них співається в пісні.

Курочка зупиняється праворуч від «хатки» і «виливає» на неї воду з відра, Півник теж «виливає» воду.

Котик зупиняється біля «криниці» і, повернувшись обличчям до Каченят, жестами кличе їх за собою.

Бім-бом, дзелень-бом!	З Каченятами спішить
Кряче Качка за ставком:	Хатку Кицину гасить.

Третій куплет співають Пожежники. Качка та Качур разом з Каченятами поспішають «гасити пожежу». Качка веде своїх Каченят з правого боку від «криниці» до «хатки», Качур — з лівого боку. Дорогою вони можуть в ритмі музики вигукувати «кря-кря-кря-кря», махати «крилами», імітувати качину ходу. Качка зупиняється біля Курочки, а Качур біля Півника.

За Качкою і Качуром вздовж лінії «хатка-криниця», причому обличчям до неї, розміщуються обидва рядочки Каченят (рис. 17).

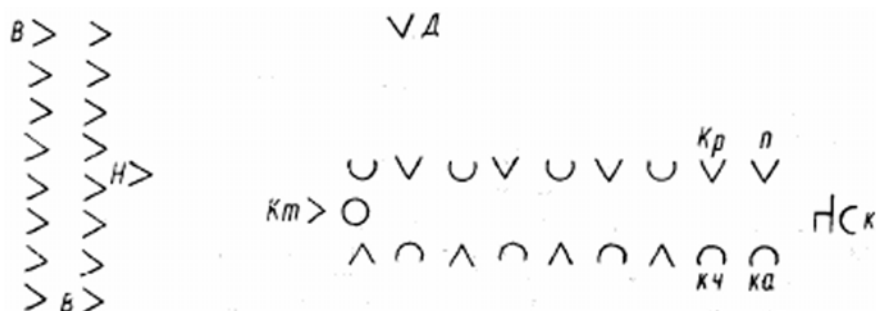

Рис. 17

Тим часом Котик з серцем кидає на підлогу помело (придбане, щоб замітати «хатку», — а вона, бач, горить), підбігає до Курочки та Півника, забирає порожні відерця і вертається з ними до «криниці».

Закінчивши співати, Пожежники надівають каски і готуються в дорогу, а всі інші починають четвертий куплет:

Бім-бом, дзелень-бом!

На машинах швидко мчать

Це пожежники гуртом

Кицин домик рятувать!

На слова «бім-бом» Начальник пожежної охорони жестами наказує першій команді повернутись праворуч, на «дзелень-бом» — другій команді повернутись ліворуч.

Повернувшись у потрібному напрямку, кожен Пожежник кладе витягнуті руки на плечі свого товариша, що стоїть попереду.

За наказом «рушай» (після слів «дзелень-бом») Водії починають крутити «баранки» автомашин, і під спів інших дійових осіб обидві команди швидко мчать уперед. Перша команда об'їжджає «хатку» справа, друга — зліва, аби з'єднатись за нею великим півколом.

Начальник прибуває на місце подій раніше за всіх. Він віддає честь Киці, «знайомиться з обстановкою», а коли з'являються його «підлеглі», допомагає їм зайняти вигідні для дій позиції.

Співаючи про Пожежників, ніхто не гає часу. Котик організовує гасіння пожежі простим, але досить ефективним засобом: «набирає з криниці» відерцем «воду» (перший такт куплета), віддає його Каченяті, що стоїть ліворуч (другий такт), той своєму сусіду (третій такт) і так далі по ланцюжку аж до Півника. За першим відерцем подаються інші.

У ритмі пісні Півник «виливає воду» на «полум'я», передає Курочці порожні відерця, які по качиному ланцюжку знову повертаються до Котика.

Наприкінці четвертого куплета завершується розміщення Пожежників. Вони оточили «хатку» розірваним півколом, в руках у них уявні «брандспойти» (руки простягнуті вперед, права трохи позаду лівої) (рис. 18).

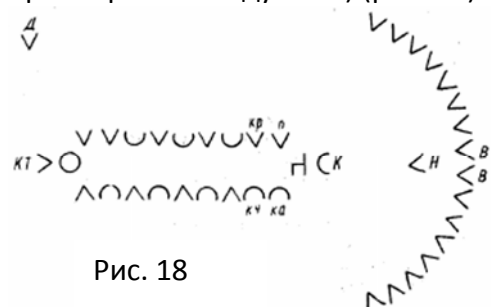

Рис. 18

Може статись, що на всі дії команд одного куплета пісні буде замало, тоді його треба повторити спочатку.

Бім-бом, дзелень-бом!

Всі на хатку воду ллють,

Закипіло все кругом:

І згоріти не дають.

П'ятий куплет співають усі, «поливаючи хатку водою».

Начальник стоїть у глибині півкола серед Пожежників. Витягнутою вперед правою рукою він керує гасінням вогню. Усі Пожежники, слідкуючи за ритмічними рухами руки Начальника, направляють «брандспойти» то ліворуч (на «бім-бом»), то праворуч (на «дзелень-бом») і т. д.

Продовжує «працювати» і пташиний «конвеєр». Киця, як добра хазяйка, знайшла у своєму господарстві ще декілька віdereць (їх можна поставити під стільчиком на початку гри). Одне по одному вона передає їх Курочці, і ті відерця також почали ходити ланцюжком між «хаткою» і «криницею».

Бім-бом, дзелень-бом!
Замахнувшись помелом,

Котик б'є по хатці враз,—
Зашипів вогонь і згас!
Ш-ш-ш...

На початку шостого куплета Котик хапає помело, кинуте колись додолу, і, підбігши до «хатки», б'є по ній на слово «враз». Вогонь гасне, Котик сідає на «хатку» (стілчик), поруч стає Киця, усі виконавці голосно шиплять: «ш-ш-ш...».

Під час шипіння Начальник, Дзвонар, обидва Водії підбігають до Курочки та Півника, беруться з ними за руки, утворивши таким чином маленьке коло з «хаткою» в центрі.

Обидва пташині рядочки замикаються крайніми Каченятами біля «криниці», потім приєднуються до півкола Пожежників: з одного боку Качка, з другого — Качур.

Розтягнувшись на довжину з'єднаних рук, пташки разом з Пожежниками утворюють велике замкнене коло з маленьким у центрі.

Бім-бом, дзелень-бом!
Врятували дім гуртом!

Тільки Котик зажуривсь:
В нього хвостик присмаливсь!

Сьомий куплет радісно співають усі учасники гри. Вогонь погас, хатка ціла, як тут не веселитись! Ритмічно, в такт музики обидва кола обертаються в різних напрямках, тільки Котик, зажурений, сидить, «зализуючи» присмалений хвостик, а Киця пестить його за вушками та ніжно гладить по голівці (рис. 19).

Рис. 19

Примітка. Звичайне обертання по колу, за бажанням вихователки та учасників гри, можна замінити якимось танцювальним рухом. Можна навіть повторити останній куплет, якщо для танцю одного не вистачить. Рекомендується і такий варіант: співаючи сьомий куплет за першим разом, обертатись звичайним кроком, а при повторенні замінити напрямком обертання на протилежний або розпочати танець в русі чи на місці.

Мета гри. Застерегти дітей, показавши їм, що може статись, коли нехтувати правилами протипожежної безпеки. Ознайомити дітей із способами гасіння вогню і працею пожежників.

БІМ-БОМ

Слова Я. Верховинця

Музика В. Верховинця

Помірно

Бім-бом, дзелень-бом!

Спалахнуло все кругом:

Хатка кичина горить.

Ми вогонь погасим вмиль!

Бім-бом, дзелень-бом!

Біжить курочка з відром,

Біжить півничок з цебром.

За ним котик з помелом.

Бім-бом, дзелень-бом!

Кряче качка за ставком:

З каченятами спішить

Хатку кицину гасить.
 Бім-бом, дзелень-бом!
 Це пожежники гуртом
 На машинах швидко мчать
 Кицин домок рятувать!
 Бім-бом, дзелень-бом!
 Закипіло все кругом:
 Всі на хатку воду ллють
 І згоріти не дають.
 Бім-бом, дзелень-бом!
 Замахнувшись помелом,
 Котик б'є по хатці враз, —
 Зашипів вогонь і згас!
 Ш-ш-ш...
 Бім-бом, дзелень-бом!
 Врятували дім гуртом!
 Тільки Котик зажурився:
 В нього хвостик присмавивсь!

18. Гра «Пташка маленька»

Дійові особи
 Маленька-пташка (Донька) (Д).
 Пташка-мати (М).

Реквізит: маски для пташок.

Опис гри

У центрі замкненого кола стоїть Маленька пташка. Поза колом бігає її Мати. Долоні Пташки-матері стулені «дзьобиком» на рівні підборіддя пальцями вперед. Тим «дзьобиком» вона виконує ритмічні рухи, ніби збирає макові зернятка. Хор співає:

Пташко маленька,
 Де твоя ненька?

На другий склад слова «ненька» коло зупиняється. Діти, роз'єднавши руки, стають обличчям до середини.

— Десь літає, — відповідає Маленька пташка. — О! Вертається! — промовляє вона далі, показуючи рукою на Пташку-матір, коли та «залетіла» в коло.

Бігаючи кругом Доньки, Пташка-матір продовжує виконувати свої попередні рухи («дзьобання») і співає:

На маківці сиділа,
 Дрібний мачок дзьобала.

На слово «дзьобала» вона підбігає до Маленької пташки і бере її за руки.

Дзьоб-дзьоб, дзьобанець!
 Ходім, пташко, у танець!

Від слів «дзьоб-дзьоб» дійові особи під спів Пташки-матері починають кружляти доріжкою по колу.

На слова «у танець» всі діти з'єднуються попарно, як Пташки, і готуються до загального танцю (рис. 20).

Коли Пташка-мати закінчить спів, пісню підхоплює дитячий хор:

Дзьоб, дзьоб, дзьобанець, Цок-цок, цоки-цок,
 Ходім, пташко, у танець! Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Разом із вступом хору починається загальний танець: діти парами виконують колисання на місці або кружляють доріжкою по колу і так

Рис. 20

танцюють до самого кінця пісні.

Коли починається загальний танець, Пташки змінюють напрямок обертання. При зміні напрямку доріжки дійові особи повинні починати її з тієї ноги, котра виступала досі на рахунок «і». Якщо діти добре засвоять колисання і доріжку по колу, то від слів «цок-цок» можна за бажанням виконувати такі рухи: взявшись в боки, всі учасники гри на 13-й такт двічі цокають по долівці лівою ногою: на «раз-і» — носком, на «два-і» — п'яткою.

У 14-му такті на «раз» — легко б'ють по долівці лівою ступнею, на «і» — правою, на «два» — знову лівою, а праву відривають від долівки, щоб на «і» затримати її в верхньому положенні. У 15-му такті діти двічі цокають по долівці правою ногою: на «раз-і» — носком, на «два-і» — п'яткою. В останньому такті на «раз» — усі легко б'ють по долівці правою ступнею, на «і» — лівою, на «два» — знову правою, але ліву тепер не піднімають. На «і» — обидві ноги на місці. Після закінчення танцю Пташки обирають замість себе інших, самі стають у коло, і гра починається знову.

Мета гри. Ознайомити дітей з танцювальними рухами. Підготувати вихованців до проведення наступної гри «Гаяльчик».

ПТАШКА МАЛЕНЬКА

Слова народні
Повільно

Музика В. Верховинця

mf Хор Пташка (Гаяльчик)

1. Пташко ма-лень- ка, де тво-я нень- ка? Десь лі- та- є.
2. Га-лю ма-лень- ка, де тво-я нень- ка? Пі-шла в шко-лу.

Мати (батько, брат)

О! Вер-та-єть-ся! На ма-ків-ці си-ді-ла, дрібний ма-чок
О! Вер-та-єть-ся! На у-ро-ках я бу-ла, в шко-лі ді-ток

Хор 1 - і 2 - і 1 - і 2 - і 1 - і 2 - і

дзьо-ба-ла. Дзьоб- дзьоб- дзьо-ба-нень, хо-дім, пташ-ко,
нав-ча-ла. Оі і пра- ці кі-нень, пі-дем, до-ню,

1 - і 2 - і 1 - і 2 - і 1 - і 2 - і 1 - і 2 - і 1 - і 2 - і

у та-нень. Цок- цок, цо-ки- цок, цо-ки- цо-ки, цок-цок- цок.

Хор.	Пташко маленька, Де твоя ненька?
Пташка.	Десь літає. О! Вертається!
Мати.	На маківці сиділа, Дрібний мачок дзьобала. Дзьоб-дзьоб, дзьобанець, Ходім, пташко, у танець!
Хор.	Дзьоб-дзьоб, дзьобанець, Ходім, пташко, у танець! Цок-цок, цоки-цок, Цоки-цоки, цок-цок-цок.

19. Гра «Галю маленька»

Дійові особи

Галя (Г).

Мама, вчителька (М).

Батько, робітник (Б).

Брат, комбайнер (Бр).

Реквізит:

книжка — для Мами, картуз — для Батька, окуляри (шоферські іграшкові) — для Брата.

Опис гри

У центрі замкненого кола стоїть Галя. Поза колом знаходяться діти, що виконують ролі Мами, Батька та Брата (рис. 21).

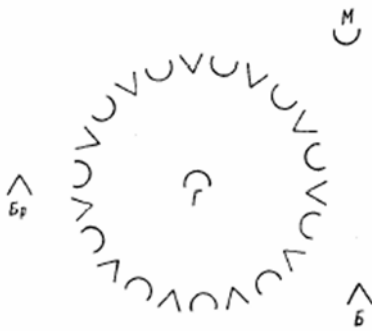

Рис. 21

Мама робить вигляд, ніби читає книжку школярам, Батько удає, що працює молотком чи якимось іншим інструментом, Брат неначе їздить на комбайні — «збирає урожай». Діти ходять по колу і співають:

Галю маленька,
Де твоя ненька?

На останній склад слова «ненька» коло зупиняється, діти роз'єднавши руки, стають обличчям до середини.

Пішла в школу.
О, вертається! —

радісно відповідає Галя, підбігаючи до Мами, коли та заходить у коло.

Мама гладить Галю по голівці, віддає їй книжку і співає далі:

На уроках я була, От і праці кінець,
В школі діток навчала. Підем, доню, у танець!

На початку Маминого співу Галя, пишаючись книжкою, передає її комусь поза колом, скажімо, виховательці, а потім підбігає до Мами.

На слово «навчала» дійові особи беруться за руки хрест-навхрест і від слів «От і праці...» починають кружляти доріжкою. На слово «у танець» усі діти з'єднуються попарно, як Галя з Мамою, і готуються до загального танцю (див. рис. 20).

Коли Мама закінчить спів, пісню підхоплює весь дитячий хор:

От і праці кінець, Цок-цок, цоки-цок,
Підем, доню, у танець! Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Разом із вступом хору починається загальний танець: діти парами виконують колисання на місці або кружляють доріжкою і так танцюють до слів «цок-цок».

Коли починається загальний танець, Галя з Мамою міняють напрямок обертання. При зміні напрямку доріжки дійові особи повинні починати її з тієї ноги, котра виступала досі на рахунок «і».

На слова «цок-цок» всі учасники гри кладуть руки в боки і виконують на місці такі рухи:

на 13-й такт — двічі цокають по підлозі лівою ногою: на «раз-і» — носком, на «два-і» — п'яткою;

на 14-й такт — виконують рухи 14-го такту гри «Пташка маленька»;

на 15-й такт — двічі цокають по підлозі правою ногою: на «раз-і» — носком, на «два-і» — п'яткою.

На останній такт — пристук з правої ноги.

Після закінчення танцю діти знову беруться за руки і, рухаючись замкненим колом, в центрі якого стоять Галя з Мамою, співають далі:

Галя маленька,
Де твій батенько?

На останній склад слова «батенько» діти зупиняються, роз'єднують руки і стають обличчям до середини.

На заводі.

О, вертається! —

відповідає Галя, підбігаючи до Батька, коли той заходить у коло.

Батько гладить Галю по голівці, віддає їй картуз і співає далі:

На заводі працював, От і праці кінець,
Там комбайни будував. Підем, доню, у танець!

На початку Батькового співу Галя виносить картуз за межі кола, потім знову підбігає до Батька. На слово «будував» Галя, Мама і Батько беруться за руки і від слів «От і праці...» починають кружляти доріжкою по колу (рис. 22).

На слово «у танець» усі діти з'єднуються попарно і готуються до загального танцю. Загальний танець починається разом із вступом дитячого хору при повторенні куплета від слів «От і праці...» і виконується так, як описувалось вище.

Коли починається загальний танець, внутрішнє коло, яке складається із трьох осіб — Галі, Мами та Батька, змінює напрямок обертання.

Закінчивши другий танець, діти знову беруться за руки і, рухаючись замкненим колом, в центрі якого стоять Галя з Мамою та Батьком, співають далі:

Галю маленька.

Де брат рідненький?

На останньому складі слова «рідненький» діти зупиняються, роз'єднують руки і стають обличчям до середини.

У колгоспі!

О, вертається! —

відповідає Галя, підбігаючи до Брата, коли той заходить у коло.

Брат знімає з себе окуляри, передає їх Галі і продовжує пісню:

Я комбайн у полі вів, От і праці кінець,
Я збирав дари ланів. Підем, сестро, у танець!

На початку Братового співу Галя виносить окуляри за межі кола, потім знову підбігає до Брата. На слово «ланів» усі четверо беруться за руки і від слів «От і праці...» починають кружляти в замкненому колі доріжкою вліво або вправо.

Зважаючи на бажання учасників гри, це обертання можна виконувати двома парами. Тоді Галя береться за руки з Братом, а Мама з Батьком (рис. 23).

На слова «у танець» усі діти з'єднуються попарно, готуючись до загального танцю. Загальний танець починається разом із вступом дитячого хору при повторенні куплета від слів «От і праці...» і виконується так, як уже описувалось

Рис. 22

Рис. 23

Після закінчення третього танцю дійові особи та всі учасники гри беруться за руки, утворивши, таким чином, два замкнених кола — одне всередині другого.

На мелодію, яка починається від п'ятого такту пісні, усі діти піднімають з'єднані руки вгору і співають такі слова:

Хто працює — всім хвала,	Підем разом у танець!
Всім, хто з міста чи з села.	Цок-цок, цоки-цок,
Буде праці кінець,	Цоки-цоки, цок-цок-цок.

Під час цього співу обидва дитячі кола стоять на місці або, за бажанням, рухаються звичайним кроком в протилежних напрямках.

Якщо діти рухались, то на слово «у танець» зовнішнє коло повинно зупинитись (руки опускають вниз), щоб при повторенні куплета від слів «Буде праці...» почати загальний танець (колисання на місці). Внутрішнє коло при цьому змінює звичайний крок на рух доріжкою.

До самого кінця пісні загальний танець виглядає так, як це вже неодноразово пояснювалось, але тепер діти виконують танцювальні рухи не попарно, а в замкненому колі обличчям до середини.

Мета гри. Виховувати у дітей любов до праці та повагу до тих, хто трудиться. Закріпити вивчені раніше танцювальні рухи.

ГАЛЯ МАЛЕНЬКА

(На мелодію пісні «Пташка маленька»)

Слова Я. Верховинця

Музика В. Верховинця

Хор.	Галя маленька, Де твоя ненька?
Галя.	Пішла в школу. О! Вертається
Мама.	На уроках я була, В школі діток навчала. От і праці кінець, Підем, доню, у танець!
Хор.	От і праці кінець, Підем, доню, у танець! Цок-цок, цоки-цок, Цоки-цоки, цок-цок-пок.
Хор.	Галя маленька, Де твій батенько?
Галя.	На заводі. О! Вертається!
Батько.	На заводі працював, Там комбайни будував. От і праці кінець, Підем, доню, у танець!
Хор.	От і праці кінець, Підем, доню, у танець! Цок-цок, цоки-цок, Цоки-цоки, цок-цок-цок.
Хор.	Галя маленька, Де брат рідненький?
Галя.	У колгоспі. О! Вертається!
Брат.	Я комбайн у полі вів, Я збирав дари ланів. От і праці кінець, Підем, сестро, у танець!
Хор.	От і праці кінець, Підем, сестро, у танець!

Всі.

Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.
Хто працює — всім хвала,
Всім, хто з міста чи з села.
Буде праці кінець,
Підемо разом у танець!
Цок-цок, цоки-цок,
Цоки-цоки, цок-цок-цок.

22. Пісня «Котику сіренький»

Запис К. Квітки

Повільно

Ко-ти-ку сі-рень-кий, ко-ти-ку бі-лень-кий,
не хо-ди по ха-ті, не бу-ди ди-тя-ти,
кот-ку во-ло-ха-тий, не хо-ди по ха-ті, Ой на ко-та-вор-ко-та,
ди-тя бу-де спа-ти, ко-тик вор-ко-та-ти.
на ди-ти ну-дрі-мо-та. А-а-а-а!

Котику сіренький, котику біленький,
Котку волохатий, не ходи по хаті,
Не ходи по хаті, не буди дитяти,
Дитя буде спати, котик воркотати.
Ой на kota — воркота, на дитину — дрімота.
А-а-а-а!

23. Пісня «Ой ходить сон»

Запис К. Квітки

Повільно

Ой хо-дить сон ко-ло ві-кон, ой хо-дить сон ко-ло ві-кон,
ко-ло ві-кон, з дрі-мо-та ко-ло пло-та.

Об ходить сон коло вікон,
Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плоха.
Питається сон дрімоти,
Питається сон дрімоти:
— А де будем ночувати?

— Де хатонька тепленька,
Де хатонька тепленька,
Де дитина маленька.
Там будемо ночувати,
Там будемо ночувати,
Дитиночку колихати.

24. Пісня «Люлі, люлі»

Запис В. Верховинця

Повільно *mf*

1. Лю-лі-лю-лі, мій си-ноч-ку, справ-ляю то-бі
2. Сон-це зій-де, о-бі-грі-є, ро-са впа-де
ко-ли-соч-ку та й по-ві-шу на ду-боч-ку.
та й ску-па-є, ли-сток впа-де та й на-кри-є.
3. Бу-дуть пташ-ки при-лі-та-ти та й бу-дуть спі-ва-ти,
ди-ти-ноч-ку ма-ле-неч-ку бу-дуть при-спля-ти.
Ко-ли-ши-ся, ко-ли-сонь-ко, із ду-ба, із ду-ба,
Ко-ли-ши-ся, ко-ли-сонь-ко, з о-ріш-ка, з о-ріш-ка,
ко-ли-ши-ся в ко-ли-сонь-ці, ди-ти-ноч-ко лю-ба.
ко-ли-ши-ся в ко-ли-сонь-ці, ма-ми-не по-тіш-ко.

Люлі, люлі, мій синочку,
Справлю тобі колисочку
Та й повішу на дубочку.

Сонце зійде, обігріє.
Роса впаде та й скупає,
Листок впаде та й накриє.

Будуть пташки прилітати
Та й будуть співати,
Дитиночку маленьку
Будуть присипляти.

Колишися, колисенько,
Із дуба, із дуба,
Колишися в колисеньці,
Дитиночко люба.

Колишися, колисенько,
З орішка, з орішка,
Колишися в колисеньці,
Мамине потішно.

Музика В. Верховинця

Музыкальная запись песни "Славься, Отечество наше родное" в нотном сопровождении. Песня начинается с форте (f) и имеет темп 3/8. Текст песни:

Мэ-ти-св-на ко-ли-за-ло, го-ди-
за-ло-ни-со-ли-за-ло: — Ни-при-ко-мь, пре-ба-
св-те, ко-го-те-бе-ри-на-на-ти,
я-те-бе-на-го-ду-за-ло, со-
-ва-ло, — при-св-за, ко-да-иу-те-
-бе-ни-за-но-ти-на-ти-на-ти, ба-за, ба-но.

Геть від нас усяке лихо,
Хай круг тебе буде тихо,
Над тобою я співаю:
Спи, дитино, баю, баю.
Спи ж, дитино, я з тобою.
Ніч покрила землю млою,
Я не сплю, тобі співаю:
Спи, дитино, баю, баю.

26. Гра «Ляльчини іменини»

Я зрозумів їхнє заклопотання, підійшов тихенько до ляльки, поколивав її легенько, а, колисаючи, проспівав декілька коротеньких колискових пісень. Діти швидко тих пісень навчилися і дуже були раді, що ляльчини іменини так гарно закінчилися.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ.

Весна

31. Гра «Труби, Грицю, в рукавицю»

Дійові особи

Гриць, він же Ведучий. Весна (для пісні «Сонечко» і гри «Іде, іде дід»). Дід (для гри «Іде, іде дід»).

Реквізит:

віночки дівчаткам (для пісні «Та це ж весна»),
стілчик (для Гриця, Весни і Діда), міх (торбинка) для Діда.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом один за одним. Разом з ними граються діти, обрані на ролі Весни та Діда.

Посеред кола знаходиться стільчик, на якому стоїть Гриць (Ведучий). Ось він підносить руки до рота, складає їх «дудочкою», ніби тримає рукавицю, і тричі виспіває «тру-тру-тру» (два останні такти пісні). То Гриць запрошує своїх товаришів розпочинати гру.

Одразу після цього заклик діти складають ручки так, як Ведучий, і, співаючи пісню «Труби, Грицю, в рукавицю», рушають розірваним колом у напрямку, куди були обернені обличчям.

Пісня співається двічі, потім Ведучий зістрибує дотолу, щоб зайняти місце в колі. Усі діти беруться за руки, і Гриць веде їх замкненим колом у протилежному напрямку під пісню «Зробим коло».

ТРУБИ, ГРИЦЮ, В РУКАВИЦЮ.

Слова народні

Швидко

Музика В. Верховинця

Труби, Грицю, в рукавицю: Тру-тру-тру.

32. Гра «Зробим коло»

Опис гри

Спочатку пісню співають двічі. За третім та четвертим разом замість слів діти співають саму мелодію на склад «ля», галасують та підстрибують у ритмі музики.

Після підскоків уповільнюють темп руху, стримуючи себе голосною лічбою хором: «раз-два-три», «раз-два-три». Коли усі заспокояться, цю гру-марш можна повторити або зупинитись і розпочати пісню «Сонечко».

Ведучий виходить з кола, щоб разом з вихователькою роздати дівчаткам віночки для наступної пісні.

ЗРОБИМО КОЛО

Слова народні

Швидко

Музика В. Верховинця

Зробим коло, погуляймо,
І весело заспіваймо: гу!

33. Гра «Сонечко»

Після рухливої попередньої гри пісню «Сонечко» варто виконувати на місці.

Дівчинка, яку обрали на роль Весни, іде до середини кола. Вона сідає на стільчик, надіває віночок (інші дівчатка поки що тримають свої віночки у лівій руці), а потім схиляє голівку на спинку стільчика, ніби ще спить і не прокинулась після зимових холодів. Починається пісня:

Сонечко, сонечко, глянь у віконечко,
Діткам маленьким з неба засяй. (Двічі)
Сумно їм, миленьким, сумно вродливеньким,
Воленьки хочеться, виклич їх в гай. (Двічі)
Барвними квітами, ніжними вітами.
Співом пташиним їх забавляй. (Двічі)

Діти співають, обернені обличчям до середини кола: в їхній уяві образи весни і сонечка ототожнилися і знайшли своє втілення в особі дівчинки з віночком на голові.

Проспівавши «Сонечко», вихованці починають гру «Та це ж весна».

СОНЕЧКО

Слова П. Гай

Музика В. Верховинця

Не дуже швидко

Сонечко, сонечко, глянь у віконечко.
Діткам маленьким з неба засяй. (Двічі)
Сумно їм, миленьким, сумно вродливеньким.
Воленьки хочеться, виклич їх в гай. (Двічі)
Барвними квітами, ніжними вітами,
Співом пташиним їх забавляй. (Двічі)

34. Гра «Та це ж весна»

Дійові особи

Весна (В).

Ведучий (Гриць) (Г).

Хор — усі діти.

Реквізит:

віночки для дівчаток, стільчик.

Опис гри

Діти стоять розірваним колом на відстані витягнутих в сторони рук один від одного. В центрі на стільчику сидить Весна. Вона ще спить, схиливши голівку на спинку стільчика, та дитячі голоси, що почали виспівувати нову пісню, будять її. Відповідними мімічними рухами, підказаними їй власною фантазією, дівчинка може імітувати пробудження весни.

Та це ж весна, бо тане сніг,

На 1—2-й такти діти правою рукою (долонею догори) описують перед собою зліва направо широке півколо: ось, мовляв, як все змінюється навкруги, коли прокинулась Весна.

Дивись, струмок з гори побіг.

Усі (крім Весни, що прокидається) на слово «Дивись» підносять праву ручку праворуч вгору, а потім на 3-4-й такт поволі опускають їх ліворуч вниз, немов стежать за рухом струмка.

Шумить вода, ламає все,

Весна прокинулась остаточно. З радісною посмішкою вона оглядається навколо, а тут і Гриць (Ведучий) підбіг до неї, подав їй руки, щоб допомогти стати на стільчик.

Тим часом діти виконують перед собою правою рукою чотири різкі діагональні рухи, а саме: на слово «шумить» — зверху зліва — направо вниз. На слово «вода» — зверху справа — наліво вниз. Рухи повторюються в тій же послідовності на слова «ламає все».

Отже, на початку кожного слова рука повинна бути у верхньому положенні (ліворуч або праворуч), а наприкінці того ж слова по діагоналі в нижньому положенні (рис. 24).

Весна іде, тепло несе.

Весна стоїть на стільчику, а діти простягають до неї праву руку повільним рухом знизу зліва—вгору. Разом з усіма показує на Весну обома витягнутими перед собою руками і Гриць, що відступив на крок від стільчика.

Шумить, гуде веселий гай

І гомонить: «Вставай, вставай».

Ось Весна почала хитати піднесеними над головою руками то вліво, то вправо (на другий склад слова «шумить» — вліво, на другий склад слова «гуде» — вправо і т. д.). Це вона посилає на землю теплий весняний вітер. Одночасно діти показують, як від поривів того вітру колишуться дерева в лісі. Опустивши руки вниз, вони виконують легкі погойдування корпусом (по два в кожному такті): на другий склад слова «шумить» — вліво, на другий склад слова «гуде» — вправо і т. д.

Ведучий міцно тримає стільчик за спинку, аби не хитався від рухів дівчинки, і пильно стежить, щоб вона, бува, не впала додолу.

Розтане сніг, зима мине.

Земля кругом цвісти почне.

На слово «розтане» усі дівчатка надівають на голову віночки, які досі тримали в лівій руці, а Весна поволі опускає перед собою руки і на рівні талії розводить їх в сторони долонями вгору, ніби милується квітами, що розцвіли навколо.

Кожен хлопчик, повернувшись обличчям ліворуч, показує обома витягнутими перед собою руками на завітчану віночком голівку своєї сусідки.

Ведучий продовжує міцно тримати стільчик за спинку.

Дітей малих веселий рій

Помчить із хат на луг мерщій.

Тут дівчатка й хлопчики беруться руки, щоб на другий склад слова «дітей» почати з лівої ноги рух замкненням колом.

Ведучий допомагає Весні зійти із стільчика на підлогу.

Радіє все, співає все,

Весна іде, тепло несе.

Дитяче коло продовжує обертатись, а Гриць, тримаючи Весну за руку (долоня дівчинки повинна бути зверху), водить її по колу усім назустріч¹³.

Весна повинна ходити поруч з Грицем або навіть трохи попереду на відстані майже витягнутих рук. Щоб не переганяти дівчинку, Ведучому треба робити менші кроки, адже він знаходиться ближче до центра кола, тому має значно коротший шлях (рис. 25).

При повторенні останніх чотирьох тактів пісні коло зупиняється, продовжують іти лише Весна а Грицем. Весна вклоняється усім, а діти, повернувшись обличчям до середини, вітають її прихід радісним співом та легкими помахами правої руки.

¹³ Про положення рук див «Хореографічний додаток».

Після закінчення пісні «Та це ж весна» діти готуються до проведення наступної гри «Іде, іде дід».

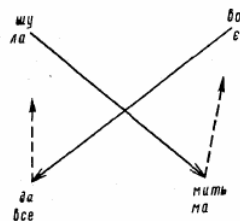

Рис. 24

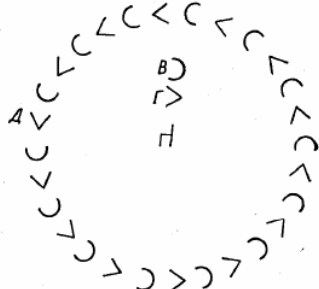

Рис. 25

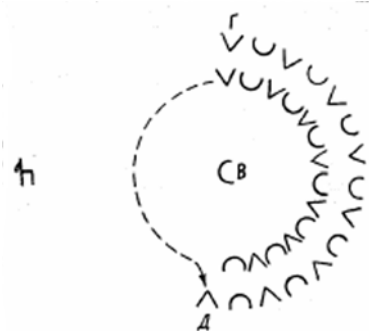

Рис. 26

Провівши Весну до середини кола, Гриць виносить з нього стільчик і ставить під стіну. На той стільчик вихователька вішає торбинку, і Дід, який досі грався і співав разом з іншими, може займати своє місце — його «хатка» готова.

Далі Гриць, за допомогою виховательки, розбиває коло навпіл і заводять одне півколо за друге так, щоб обидва півкола з Весною на чолі опинились навпроти стільчика — Дідової «хатки». За бажанням виконавців усі ці переміщення можна робити під пісню «Весна зиму проганяє» (рис. 26).

Примітка. Коли діти добре засвоять мелодію, вихователька може тут і в усіх наступних піснях підспівувати другим голосом та заохочувати інших.

ТА ЦЕ Ж ВЕСНА

Слова П. Капельгородського

Музика В. Верховинця

Не дуже швидко

Та це ж весна, бо тане сніг.
Дивись, струмок з гори побіг.
Шумить вода, ламає все,
Весна іде, тепло несе.

Шумить, гуде веселий гай
І гомонить: вставай, вставай

Розтане сніг, зима мине.
Земля кругом цвісти почне.
Дітей малих веселий рій
Помчить із хат на луг мерщій.
Радіє все, співає все,—
Весна іде, тепло несе!

35. Пісня «Весна зиму проганяє»

Слова Т. Шевченка

Музика В. Верховинця

Помірно

Весна зиму проганяє
І кругом зелений по землі
Килим розстилає.

36. Гра «Іде, іде дід»

Дійові особи

Весна (В). Дід (Д). Ведучий (Г). Хор — усі діти.

Реквізит:

віночок для Весни, міх (торбинка) для Діда, стільчик — Дідова «хатка».

Опис гри

Діти утворюють два розірвані півкола, які розмішуються одне за одним між Весною і стільчиком — Дідовою «хаткою». На подвір'ї за «хатку» може правити пеньок, лава або чотирикутник, намальований паличкою на землі.

У «хатці», тобто на стільчику (лаві, пенюку і т. д.), сидить Дід з торбою за плечима, а в тій торбі захований мороз, і коли Дід сердиться, то розв'язує свій міх, щоб випустити холод на волю. Гру починає Весна. Вона підступає до Дідової «хатки» і гукає: «Діду, гей! Тікай за ліси, за горн,

Рис. 27

за широке море, бо я вже прийшла!» (рис. 27).

Одразу після цих слів діти починають пісню:

Іде, іде дід, дід.	Такий холодище.
Несе, несе міх, міх.	Як розкриє міх, міх,
Отакий дідище.	Поморозить всіх, всіх.

Сердитий Дід з торбиною за плечима виходить із «хатки» Весні назустріч. Згорбившись, він ступав повільними кроками — по одному на кожний такт: на перше «іде» — лівою ногою, на перше «дід» — правою і т. д.

Такими ж повільними кроками Весна відступає від Діда: на перше «іде» — крок назад правою ногою, на перше «дід» — крок назад лівою ногою і т. д. (рис. 28).

Дійові особи немов розігрують сценку боротьби двох сил природи — холоду і тепла. Дорогою Дід навіть знімає з-за спини торбинку, щоб розв'язати її та поморозити все навколо.

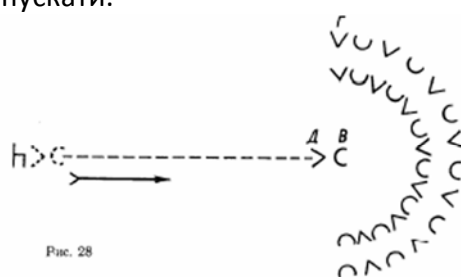
Проте несила вже старому боротись із теплом. Зупинившись у нерішучості на слова «всіх, всіх», Дід поволі починає відходити назад.

Не дамо, малята, Міх той розкривати —

Міх той розкривати. Холод випускати.

Дійові особи крокують так само, як і на початку пісні, тільки тепер з радісною усмішкою переможно наступає Весна.

Під час співу діти можуть відповідними мімічними рухами реагувати на всі події, що розгортаються перед ними: сваритись пальчиком на Діда, співчувати Весні, радіти, коли вона пішла вперед і т. п. Ось і зараз від слів «Не дамо, малята...» одне крило півкола немов радиться з протилежним, домовляючись про наступні дії.

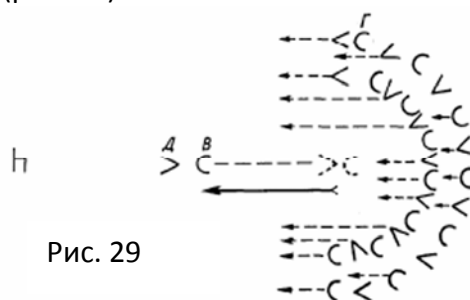

Будемо, малята,
Весні помагати,
Зиму проганяти.

Нарешті, від слова «Будемо» обидва півкола рушають уперед. Малята починають рух з лівої ноги і, зберігаючи, по можливості, форму півкіл, ступають слідом за Весною та Дідом повільними кроками (по одному на такт), як і дійові особи (рис. 29).

Старий не витримує такого дружного наступу тепла: на останньому слові пісні він тікає.

Аж тут дзвінко лунає заклик Ведучого: «Гей!», і дівтора, мов бурхливий весняний потік, мчить Діду навздогін. Кожен хлопчик прагне «заморити» втікача — торкнутись до нього пальцем чи долонею. Той намагається уникнути дотиків, вивернутись або віддати їх назад.

Останній, від якого йому пощастить відбитись, стає новим Дідом. «Заморений» Дід, віддавши новому свою торбинку, приєднується до дитячого гурту, і цю гру можна починати знову з іншими дійовими особами.

Примітка. Ігри та пісні за №№ 31, 32, 33, 34, 35, 36 спочатку треба добре вивчити та водити кожну окремо, а тоді можна об'єднати у віночок і виконувати безперервно одну за одною або в комбінації з наступними.

Мета вищеподаних ігор та пісень. Ці ігри та пісні є ніби прелюдією до усього весняного циклу. Вони покликані пробуджувати у дітей веселий весняний настрій, почуття любові до природи та бажання глибше зрозуміти її явища.

Роль Ведучого сприятиме вихованню у дітей почуття відповідальності перед товаришами (за добре проведену гру, за довірену справу тощо). Взаємини між Весною і Ведучим можуть бути прикладом уважного ставлення до дівчинки з боку хлопчиків — адже вони сильні, мусять у всьому допомагати дівчаткам, поважати їх та оберігати від неприємностей. образ.

Ролі Весни та Діда сприяють виявленню й вихованню у дітей артистичних здібностей.

ІДЕ, ІДЕ ДІД

Слова Я. Верховинця

Мелодія народна

Іде, іде дід» дід,	Як розкриє міх, міх.
Несе, несе міх. міх.	Поморозить всіх, всіх.
Отакий дідище.	Не дамо, малята,
Такий холодище.	Міх той розкривати.
Міх той розкривати —	Весні помагати,
Холод випускати.	Зиму проганяти.

Будемо, малята,

37. Гра «Гляньте, діточки»

Дійові особи

Весна (В)., Журавлі. Гусочки, Качечки.

Діти — глядачі (хор) усі останні.

Опис гри

Діти поділяються на чотири групи. Перша група — Журавлі, друга група — Гусочки, третя — Качечки, четверта — діти-глядачі. Останні стоять (чи сидять на стільчиках) невеликим півколом, а «пташки» ховаються за їхні спini або виходять в іншу кімнату (щоб здавалось, наче вони прилітають з півдня, а теплих країв) і стають там у три рядочки один за одним.

На підлозі (землі) вихователька малює велике коло, розділене на три частини — це місця, на які сідатимуть Журавлі, Гусочки і Качечки (рис. 30).

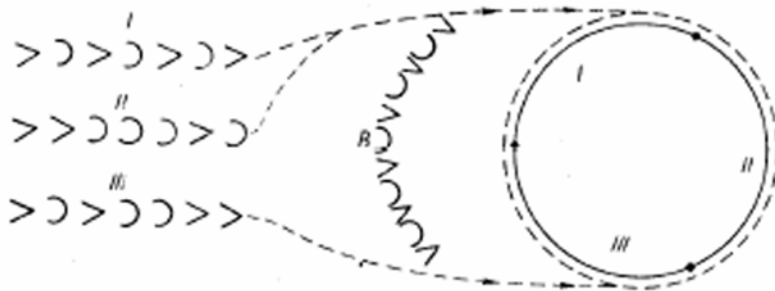

Рис. 30

Діти-глядачі починають пісню:

Гляньте, діточки малі,	Сіли собі на ріллі.
Прилетіли журавлі,	Та все кличуть: «Кру, кру, кру,
Прилетіли журавлі.	Стрічайте весну ясну».

З'являється журавлиний рядок. «Пташки летять», підскакуючи та махаючи руками, наче крилами, оббігають коло і сідають на призначеному місці, ніби змучені після довгого польоту. Глядачі співають далі:

Гляньте, любі діточки,	Гляньте, любі діточки.
Прилетіли гусочки,	Прилетіли качечки.
Гуси прилетіли.	Качки прилетіли,
За ставочком сіли	На лужечку сіли.
Та все кличуть: «Ге-ге-ге,	Сіли собі на лужок.
Вже до нас весна іде».	Завели кривий танок.

Так само, почувши свій куплет, «прилітають» Гусочки та Качечки і кожна група «птахів» сідає на відведене для неї місце.

Журавлі і гусочки.	Люди ж кажуть:
Ще й сіренькі качечки	«То весна в гості вже
Крильми стрепехнули,	До нас прийшла».
В гору полинули.	

Під спів четвертого куплета усі «пташки» піднімаються з землі (підлоги), стають великим розірваним колом і, махаючи руками, наче крилами, піднімають їх повільно вгору.

Тим часом в коло заходить Весна, що досі сиділа поміж глядачами, а колишні «пташки» (тепер вони уже просто діти) на слова «Люди ж кажуть...» підхоплюють пісню і, опускаючи перед собою руки долонями вгору, простягають їх до Весни:

Тобі, весно-весняночко.

Дзвенять наші співаночки!

Пісня закінчується взаємним поклоном Весни і дітей. Після поклону «глядачі» обходять коло з обох сторін і, рівномірно розмістившись круг нього, приєднуються до своїх товаришів

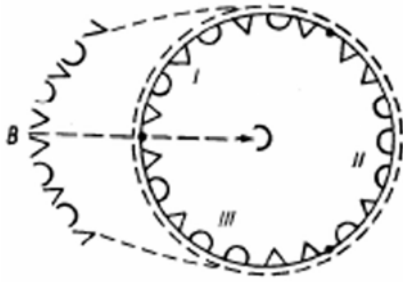

Рис. 31

(рис. 31). Збільшене таким чином коло замикається, але не повністю. До місця розриву підходить Весна, бере когось за руху і веде хоровод. Увесь дитячий гурт співає веснянку «А вже весна, а вже красна», про яку й піде далі мова.

Методичні поради. Знайомлячи дітей з цією грою, вихователька може провести бесіду про життя птахів, про користь, яку вони приносять та про ті труднощі, які долають пташки, коли летять у вирій і повертаються назад. Діти повинні знати, що вони — маленькі охоронці природи — можуть допомагати своїм пернатим друзям, а саме: підгодовувати пташок, оберігати їхні гнізда від руйнування

тощо.

ГЛЯНЬТЕ, ДІТОЧКИ МАЛІ

Слова і музика В. Верховинця

Помірно

Для закінчення

Гляньте, діточки малі,
Прилетіли журавлі,
Прилетіли журавлі,
Сіли собі на ріллі
Та все кличуть: «Кру, кру, кру.
Стрічайте весну ясну».

Гляньте, любі діточки,
Прилетіли гусочки,
Гуси прилетіли,
За ставочком сіли
Та все кличуть: «Ге-ге-ге,
Вже до нас весна іде».

Гляньте, любі діточки,
Прилетіли качечки,
Качки прилетіли,
На лужечку сіли.
Сіли собі на лужок,
Завели кривий танок.

Журавлі і гусочки,
Ще й сіренькі качечки
Крильми стрепехнули,
Вгору полинули.

Люди ж кажуть:
«То весна в гості вже
До нас прийшла».
Тобі, весно-весняночко,
Дзвенять наші співаночки!

38. Гра «А вже весна»

Дійові особи:
Весна (В).
Дівчина (Д).
Козак (К).

Реквізит:

віночок для Весни, хустина для Дівчини, шапка для Козака, рушниця (автомат) для Козака.

Опис гри

Під спів цієї веснянки діти, побравшись за руки, ходять вільно і ритмічно ланцюжком по колу, чи по якійсь іншій кривій лінії туди, куди поведе їх перша дитина — Весна (рис. 32).

Наприкінці пісні Весна веде дітей так, щоб знову утворилось коло. Тоді вона бере за руку останню дитину і коло замикається.

Ця веснянка може бути прелюдією до кожної з наступних весняних ігор, проте з неї неважко теж утворити гру.

Ось яку інсценізацію придумали самі вихованці в одній із дитячих установ.

Діти утворюють замкнене коло. На середину виходять Дівчина і Козак. Під спів пісні-веснянки коло починає обертатись в якомусь із напрямків. З кожним новим куплетом Весна буде змінювати напрямок руху на протилежний.

А вже весна, а вже красна,
Із стріх вода капле. (Тричі)

У першому куплеті дійові особи (Дівчина в хустині, Козак у шапці) вільно ходять по колу, начебто гуляють (рис. 33)

Молодому козакові
Мандрівочка пахне. (Тричі)

У другому куплеті Козак скидає лівою рукою з голови шапку, праву подає Дівчині для прощання, а коли востаннє прозвучить слово «мандрівочка», низько їй вклоняється.

Помандрував козаченько
У чистеє поле. (Тричі)

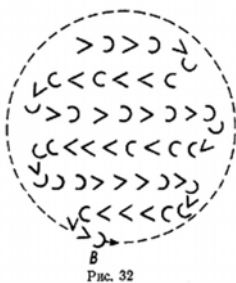

Рис. 32

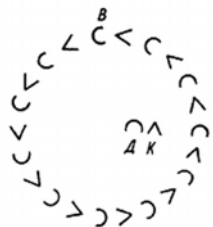

Рис. 33

Під спів наступного куплета Козак іде, не оглядаючись, по колу і в цей час надіває рушницю, яку подає йому вихователька.

За бажанням виконавців, Козак може покинути коло через утворені для цього «ворота», тоді, маршируючи за його межами, він бере рушницю на заздалегідь умовленому місці. Дівчина ж стоїть і сумно дивиться йому вслід.

За ним іде дівчинонька:
«Вернися, соколе» (Тричі)

Тепер рушає з свого місця Дівчина і, співаючи соло: «Вернися, соколе» (хор підхоплює ці слова за третім разом), рукою запрошує Козака повернутися назад.

«Не вернуса, дівчинонько, Треба воювати. (Тричі)
І людові трудовому Волю здобувати». (Тричі)

Козак обертається, махає рукою Дівчині — іди, мовляв, додому, а сам, проспівавши початок п'ятого куплета, продовжує марширувати.

За третім разом на слова «треба воювати» веснянку підхоплює увесь хор і співає її до кінця. Дівчина вже не плаче. Вона поволі знімає з голови хустину, махає нею Козакові вслід, бажаючи йому щасливої дороги. Після закінчення веснянки Дівчина пов'язує свою хустину на голову нової Дівчини. Козак, поклавши рушницю на місце, надіває свою шапку на іншого Козака, і гра починається знову.

Примітка. Ця гра більше підходить для старшеньких дітей, які, власне, і створили її, але й маленькі її любили і дуже мило виконували усі Рухи гри. Якщо дійові особи не зможуть співати соло, тоді хор повинен виконувати усю веснянку без пауз.

Мета гри. Виховувати у дітей патріотичні почуття.

А ВЖЕ ВЕСНА

Слова і мелодія народні

Гармонізація М. Лисенка

А вже весна, а вже красна,
Із стріх вода капле. (Тричі)
Молодому козакові
Мандрівочка пахне. (Тричі)
Помандрував козаченько
У чистеє поле. (Тричі)

За ним іде дівчинонька:
«Вернися, соколе». (Тричі)
«Не вернися, дівчинонько,
Треба воювати. (Тричі)
І людові трудовому
Волю здобувати». (Тричі)

39. Гра «Розлилися води»

Дійові особи

Зозуленька (З). Соловейко (С). Сопілонька (Сп).

Реквізит:

маски для пташок, сопілка для Сопілоньки.

Опис гри

Дитячий гурт ходить замкненим колом, співаючи веснянку «Розлилися води». Дійові особи сидять на стільчиках по різних кутках кімнати (один стільчик вільний) і відгукуються тоді, коли про когось із них ітиме мова в лісні (рис. 34).

За бажанням вихованців або якщо кімната не досить велика, чотири стільчики для солістів можна розставити безпосередньо в колі на певній відстані один від одного (рис. 35).

Наприкінці другого і п'ятого куплетів, після хору, там де в нотах помічено «соло», Зозуленька, вставши зі стільчика, тричі виспівує «ку-ку», потім перебігає на сусіднє вільне місце. Наприкінці третього і шостого куплетів в тих же тактах, піднявшись із стільчика, тричі

вителькує Соловейко «тьох-тьох» і перебігає на колишнє місце Зозуленьки, а в четвертому і сьомому куплетах так само підводиться останній соліст і, склавши руки «дудочкою», ніби в них сопілочка, тричі виграє «у-у», потім перебігає на колишнє місце Соловейка.

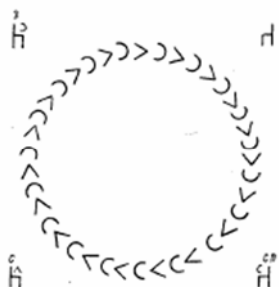

Рис. 34

Рис. 35

Після закінчення хороводу кожна дійова особа обирає замість себе іншу, і гра починається знову.

Мета гри. 1. Див. методичні поради до гри «Гляньте, діточки малі».

2. Звернути дитячу увагу на зміни в природі, що відбуваються весною, а також на весняний пташиний спів. Цього можна досягти під час екскурсії з дітьми весняного дня за межі міста: в лісок, садок чи поле.

Розповісти дітям про український народний музичний інструмент — сопілку. Розвивати увагу та музичні здібності у вихованців (вчасне виконання соло дійовими особами).

РОЗЛИЛИСЯ ВОДИ

Запис В. Верховинця

Повільно

1. Розлилися води на три броди.

Гей, діти-квіти, весна красна, зілля зелененьке.

2. 3. 4. 5. 6. 7. Що в першому броді зозуленька кує.

Гей, діти-квіти, весна красна, зілля зелененьке.

Соло

-леньке. Ку- ку, ку- ку, ку- ку, ку- ку, ку- ку!

Розлилися води на три броди.

Гей, діти-квіти,

Весна красна,

Зілля зелененьке.

Що в першому броді зозуленька кує.

Гей, діти-квіти,

Весна красна,

Зілля зелененьке.

Ку-ку! (Двічі хор і тричі Зозуленька)

Що в другому броді соловей щебече.

Гей, діти-квіти,

Весна красна,

Зілля зелененьке.

Тьох-тьох! (Двічі хор і тричі Соловейко)

Що в третьому броді сопілонька грає.

Гей, діти-квіти,

Весна красна,

Зілля зелененьке.

У-у! (Двічі хор і тричі Сопілонька)

Зозуленька кує, бо літечко чує.

Гей, діти-квіти,

Весна красна,

Зілля зелененьке.

Ку-ку! (П'ять разів)

Соловей щебече, садки розвиває.

Гей, діти-квіти,

Весна красна,

Зілля зелененьке.

Тьох-тьох! (П'ять разів)

Сопілонька грає, на грання скликає.

Гей, діти-квіти,

Весна красна,

Зілля зелененьке.

У-у! (П'ять разів)

41. Гра «А вже красне сонечко»

Дійові особи

Струмочки (Ст).Журавлі (Ж).Соловейко (С).Зозуленька (З).

Опис гри

Усі літи разом з дійовими особами стоять розірваним колом і співають:

А вже красне сонечко

Припекло, припекло,

Одночасно правицею вони показують праворуч вгору, начебто на сонце.

Ясно щире золото

Розлило, розлило.

Тут виконавці широко розводять руками перед собою й злегка вклоняються.

На вулиці струмені

Воркотять, воркотять.

На ці слова до середини кола вибігає перший Струмочок з витягнутими вперед руками, він рухається зигзагами, а до нього негайно приєднуються інші струмочки: другий, третій, потім четвертий і т. д.

Діти бігають один за одним ритмічно, дрібними кроками — кожен крок на одну восьму.

На повторення слова «воркотять» струмочки намагаються зайняти свої місця в колі.

Журавлі курликають

Та летять, та летять.

Тепер зривається з свого місця перший Журавель, дрібними кроками бігає по колу, розмахуючи руками, ніби крилами, а до нього по черзі приєднуються інші.

На друге слово «летять» журавлі мусять повернутись на свої місця.

Засиніли проліски
У ліску, у ліску,
Швидко буде земленька
Вся в вінку, вся в вінку.

У третьому куплеті діти беруться за руки і рухаються замкненим колом ліворуч або праворуч.

Ой сонечку-батечку,
Догоди, догоди,
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди.

На початку останнього куплета коло зупиняється, усі піднімають руки вгору, наче звертаються з проханням до «батечка-сонця», потім низько вклоняються «матері-землі» і, тихенько випростовуючись, показують витягнутими перед собою руками, як росте хліб. На останнє слово «уроди» руки мусять бути на рівні з плечима.

Далі веснянка повторюється спочатку з деякими змінами в інсценізації.

В першому куплеті діти, побравшись за руки, ходять замкненим колом вліво або вправо. На початку другого куплета коло зупиняється. Струмочки ж, вискочивши по одному на середину, безупинно бігають зигзагами і «воркотять» (виспівують мелодію на склад «жур»), а Журавлі з курликанням «літають» слідом за першим Журавлем навколо Струмочків. Десь у кутку «затюхкав» Соловейко, потім перебіг до іншого кутка, за ним «закувала» Зозуленька і теж «перелетіла» на сусіднє вільне місце.

Так дійові особи рухатимуться і співатимуть аж до слів «Ой сонечку-батечку». Тим часом у третьому куплеті («Засиніли проліски...») діти, що залишалися в колі, беруться в боки, виконують колисання на місці або кружляють доріжкою-кружальцем (рис. 36).

Отже, у цій грі немов відтворюється картина радісного весняного дня, коли дитячі голоси вплітаються у веселий хор струмочків і дзвінких пташиних переливів.

В останньому куплеті всі зупиняються, піднімають руки до «батечка-сонця», а тоді, наче стомившись під вечір, припадають на одне колінце до «матері-землі» і схиляють голівки на стулені біля правого плеча долоні.

Все затихає: Струмочки ніби влились у річку, Журавлі й Зозуленька сіли на спочинок, тільки Соловейко два-три рази озветься й замовкне, озветься й замовкне.

Мета гри. Створити веселий весняний настрій у дітей. Відобразити в грі картину радісного весняного дня.

А ВЖЕ КРАСНЕ СОНЕЧКО

Слова О. Олеса
Швидко

Музика П. Козицького

А вже красне сонечко
Припекло, припекло,
Ясно щире золото
Розлило, розлило.
На вулиці струмені
Воркотять, воркотять.
Журавлі курликають
Та летять, та летять.

Засиніли проліски
У ліску, у ліску,
Швидко буде земленька
Вся в вінку, вся в вінку.
Ой сонечку-батечку,
Догоди, догоди,
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди.

42. Гра «Я Коза»

Дійові особи:

Коза-дереза.

Реквізит: маска для Кози (за бажанням).

Опис ігри

Діти ходять розірваним колом, посередині стоїть Коза, наче біля дерева або куша.

Я коза-дереза,	Сколю тебе рогами.
Півбока луплена.	Хвостиком замету,
За три копи куплена,	Ніжками затопчу,
Тупу, тупу ногами,	Тут тобі й край!

Співаючи пісню, діти показують Козі, що вона «півбока луплена» (себе б'ють кулачками по правому або лівому боці), «за три копи куплена» (піднімають вгору три пальчики), далі тупотять ногами, «колють» перед собою «ріжками» (виставленими пальчиками), замітають «хвостиком» (ручками позаду себе), знову тупотять, і з вигуком «Тут тобі й край!» — тікають, хто куди захоче.

Роздратована коза кидається за гуртом і кого піймає або до кого доторкнеться, той стає на її місце, і гра починається знову.

Мета гри: Виховувати у дітей доброзичливе ставлення до свійських тварин.

Я КОЗА

(З опери «Коза-дереза»)

Музика М. Лисенка

Слова народні

Досить швидко

43. Гра «Гей ви, дітки чорнобриві»

Дійові особи

Солісти: один для усієї пісні (С)
або троє — по одному для кожного куплета.
(Хлопчики і дівчатка, які уміють добре співати).

Опис гри

Це спів — заклик до веснянок або весняних ігор чи хороводів.

Одна дитина (соліст) виступає на середину кола і співає перший куплет:

Гей ви, дітки чорнобриві,	Хутко, хутко у садок,	Двічі
Всі веселі, жартівливі,	Зілля там нарвем, квіти	
	Зілля там нарвем, квіти	

Діти стоять розірваним колом непорушно один за одним, а від слів «Хутко, хутко...» повторюють три останні рядки куплета і, співаючи та приплескуючи в долоні, рушають маршем уперед.

Там по гіллячках стрибають
Любі, миленькі пташки,

Соловейки скрізь співак
Зацвіли кругом квітки.
Зацвіли кругом квітки.

Двічі

Другий куплет знову починає соліст (попередній або інший), а коло в цей час перебудовується на два півкола, щоб утворилися пари. Для цього одна половина кола стоїть непорушно, а друга обходить її праворуч і зупиняється (рис. 37).

Від слів «Соловейки скрізь...» хор повторює пісню, плескає в долоні і йде вперед парами по колу.

Хутко ж, хутко у садок,
Там сплетем собі вінок

І веснянку заспіваєм,
Веселенько погуляєм.
Веселенько погуляєм!

Двічі

Третій куплет заспіває одна дитина, а хор мовчки стоїть за нею, вирівнявшись у два рядочки.

Від слів «І веснянку заспіваєм» усі плещуть у долоні і кружляють кожне на своєму місці.

Після закінчення співу діти прожогом кидаються до намальованого на землі (підлозі) кола. Хто перший добіжить, той і поведе веснянку чи хоровод.

Примітка. Вихователька мусить уважно стежити за тим, щоб під час бігу діти не штовхали один одного і не падали.

Якщо серед дітей не знайдеться «солістів», тоді разом з дійовими особами хор виконуватиме усю пісню від початку до кінця.

Мета гри. Створити у дітей відповідний настрій для виконання ряду веснянок, весняних ігор та хороводів.

ГЕЙ ВИ, ДІТКИ ЧОРНОБРИВІ

Слова народні
Швидко

Мелодія народна

Гей ви, дітки чорнобріви,
Всі веселі, жартівливі,
Хутко, хутко у садок,
Зілля там нарвем, квіток,
Зілля там нарвем, квіток.

Двічі

Там по гіллячках стрибають
Любі, миленькі пташки,
Соловейки скрізь співають,

Зацвіли кругом квітки,
Зацвіли кругом квітки.

] Двічі

Хутко ж, хутко у садок,
Там сплетем собі вінок
І веснянку заспіваєм,
Веселенько погуляєм,
Веселенько погуляєм!

] Двічі

46. Гра «Ой вийтеся, огірочки»

Дійові особи

Ведучий — для першого опису гри (В).

Жучки — дві особи для другого опису гри (Ж).

Перший опис гри

Діти беруться за руки, стають один за одним і ведуть танок зальотним кроком, ніби в'ється огудина огірочків.

Співаючи, рядочок рухається зигзагами, а потім по кривій лінії, близькій до кола. На заздалегідь умовлених словах пісні остання пара зупиняється, піднімає вгору руки, і під ці «ворота» вслід за ведучим іде увесь рядок (рис. 38).

Передостання дитина теж проходить у «ворота», обернувшись навколо себе (остання ледь тримає її пальці), а тим часом усі діти, рухаючись зигзагами, знову завертають до «воріт».

Другий опис гри

Ця гра дуже красива, коли її вести в два кола. Вона спокійна, а тому до неї можна залучати і старших, і молодших дітей. Маленькі роблять менше коло — внутрішнє, а старші — більше, зовнішнє. На середину виходять двоє Жучків (рис. 39).

Одне коло починає обертатись в один бік, друге — в інший.

Діти співають:

Ой вийтеся, огірочки.
Та в зелені пуп'яночки.

Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

Під спів першого куплета Жучки жвавенько бігають один повз одного.

Ходить жучок і жучина
По високій деревині.

Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

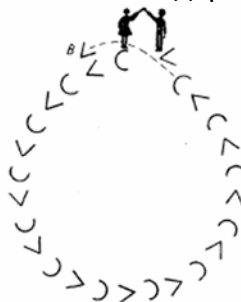

Рис 38

Рис. 39

Під спів другого куплета Жучки беруться в боки і поважно ходять та пишаються.

Дайте, хлопці, околота,
Повезем жучків в болото.

Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

Під спів третього куплета Жучки хапаються за голівки, пригинаються і швидко, метушливо бігають, немов хочуть утекти.

Сонце світить, мов золото,
Жучки плачуть у болоті.

Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

Під спів останнього куплета Жучки сідають на підлогу і удають, що плачуть, а обидва дитячі кола весело танцюють (скачуть) навколо них.

Мета гри. Створити веселий настрій у дітей. Розвивати артистичні здібності. Вивчити з дітьми певні танцювальні рухи.

ОЙ ВИЙТЕСЯ, ОГІРОЧКИ

Слова народні
Повільно

Музика М. Лисенка

Ой вийтеся, огірочки,
Та в зелені пуп'яночки.
Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!
Ходить жучок і жучина
По високій деревині.
Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

Дайте, хлопці, околота,
Повезем жучків в болото.
Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!
Сонце світить, мов золото,
Жучки плачуть у болоті.
Грай, жучку, грай —
Тут тобі край!

48. Гра «Унадився журавель»

Дійові особи

Журавель. Діти-пустуни (декілька осіб). Бабуся.

Опис гри

Журавель з паличкою в руці, високо піднімаючи ноги, ходить у колі по «бабиних коноплях» та все вишукує жабенят.

Унадився журавель, журавель
До бабиних конопель, конопель.
Сякий, такий журавель,
Сякий, такий довгоносий

Сякий, такий довгополий,
Сякий, такий виступає,
Конопельки все щипає.

Поруч бігають Діти-пустуни (вони можуть також виконувати ролі жабенят) і дратують його — показують, який він високий, витягаючи руки вгору, роблять з пальців довгого «носа» та виставляють йому назустріч, показують довгі «поли», розводячи руки в сторони — вниз, імітують його ходу, а наприкінці куплет а роблять вигляд, ніби вищипують коноплі.

Буде лихо журавлю, журавлю,
Коли його я зловлю, я зловлю!
Сякий, такий журавель,
Сякий, такий довгоносий.

Сякий, такий довгополий,
Сякий, такий виступає.
Конопельки все щипає.

Під спів другого куплета Журавель намагається піймати Пустунів (жабенят) дотиком палички-дзьоба. Ті вивертаються, а кого Журавель «спіймає», той вибуває з гри.

Аж тут повертається додому Бабуся і, схопившись за голову від тої шкоди, яку заподіяв їй на городі Журавель, вигукує: «Ловіть журавля!».

Всі діти кидаються до Журавля, птах тікає. Хто перший «зловить» його дотиком руки, той бере паличку і йде на середину кола «щипати конопельки». Пустуни і Бабуся обирають замість себе інших, і гра проводиться спочатку.

Мета гри. Гра має розважальний характер, проте деякою мірою розвиває дитячу спритність (лови та втеча).

УНАДИВСЯ ЖУРАВЕЛЬ

Запис С. Дрімцова

Помірно

Унадився журавель, журавель
До бабиних конопель, конопель.
Сякий, такий журавель,
Сякий, такий довгоносий,
Сякий, такий довгополий.
Сякий, такий виступає.
Конопельки все щипає.

Буде лихо журавлю, журавлю,
Коли його я зловлю, я зловлю!¹⁴
Сякий, такий журавель,
Сякий» такий довгоносий,
Сякий, такий довгополий,
Сякий, такий виступає.
Конопельки все щипає.

50. Гра «І шумить, і гуде»

Дійові особи:

Галя (Г). Мати (М).

Вихователька (В).

Степан (С). Олекса (О).

Реквізит: лялька.

Опис гри

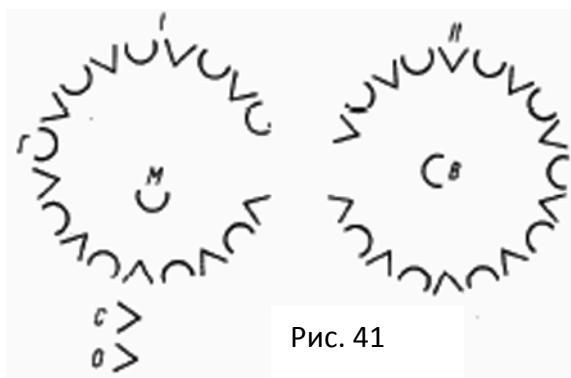

Рис. 41

Діти утворюють два кола з «дверима», посідавши на відповідно розставлені стільчики. «Двері» повинні бути такими, щоб через них могли вільно проходити дійові особи.

У першому колі — Галя і Мати, в другому — Вихователька. Десь поза першим колом знаходяться Степан та Олекса (рис. 41).

Галя **сидить** на стільчику й одягає ляльку, з якою хоче піти в садочок, а Мати ходить по хаті й журливо поглядає у «вікно».

Перший гурт починає пісню:

І шумить, і гуде, дрібен дощик іде...

Ой хто ж мою малу Галю у садочок¹⁵ одведе? (Двічі)

¹⁴ Із педагогічної міркувань ці дві строфи змінені. За Дрімцовим вони читаються так:

А я тому журавлю, журавлю

Дрючком ноги поломлю, поломлю.

¹⁵ Школярі замість слів «у садочок» можуть співати «та й у школу».

Одночасно співаки удають, ніби капає дощ: хто стукотить пальчиками по стільцях, хто легенько плескає в долоні.

Другий гурт, промовляючи «Ш-ш-ш-с-с- с-ш-ш-ш-ш...», імітує шум вітру¹⁶. Після першого куплета хор замовкає, усі прислухаються до шуму.

Мати, помітивши двох хлопчиків, гукає: — Хлопчики, куди ви?

— У садочок, — відповідає Степан.

— А зайдіть у хату та візьміть з собою Галю, — каже Мати.

Обидва хлопчики підходять до Матері, уклоняються їй, а хор продовжує перервану було пісню:

Як почув це Степан і Олекса малий,

Взяли дівчинку за руки і в садочок повели. *(Двічі)*

Степан та Олекса беруть за руки Галю і виходять на «вулицю». Мати проводить дітвору за «двері», потім повертається до своєї «домашньої роботи».

Якщо для цих дій не вистачить одного куплета, його мелодію треба повторити стуленими вустами або тихенько проспівати на склад «ля». Коли діти опиняються на «вулиці», хор починає третій куплет:

Станьте, хлопці, на бік, я сама в сад піду.

Не боюсь дощу, ні бурі, я ще й вас проведу! *(Двічі)*

На слова «Станьте, хлопці...» Галя тихенько відштовхує від себе товаришів, сміливо бере їх за руки і веде в «садочок» (у другий гурт), де діти роблять вигляд, ніби щось малюють або вдягають ляльок.

Дощ і вітер вщухли, пісня припинилась.

Галя підходить до Виховательки.

Га ля. Добрий день.

Вихователька. Добрий день, Галю.

Галя. Приймете до гурту?

Вихователька *(звертаючись до дітей)*. Ну як, діти, приймемо Галю в наш гурт?

Діти (голосно гукають). Приймаємо, приймаємо! (Найдужче вигукують Галині товариші.)

Коли настане тиша, Галя, Вихователька, Степан та Олекса беруться за руки і виконують знайомий їм танцювальний рух в малому замкненому колі (рис. 42).

Усі діти (обидва гурти) співають танцюристам, плескаючи в долоні:

Гей, у нашім садку¹⁷ всім маленьким діткам

Так весело, любо, мило, як у гаї пташечкам. *(Двічі)*

За бажанням вихованців, на останній куплет пісні можна виконати якусь комбінацію танцювальних рухів, наприклад:

Перша строфа (4 такти) — колисання з лівої ноги.

Друга строфа (3 такти) — доріжка-кружальцем ліворуч¹⁸.

На слово «пташечка» (1 такт) — пристук з лівої ноги.

При повторенні другої строфи доріжка-кружальцем (3 такти) виконується праворуч, пристук (1 такт) починається з правої ноги.

Після закінчення танцю дійові особи обирають замість себе інших, самі сідають на звільнені місця, і все починається знову з тією лише різницею, що друге коло тепер стало Галиною хаткою, а перше коло — садочком (Рис. 43).

¹⁶ За бажанням, усі ілюстративно-шумові ефекти створюються в якомусь одному гурті, тим часом інший гурт лише співає.

¹⁷ Школярі можуть співати: «Гей, у школі у нас...»

¹⁸ Для доріжки-кружальцем коло розривається.

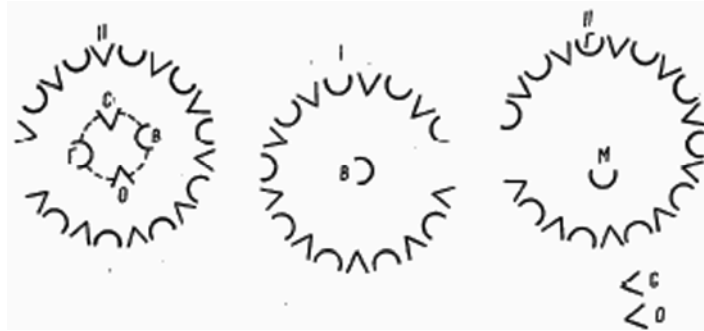

Рис. 42

Рис. 43

Награвшись так досхочу, діти об'єднують обидва гурти в одне велике коло і, поклавши руки на коліна, готуються до наступної гри «Будь уважним», яку можна проводити безпосередньо за вищеописаною.

Мета гри. Привчати дітей до ввічливості, виховувати почуття взаємодопомоги та сміливість. Навчити дітей танцювальних рухів. Розвивати дитячу увагу (вчасний початок та припинення співу і шумового супроводу згідно з умовами гри).

І ШУМИТЬ, І ГУДЕ

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Повільно

у

мить, і гуде, дрібен дощик іде...

Ой хто ж мою малу Галю у садочок одведе? (Двічі)

Як почув це Степан і Олекса малий,

Взяли дівчинку за руки і в садочок повели. (Двічі)

Станьте, хлопці, набік» я сама в сад піду,

Не боюсь дощу, ні бурі, я ще й вас проведу! (Двічі)

Гей, у нашім садку всім маленьким діткам

Так весело, любо, мило, як у гаї пташечкам. (Двічі)

53. Пісня «Коли сонечко»

Слова О. Олеса

Музика В. Верховинця

Помірно швидко

Коли сонечко пригріє,
Потечуть струмки, (Двічі)
Вся земля зазеленіє,
Зацвітуть квітки. (Двічі)
Підемо тоді гурточком
В ліс на цілий день (Двічі)
І натішимось весною.
І начуємось пісень. (Двічі)

56. Гра «Весна іде»

Дійові особи

Весна — більша дівчинка в зеленому вбранні (В).

Літо — менша дівчинка в рожевому вбранні (Л).

Опис гри

Весна іде, весна їде,
Весну вітаймо, діти.
Весна пісні нам принесе,
Вінки чудові, квіти.

Діти стоять розірваним колом — хлопчик за дівчинкою і під час виконання першого куплета радісно плескають у долоні.

Ставайте хутко парами,
Веселі малята,
Та й підемо ми радісно
Весну-красну стрічати.

Далі коло перебудовується в пари. Для цього кожен хлопчик підходить по зовнішній стороні кола до дівчинки, яка стоїть перед ним, і, побравшись за руки, діти рухаються парами до кінця куплета (рис. 47).

Як сонечко на небі тім,
По колу вирушаймо,
Пісні дзвінкоголосі?
Про весноньку співаймо.

Під час виконання третього куплета кожна наступна пара кладе руки на плечі попередній, і так вони кружляють, мов сонечко на небі.

Тепер отак рівнесенько
Простягнемось рядочком:
Покажемо, як журавлі
Летять до нас шнурочком.

Тепер пари знову стають у рядочок — усі дівчатка заходять поперед своїх хлопчиків, діти рухаються один за одним, розмахуючи руками, неначе крильцями (рис. 48).

Рис. 47

Рис. 48

Весна іде, весна іде.
Весну вітаймо, діти.

Вона до нас за рученьку
Веде тепленьке літо.

Протягом п'ятого куплета діти плескають у долоні, а наприкінці пісні зупиняються, бо в коло заходять дві дівчинки: більша в зеленому — Весна, а менша в рожевому — Літо.

Коли дівчатка вийдуть на середину кола, хор повертається до них обличчям, вклоняється з одночасним рухом рук зверху вниз, потім виконує відомий уже приспів пісні «Гляньте, діточки, малі»:

Тобі, весно-весняночко,
Дзвенять наші співаночки!

Після цього привітання Весна бере Літо за руку, стає з ним у коло і починає веснянку «А вже весна, а вже красна» або якийсь інший хоровод чи весняну гру.

Мета гри. Створити веселий весняний настрій у дітей. Розвивати почуття ритму (ритмічне плескання в долоні) та увагу (перебудова кола). Гартувати дитячий організм фізичними рухами (помахи рук та поклони).

ВЕСНА ІДЕ

Слова М. Білокур.

Музика В. Верховинця

Повільно

Кінець

Весна іде, весна іде,
Весну вітаймо, діти.
Весна пісні нам принесе,
Вінки чудові, квіти.
Ставайте хутко парами,
Веселі малята,
Та й підемо ми радісно
Весну-красну стрічати.

Як сонечко на небі тім,
По колу вирушаймо,
Пісні дзвінкоголосі
Про весноньку співаймо.

Тепер отак рівнесенько
Простягнемось рядочком:
Покажемо, як журавлі
Летять до нас шнурочком.

Весна іде, весна іде,
Весну вітаймо, діти.
Вона до нас за рученьку
Веде тепленьке літо.

57. Гра «Шум»

Дійові особи

Ведучий (1) — дитина, призначена Ведучим для «Шума», або Весна з пісні «Весна іде»,
чи переможець гри «Гей ви, дітки чорнобриві» тощо.

Два помічники Ведучого (2 і 3), які будуть робити «ворота».

Хор — усі діти.

Опис гри

Дитячий гурт рухається замкненим колом за годинниковою стрілкою і співає «Шума».

На певних словах пісні (діти заздалегідь домовляються про це) коло розривається між Ведучим і його Помічниками (рис. 49).

Обидва Помічники зупиняються, Перший (2) піднімає вгору ліву руку свого товариша (3), а Ведучий (1) повинен попід ті «ворота» усіх повести за собою так, щоб утворилось інше коло, в якому діти будуть обернені спиною до середини.

Отже, Ведучий проходить у «ворота» і завертає поза спиною Першого помічника (2) ліворуч назад, тобто рухається проти годинникової стрілки, потім прямує все далі й далі разом з рядочком ліворуч по колу до зустрічі з Першим (2) (рис. 50).

Після того, як Другий (3) теж пройде поза спиною Першого (2), обидва опускають руки, а Перший (2) обертається круг себе.

Тим часом Ведучий наближається до Першого помічника (2), подає йому ліву руку, і нове, так зване «вивернуте», коло замикається (рис. 51).

Згодом коло набуває свого попереднього вигляду: на заздалегідь умовлені слова пісні обидва Помічники зупиняються знову і утворюють «ворота». Ведучий заходить за спину Першого помічника (2), іде під «воротами», завертає поперед Першого праворуч назад, потім веде дитячий гурт праворуч по колу за рухом годинникової стрілки на своє колишнє місце (рис. 52).

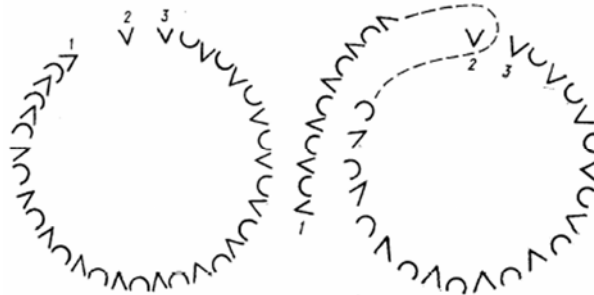

Рис. 49

Рис. 50

Після того, як Другий помічник (3), обернувшись круг себе, пройде попід «воротами» та перед Першим (2), останній також повертається обличчям до середини кола.

Як тільки ведучий наблизиться до Першого помічника (2), вони замикають коло, подавши один одному вільні руки: Ведучий — ліву, а Помічник — праву.

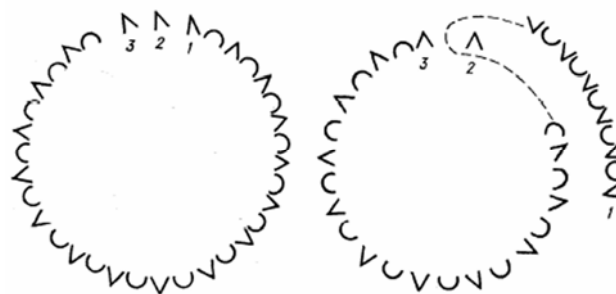

Рис. 51

Рис. 52

Навчившись змінювати коло, діти можуть «заплітати шума» ще й як «лісу»¹⁹ 1 і періодично поєднувати цю нову фігуру з попередніми, а саме: звичайне коло — «вивернуте» — звичайне — «ліса» і т. д.

Для того, щоб «лісу» розплести, досить кожному учаснику гри перекинути зі свого плеча через голову руку того, хто йде позаду, і усім разом, не роз'єднуючи рук, повернутись обличчям до середини. Так «ліса» перетворюється на звичайне замкнене коло.

За бажанням виконавців пісню можна повторити декілька разів і «заплітати шума» досхочу.

Мета гри. Ознайомити дітей з фольклорним матеріалом, створити у них веселий настрій.

ШУМ

Запис В. Верховинця

Досить швидко

Ой нумо, нумо, заплетемо шума,
 Шума заплетемо, гуляти підемо.
 Ой шум ходить, по воді бродить,
 А шумиха рибу ловить.
 Що наловила — все зварила,
 В гості громаду запросила.
 Громада чекає, а шума немає.
 Де же це він, справді, досі блукає?
 Шум по дорозі зайця злякався,
 Зайця злякався, в кропиву сховався.
 В кропиву сховався, бороною вкрився,
 Бороною вкрився, щоб не пожалився.
 Одне лихо — борона колюча,
 Друге лихо — кропива жалюча,
 Третє лихо — громада чекає,
 Громада чекає, а шума немає.

58. Гра «Ой ходить Іванко»

Дійові особи
 Іванко (І). Сестричка (С).
 Реквізит:

шапка та рушниця для Іванка, хустина для Сестрички.

Опис гри²⁰

Діти рухаються замкненим колом, співаючи пісню «Ой ходить Іванко».

¹⁹ Див. хоровод «Плету лісочку» № 78

²⁰ Це, фактично, гра в «Короля», але під іншу пісню.

Ой ходить Іванко, блукає, блукає,
Він свою сестричку шукає, шукає.
Ой пробий, Іванку, ворота, ворота,
Виведи сестричку з чужого города.

В центрі кола-«города» стоїть Сестричка, а Іванко ходить поза колом то вліво, то вправо, заглядає всередину і намагається «пробити ворота» — роз'єднати якусь пару та пройти до дівчинки.

Сестричка «плаче», простягає Іванкові руки, немов благає визволити її:

Ой прийди, Іванку, із волі, із волі,
Виведи сестричку з неволі, з неволі.

Після слів «...з неволі, з неволі» Іванко вривається в коло (воно щойно зупинилось) і радісно вітається з Сестричкою.

Ой прийди, Іванку, близенько, близенько,
Поклонися сестриці низенько, низенько.

Вони низько вклоняються один одному, потім Іванко подає Сестриці праву руку і під спів останнього куплета виводить її з кола — «чужого города».

Ой пробив Іванко ворота, ворота,
Визволив сестричку з чужого города.

Іванко з Сестричкою ідуть до «воріт», що їх утворюють дві дитини (2 і 3) біля місця розриву кола (рис. 53).

По дорозі Сестричка подає праву руку учаснику гри № 1, що стоїть біля № 2, і вони обое з Іванком ведуть попід «ворота» усіх учасників гри.

Іванко, Сестричка, а за ними інші «визволені» завертають поза спиною № 2 ліворуч назад або в якомусь іншому напрямку. Діти, що утворили «ворота», стоять непорушно на місці (рис. 54).

Рис. 53

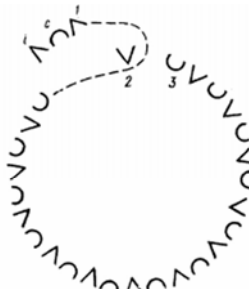

Рис. 54

Примітка. Перед початком гри треба розказати дітям дещо з історії дореволюційної України: про турецьку неволю та про те, як козаки рятували своїх батьків, братів та сестер. Тоді ця гра матиме ясну мету, і учасники, відповідно зорієнтовані, будуть краще виконувати свої ролі.

Коло в дитячій уяві може стати ворожою фортецею, залізним муром, Іванко — відважним лицарем. Якщо у грі братимуть участь Іванкові товариші-козаки, а в коло разом з Сестричкою ввести декілька «невільників», то під той спів можна показати гарну картину визволення бранців з ворожої неволі.

ОЙ ХОДИТЬ ІВАНКО

Слова і мелодія народні

Ой ходить Іванко, блукає, блукає,
Він свою сестричку шукає, шукає.

Ой пробий, Іванку, ворота, ворота,
Виведи сестричку з чужого города.
Ой прийди, Іванку, із волі, із волі.
Виведи сестричку з неволі, з неволі.
Ой прийди, Іванку, близенько, близенько,
Поклонися сестриці низенько, низенько.
Ой пробив Іванко ворота, ворота.
Визволив сестричку з чужого города.

59. Гра «Гей, військо йде»

В грі беруть участь усі діти.

Опис гри

Це маршова хода під пісню з ілюстрацією деяких моментів військового життя.

Гей, військо йде,
Красний мак цвіте;
Кому прикре наше діло,] Двічі
Нам воно святе.
Тра-та-та-та, (Двічі)
Тра-та-та-та-та-та!

Діти ходять розірваним колом один за одним, а наприкінці першого куплета, вигукуючи «Тра-та-та-та» і т. д., прикладають руки до губ, неначе трублять у труби.

Гей, військо йде.
Наче рій, гуде;
Разом серця, разом руки,] Двічі
Та й гаразд буде.
Ті-драм, ті-драм, (Двічі)
Ті-драм, ті-драм, ті-драм!

У другому куплеті на слова «Ті-драм, ті-драм» і т. д. діти б'ють кулаком правої руки об долоню лівої, немов барабанять.

Гей, військо йде,
Шабельками брень,
Кому любя чорна пільма,] Двічі
А нам ясен день.
Брень-брень-брень-брень, (Двічі)
Брень-брень-брень-брень-брень-брень!

У третьому куплеті під спів «Брень-брень-брень-брень» і т. д. усі махають над головою **правою** рукою, ніби шаблею, описуючи в повітрі фігуру, що нагадує «вісімку».

Гей, військо йде,
Підківками брязь!
Ми для себе щастя маєм,] Двічі
Ворогам же зась!
Пууу-х!

Проспівавши останній куплет, діти один раз плескають в долоні, потім припадають на праве коліно, прицілюються (ліва рука з витягнутим вказівним пальцем подається вперед, права — біля грудей) і вигукують «Пууу-х!», після пострілу приплескують у долоні, імітуючи перестрілку.

Під час приплескування усі (за бажанням) перебігають з місця на місце, немов ідуть в атаку.

«Настрілявшись» досхочу, діти відновлюють рух по колу (тепер можна парами), і гра проводиться спочатку.

Мета гри. Дивіться поради до наступної гри «Шумить, гуде сосононька».

ГЕЙ, ВІЙСЬКО ЙДЕ

Слова І. Франка

Музика В. Верховинця

В темпі маршу

Гей, війсь-ко йде, крас-ний мак цві-те; ко-му при-кре на-ше ді-ло,

на-м во-но свя-те, ко-му при-кре на-ше ді-ло, на-м во-но свя-

те. Тра- та- та-та, тра- та- та-та, тра- та- та- та- та- та!

Гей, військо йде,
Красний мак цвіте;
Кому прикре наше діло,
Нам воно святе.
Тра-та-та-та, (Двічі)
Тра-та-та-та-та-та!

] Двічі

Гей, військо йде,
Шабельками брень,
Кому люба чорна пільма,
А нам ясен день.
Брень-брень-брень-брень, (Двічі)
Брень-брень-брень-брень-брень-брень!

] Двічі

Гей, військо йде.
Наче рій, гуде;
Разом серця, разом руки,
Та й гаразд буде.
Ті-драм, ті-драм, (Двічі)
Ті-драм, ті-драм, ті-драм!

] Двічі

Гей, військо йде,
Підківками брязь!
Ми для себе щастя маєм,
Ворогам же зась!
Двічі

] Двічі

60. Гра «Шумить, гуде сосонка»

Дієві особи

Мати (М).

Два Козака (воїни) (К).

Реквізит:

хустина для Матері, гвинтівки і шаблі Козакам.

Опис гри

Засмучена мати стоїть у «хаті» під «вікном», схиливши голову на руку. Вона виглядає сина з походу.

Десь здалека чути пісню «Шумить, гуде сосонка». То крутими дорогами в парах наближаються «воїни» до «хати», проходять повз Матір військовим маршем і йдуть, не спиняючись, далі. Позаду два Козаки «ведуть» за собою уявного коня (рис. 55).

На слова «За вуздечки золотії» вони зупиняються перед Матір'ю і на її запитання:

Ой ти, коню вороненький, (Тричі)

Де синочок мій рідненький?

Відповідають:

Твій синочок вбитий лежить, (Тричі)

В правій руці шаблю держить.

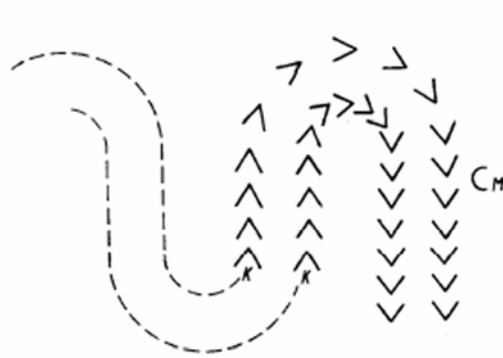

Рис. 55

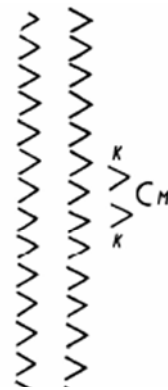

Рис. 56

Проспівавши пісню, обидва Козаки вклоняються Матері. Та плаче. Тоді один із них каже: «Не плач, мамо, твій син загинув, як герой». Другий підхоплює: «В боях за нашу країну» (рис. 56)

Після цього Козаки мовчки проходять біля Матері, знову вклоняються їй, потім приєднуються до інших і йдуть далі без шуму і співу.

Мати якийсь час сумно дивиться на мовчазний марш козаків, згодом обличчя її світлішає, вона повільно знімає з голови хустину і махає нею вслід воїнам, бажаючи щасливої дороги.

Так закінчується хвилина урочистого мовчання на честь полеглих у бою, і ніби гімн героям, справа яких житиме вічно, лине пісня «Грими, грими, могутня пісне!»

П р и м і т к а . Ігри та пісні військово-патріотичного характеру, а саме: «Ой ходить Іванко», «Гей, військо йде», «Шумить, гуде сосононька» можна виконувати кожен окремо або безперервно одну за одною. Коли її приєднати до веснянки «А вже весна», то матимемо таку послідовність подій:

Збори у визвольний похід («А вже весна»).

Визволення бранців («Ой ходить Іванко»).

Перемога над ворогом («Гей, військо йде»).

Вшанування пам'яті полеглих у бою («Шумить, гуде сосононька»).

ШУМИТЬ, ГУДЕ СОСОНОНЬКА

Запис В. Верховинця

Шумить, гуде сосононька, (Тричі)

Плаче, тужить родинонька.

Плаче, тужить, ще й ридає, (Тричі)

На битий шлях поглядає.

Битим шляхом козаки йдуть, (Тричі)

За поводи коня ведуть.

За поводдя шовкові, (Тричі)
 За вуздечки золоті.
 — Ой ти, коню вороненький, (Тричі)
 Де синочок мій рідненький?
 — Твій синочок вбитий лежить, (Тричі)
 В правій руці шаблю держить.

62. Гра «Сива шапка»

Дійові особи: Савка.
 Реквізит: шапка для Савки.

Опис ігри

Це марширування під пісню – поважне або комічне, як того захоче дитина.
 Савка надіває високу сиву шапку (папаху), закладає руки за спину і марширує по колу.
 Під кінець пісні Савка передає шапку другому хлопцеві, і гра-марш іде далі.
 Мета гри. Створити веселий настрій у дітей.

СИВА ШАПКА

Слова Л. Кротевич

Музика В. Верховинця

Сиву шапку надів Савка,
 Ходить у дворі.
 Як на свято взувся зранку
 В чобітки нові.

«Я хоробрий, – дума Савка,
 – Козак хоч куди.
 Якби шабля, то подався б
 В далекі степи».

65. Гра «Ой ти, вітер»

Дійові особи

Танцювальні пари, які будуть виступати у заздалегідь умовленому порядку.

Опис гри

Всі дівчатка стають в ряд на лінії 1—2 і починають пісню:

Ой ти, вітер-вітерець, Ой ти, вітер-вітерочку,
 Ходи з нами у танець. Ходи з нами в мандрівочку.

Дві дівчинки з одного краю рядочка (1) виходять в парі і ведуть танок у тому напрямку, який їм сподобається, виробляючи гарні танцювальні фігури.

Ой підемо, вітрику, Та й скажемо, вітрику,
 У чисте поле, Хмаронькам на волі:

Діти продовжують танцювати перед рядком, де зазначено місце для танців.

Розверніться, хмароньки, Розступіться, хмароньки,

На ці слова дівчатка зупиняються біля другого краю рядочка (2), повертаються обличчям ліворуч і піднімають вгору з'єднані руки (рис. 58, а).

Попід ті «ворота», наче промінь сонця, проходить дівочий рядок. Побравшись за руки, діти рухаються один за одним і співають:

Дайте ви доріженьку Та було тепленько.
 Золотому сонечку. Щоб співалось весело
 Щоб сіяло ясне, Діткам чепурненьким!»

Коли всі перейдуть на лінію 2—3, подружки, що робили «ворота», повертаються обличчям ліворуч, не роз'єднуючи рук, і, таким чином, опиняються в рядочку (рис. 58, б).

Далі пісня починається знову, а дві крайні дівчинки (місце 3) виходять наперед, як було спочатку, і ведуть танок. На слова «розверніться, хмароньки» вони підходять до краю рядочка, (2), повертаються обличчям праворуч і пропускають усіх дівчаток попід своїми «ворітьми» (рис. 58, в).

Коли пара, що утворювала «ворота», обернеться праворуч та опиниться в рядочку, останній займе своє попереднє місце на лінії 1—2 (рис. 58, г).

В цьому положенні діти починають пісню ще раз, танцює інша пара, та, що стояла поруч з першою (рис. 58, д).

Так діти можуть гратись, поки не перетанцюють усі пари.

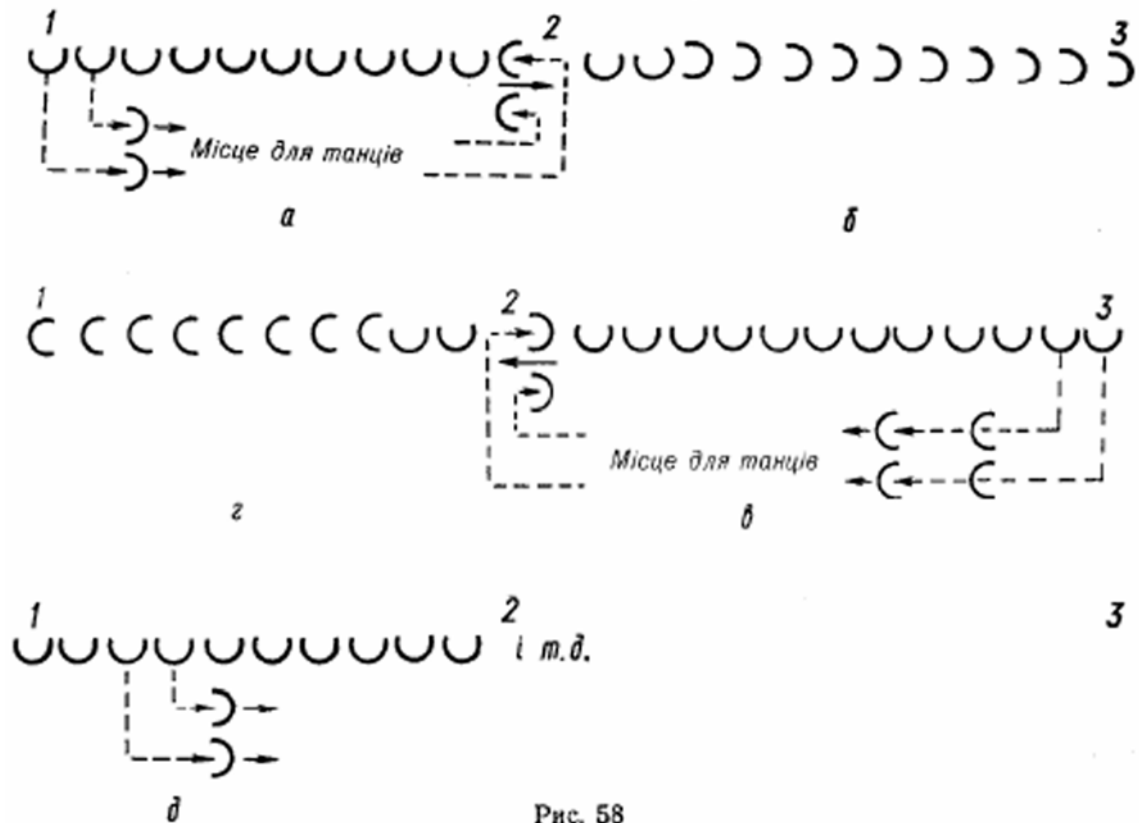

Рис. 58

Примітка. У цій грі можуть брати участь і хлопчики. В цьому випадку дітей треба розставити так, щоб кожен хлопчик стояв у парі з дівчинкою. Тоді дівчинка буде вести танок, а хлопчик, немов Вітрик, якого вона запрошує, танцюватиме вслід за нею.

Діти, звичайно, танцюватимуть, як хто зуміє, але бажано, щоб кожна пара, немов змагаючись з рештою, показала якийсь інший танцювальний рух. Коли на переміщення рядочків не вистачить мелодії, можна повторити декілька останніх тактів пісні від слів: «Щоб сіяло ясне...».

Проведення цієї гри є ніби своєрідним дитячим конкурсом на краще виконання танцювальних рухів. Переможців, з метою заохочення, варто відзначити якимись «призами»: квітами, прапорцями, книжками тощо або нагороджувати оплесками.

Поки діти не засвоять танцювальні рухи, гра проводиться як розважальна.

Мета гри. Навчити дітей виконувати танцювальні рухи. Звернути їхню увагу на різні явища природи: вітер, хмарки, сонечко, тепло та взаємозв'язок між ними.

ОЙ ТИ, ВІТЕР

Музика і слова В. Верховинця

Повільно

Ой ти, вітер-вітерець, ходи з нами у танець.
Ой ти, вітер-вітерочку, ходи з нами в мандрівочку.

Ой підемо, вітрику, у чисте поле,
та й скажемо, вітрику, хмаронькам на во-лі:

«Роз-вер-ніть-ся, хма-ронь-ки роз-сту-пій-ся, хма-ронь-ки,
да-й-те ви до-рі-жень-ку зо-ло-то-му со-неч-ку
Щоб сі-я-ло яс-не є та бу-ло теп-лень-ко,
щоб спі-ва-лось ве-се-ло діт-кам че-пур-нень-ким!»

Ой ти, вітер-вітерець,
Ходи з нами у танець.
Ой ти, вітер-вітерочку.
Ходи з нами в мандрівочку.
Ой підемо, вітрику.
У чисте поле,
Та й скажемо, вітрику,
Хмаронькам на волі:

«Розверніться, хмароньки,
Розступіться, хмароньки,
Дайте ви доріженьку
Золотому сонечку.
Щоб сіяло ясне
Та було тепленько,
Щоб співалось весело
Діткам чепурненьким!»

67. Гра «Подоляночка»

Діюві особи

Подоляночка — дівчинка.

Реквізит:

хусточка для Подоляночки.

Опис гри

Дитячий гурт стоїть розірваним колом, деś за його межами сховалась Подоляночка.

Починається пісня:

Деś тут була подоляночка,
Деś тут була молодесенька.

Діти роблять вигляд, ніби шукають поміж собою Подоляночку: запитливо поглядають один на одного, розводять руками тощо.

Тут вона впала,
До землі припала.] (Двічі)

На ці слова Подоляночка забігає в коло, припадає на одне колінце і схиляє голівку на стулені докупы та піднесені до правого плеча долоні.

Ой встань, об встань, подоляночко,	Скачи свої скоки,
Умий личко, наче скляночку,	Біжи до Дунаю,
Та візьмися в боки.	Бери ту, що скраю.

Одночасно з відповідними словами пісні Подоляночка встає на ніжки, робить вигляд, ніби умивається, далі береться в боки та й скаче по колу відомим їй танцювальним рухом.

Підбігши до когось із дівчаток, вона обкручується «млиночком» з обраною подружкою, віддає їй хустину і стає на її місце.

Нова Подоляночка ховається поза колом, і гра починається знову.

Примітка. Мінорна мелодія пісні підказує дітям, що з Подоляночкою сталося якесь лихо, може, через те вона, забігши в коло, ніби змучена, припадає до землі.

Це зворушує дітей, вони їй співчують і хочуть чимось допомогти: просять, щоб встала, умілась, розважилась і т. д., тому цю гру треба вести спочатку сумно, а під кінець, коли дівчинка почне танцювати, трохи веселіше.

Мета гри. Виховувати у дітей почуття доброзичливості. Заохочувати малят у їхньому прагненні до чистоти й охайності.

ПОДОЛЯНОЧКА

Слова і мелодія народні

Помірно

Десь тут була подоляночка,
 Десь тут була молодесенька,
 Тут вона впала,
 До землі припала.] (Двічі)
 Ой встань, ой встань, подоляночко,
 Умий личко, наче скляночку,
 Та візьмися в боки,
 Скачи свої скоки,
 Біжи до Дунаю,
 Бери ту, що скраю.

72. Гра Женчик

Перший варіант²¹

Дійові особи: Женчики — дівчатка та хлопчики.

²¹ 1-й варіант — творча обробка однойменної гри із збірки С. Титаренка «Дитяча розвага», 2-й варіант — інсценізація автора.

Опис гри

Діти утворюють два рядочки, звернені обличчям один до одного. Між тими рядочками, ніби вулицею, біжить Женчик, танцюючи щось подібне до мазурки²² (рис. 71).

Варіант перший

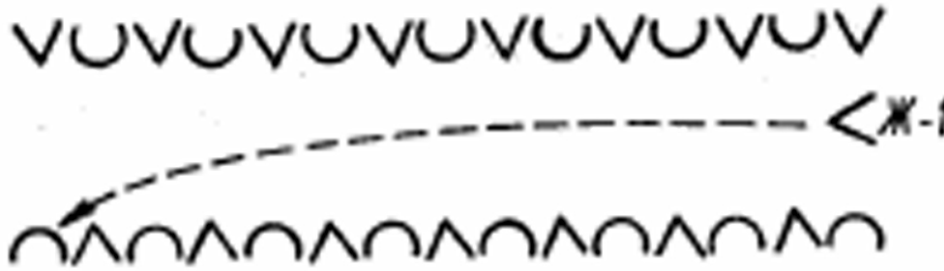

Рис. 71

Хор в цей час співає:

Женчикок-бренчикок вилітає, Як бито, набито, ніженьку підбито,
Високо ніженьку підіймає. В зеленім лузі бери собі другу.

На останні слова куплета Женчик підбігає до якоїсь крайньої дитини і пускає її «вулицею» замість себе. Обраний таким чином новий Женчик біжить, підтанцьовуючи, у зворотному напрямку, щоб зайняти місце крайньої дитини з протилежного кінця «вулиці», а хор повторює куплет спочатку (рис. 72).

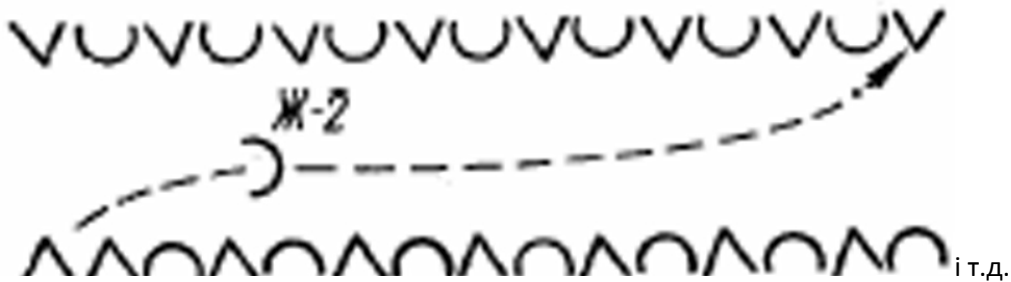

Рис. 72

Коли перетанцюють чотири крайні Женчики, гра припиняється, та за бажанням вихованців її можна продовжити, але тоді діти, які стоять скраю, мусять помінятися між собою місцями, аби далі вели таночки інші дійові особи.

Другий варіант

Опис гри

Діти стоять розірваним колом, посередині — Женчик.

Хор співає:

Женчикок-бренчикок вилітає. Як бито, набито, ніженьку підбито.
Високо ніженьку підіймає. В зеленім лузі бери собі другу.

Під час виконання першого куплета Женчик бігає по колу, танцюючи щось подібне до мазурки, а на слова «Як бито...» він ніби спотикається, хапається руками за «підбиту» ніжку, і підбігши до кого-небудь з кола, стає на його місце. Обраний таким чином новий Женчик веде гру далі (рис. 73).

Ой до схід сонечка женчик схопивсь,
Як бито, набито, ніженьку підбито.
Росою чистою бренчик умивсь.
В зеленім лузі бери собі другу.

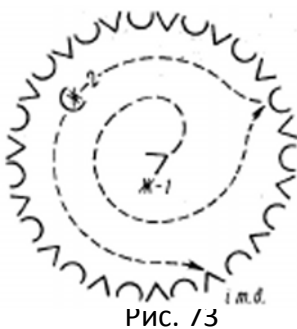

Рис. 73

²² Рух для Женчика, описаний у хореографічному додатку. Рух № 22 Бігунець на с. 146.

Під час співу другого куплета Женчик нахиляється додолу, робить вигляд, ніби збирає росу, і умивається. На слова «Як бито...» починає танцювати, але, спіткнувшись, хапається руками за «підбиту» ніжку і біжить вибирати замість себе іншого.

Спіле житечко в полі він жав,
Як бито, набито, ніженьку підбито.
З ранку до вечора не спочивав.
В зеленім лузі бери собі другу.

Під час виконання третього куплета Женчик, кружляючи колом, удає, ніби він збирає жито: «жне серпом», розмахує «косою» або крутить «кермо комбайна». На слова «Як бито...» починає танцювати, але спіткнувшись, хапається за ніжку і біжить вибирати іншого.

Ой по ланочку вій весь день ходив, Як бито, набито, ніженьку підбито.
Грудюю гострою ніжку набив. В зеленім лузі бери собі другу.

Під час співу четвертого куплета новий Женчик гордовито походить по «полю», милуючись зробленою роботою, потім починає танцювати, але спотикається і знову біжить до гурту.

Хоч стерня колется, ніжка болить. Спати не хочеться — гулять кортить.
Як бито, набито, ніженьку підбито. В зеленім лузі бери собі другу.

Під час виконання п'ятого куплета останній Женчик повільно ходить по стерні (один крок на такт) і високо піднімає ноги, щоб, бува, знову не поколотись. Бідний Женчик все поривається танцювати, але «хвора» ніжка не дає. Співається шостий куплет:

Женчикок-бренчикок, візьми мене, Як бито, набито, ніженьку підбито
Ніжка загоїться, той біль пройде, В зеленім лузі бери собі другу.

Тут Женчик пожвавішав: ніжка боліти перестала, біль пройшов, і він радісно забігав колом, танцюючи мазурку. Женчик більше не спотикається, лише на останні слова пісні обкручується «млиночком» з якоюсь дитиною. На цьому гра закінчується або проводиться спочатку з щойно обраним (шостим) Женчиком.

Мета гри. Розвивати артистичні здібності вихованців. Розвивати дитячу спостережливість (імітація деяких виробничих рухів, пов'язаних з працею женців).

ЖЕНЧИЧОК

Перший варіант

Запис К. Квітки

Не швидко

Женчикок-бренчикок вилітає, Як бито, набито, ніженьку підбито.
Високо ніженьку підіймає. В зеленім лузі бери собі другу.

Другий варіант

Із збірки М. Леонтовича

Женчикок-бренчикок вилітає,
Високо ніженьку підіймає.
Як бито, набито, ніженьку підбито.
В зеленім лузі бери собі другу.

Ой до схід сонечка женчик схопивсь,
 Росою чистою бренчик умивсь.
 Як бито, набито, ніженьку підбито.
 В зеленім луґу бери собі другу.

Спіле житечко в полі він жав,
 З ранку до вечора не спочивав.
 Як бито, набито, ніженьку підбито.
 В зеленім луґу бери собі другу.

Ой на ланочку він весь день ходив.
 Грудюю гострою ніжку набив.
 Як бито, набито, ніженьку підбито.
 В зеленім луґу бери собі другу.

Хоч стерня колеться, ніжка болять,
 Спати не хочеться — гулять кортить.
 Як бито, набито, ніженьку підбито.
 В зеленім луґу бери собі другу.

Женчикок-бренчикок візьми мене,
 Ніжка загоїться, той біль пройде.
 Як бито, набито, ніженьку підбито.
 В зеленім луґу бери собі другу.

73. Гра «Крокове колесо»

(Хоровод)

Дійові особи

Ведучий — хлопчик або дівчинка (В).

Реквізит:

три кілочки.

Опис гри²³

Діти утворюють замкнене коло. На площині кола вбивають у землю три кілочки (1, 2, 3), ніби по кутах уявного трикутника. У приміщенні замість кілочків робляться якісь позначки — маленькі кружальця тощо (рис. 74).

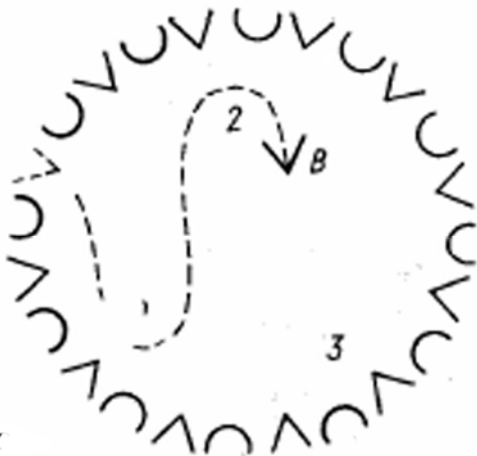

Рис. 74

Рис. 75

Ось гурт заводить пісню:

Крокове колесо (Двічі)

Вище тину стояло, (Двічі) і т. д.

²³ Творча обробка однойменного хороводу із збірки М. Лисенка «Молодоці».

На цих словах Ведучий розриває біля себе коло і веде учасників гри такою дорогою: спочатку перед першим кілком, тоді поза другим, потім перед третім, а далі завертає до другого кілка і десь за ним подає руку своєму колишньому сусідові.

Таким чином коло перетворилось на фігуру, що нагадує велику підкову (рис. 75). Діти співають веснянку і кружляють між кілочками досхочу

КРОКОВЕ КОЛЕСО²⁴

Запис М. Лисенка

Крокове колесо (Двічі)	Що виведе, то й стане (Двічі)
Вище тину стояло, (Двічі)	На квіточки погляне. (Двічі)
Дива дивні бачило (Двічі)	Усі квітки в таночку, (Двічі)
Тума таночок виводить, (Двічі)	Тільки рожі немає. (Двічі)

75. Гра «Кривий танок»

Перший варіант

Дійові особи

Ведуча дівчинка. Троє малих дітей (1,2,3).

Реквізит:

різноколірні хусточки для всіх дітей.

Опис хороводу

«Кривий танок» має такий самий вигляд і в той же спосіб водиться, як і хоровод «Крокове колесо», тільки замість кілочків по кутах уявного трикутника сидять малі діти на постелених хусточках.

Крім того, рухаючись під спів веснянки за Ведучою, діти тримаються не за руки, а подають один одному різноколірні хусточки: від цього «Кривий танок» збільшується і виглядає дуже мальовничо.

Другий варіант

Дійові особи

Ведучі: чотири дівчинки (1, 2, 3, 4).

Реквізит:

різноколірні хусточки для всіх дітей.

Опис хороводу

Діти виступають один за одним у замкненому колі, з'єднавшись між собою різноколірними трикутними хусточками так, щоб кожна наступна дитина тримала в руці протилежний кінець хусточки попередньої дитини. Під спів веснянки усі ходять звичайним кроком або зальотним рухом — по одному кроку на кожен склад пісні (шість кроків на такт).

Для кращої орієнтації на підлозі (на землі), немов по кутах трикутника, позначаються три місця (1, 2, 3)²⁵ (рис. 77).

На заздалегідь умовлених словах пісні Перша дівчинка відпускає хусточку попередньої дитини і веде рядочок до місця 1. Тут Перша дівчинка залишається, а Друга, відпустивши її хусточку, обходить свою товаришку спереду і веде рядочок до місця 2, де залишається сама.

²⁴ Крокове колесо — мається на увазі сонце.

²⁵ Згодом, коли діти добре навчаться водити «Кривий танок», потреби в таких позначках не буде.

Далі рух продовжує Третя дівчинка. Вона обходить Другу ззаду і, коли рядочок наблизиться до місця 3, залишається на ньому, а Четверта дівчинка, обійшовши Третю спереду, веде рядочок до місця 2. Там вона обходить ззаду Другу дівчинку і завертає до Першої, щоб обійти її спереду.

Десь по дорозі Четверта дівчинка доганяє останню дитину з рядочка, береться вільною рукою за її хусточку і, таким чином, замикається нескінченна лінія, що своїм виглядом нагадує підкову (рис. 78).

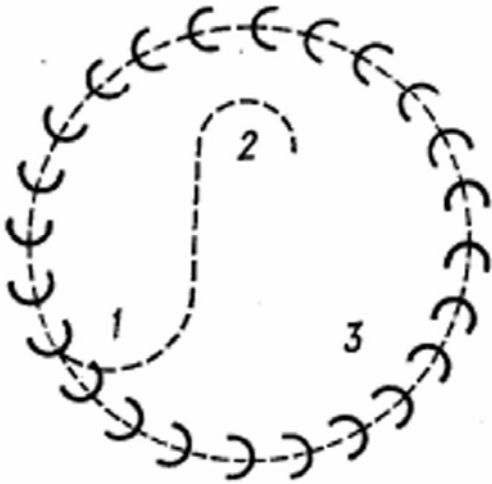

Рис. 77

Рис. 78

Через деякий час Четверта дівчинка на заздалегідь умовлених словах пісні відпускає хусточку попередньої дитини і веде рядочок таким шляхом, щоб знову утворилось коло.

Дівчатка, які стоять на місцях 1—2—3, по черзі вливатимуться в рядочок, коли до кожної з них наблизиться кінець розірваної підкови (рис. 79).

По дорозі Четверта дівчинка наздоганяє останню з рядочка, береться вільною рукою за її хустинку, і коло замикається.

Для чергового перетворення кола на підкову новими Ведучими можуть стати ті чотири дівчинки, що йдуть підряд за колишніми Першою або Четвертою.

Так «Кривий танок» постійно змінює свій вигляд.

Рис. 79

Вихід з ігрового місця чи майданчика здійснюється рядочком. З цією метою Ведуча відпускає хусточку попередньої дитини і завертає рядочок в потрібному їй напрямку. Під час виходу діти, заздалегідь умовившись, одночасно на певних словах пісні то піднімають руки з хусточками, то опускають. Такі рухи періодично можна виконувати протягом усього хороводу.

Якщо в дитячому закладі багато дівчаток, тоді варто утворити два чи декілька хороводів. Чим більше буде дітей у кожному рядочку, чим різноманітніше і яскравіше забарвлення хусточок, тим привабливішим буде «Кривий танок».

Примітка. Цей хоровод виконують тільки дівчатка, а хлопчики можуть стояти осторонь і спостерігати за ними. Коли хтось із хлопчиків буде заважати дівчаткам водити хоровод, того як «покараного» обирають на Мака для весняної гри «При долині мак».

Мета гри. Ознайомити дітей з українським фольклором та з виконанням сценічного (другого) варіанта хороводу «Кривий танок».

КРИВИЙ ТАНОК

Запис В. Верховинця

Повільно

А в кривого танця
Та не виведу кінця.
Треба його та виводити,
Ладу йому та находити.
Ой вінку ж мій, вінку,
а хрещатий барвінку,
Ой я тебе та й ізвила,

Та ще вчора, та ізвечора, (Двічі)
Та темненької ночі, (Двічі)
Та при ясній свічечці.
Ой я ж тебе та повісила
У терені та на дереві, (Двічі)
На золотім кілочку, (Двічі)
На шовковім шнурочку.

78. Гра «Плету лісочку»²⁶

Дійові особи

Ведучий — хлопчик або дівчинка.

Опис гри

У «Теорії українського народного танцю» веснянкову хороводну фігуру «лісу» описано так. Коли виконавці стануть у ряд на лінії 1—2 і заспівають пісню, Ведучий починає «заплітати лісу» (рис. 84). Перша дитина з протилежного від Ведучого краю стоїть на місці і робить перші «ворота» зі своєю сусідкою (сусідом), піднявши вгору з'єднані руки (рис. 85).

У ці «ворота» Ведучий проводить усіх дітей і повертається з ними на своє попереднє місце.

Коли усі діти пройдуть у перші «ворота», друга дитина мусить знати, як слід «заплестись». Вона не йде за іншими попід свою праву руку, а тільки повертається на своєму місці у той бік, куди її ведуть, і ліву руку першої дитини не переносить через голову, а кладе на своє ліве плече.

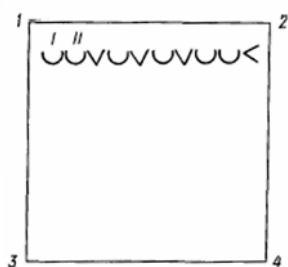

Рис. 84

Рис. 85

Так само «заплітаються» третя, четверта дитини і решта.

²⁶ Ліса — плетений тни навколо селянського двору.

Рис. 86 показує, як «ліса» «заплітається» і «доплітається», а рис. 87 показує «лісу» вже «заплетеною».

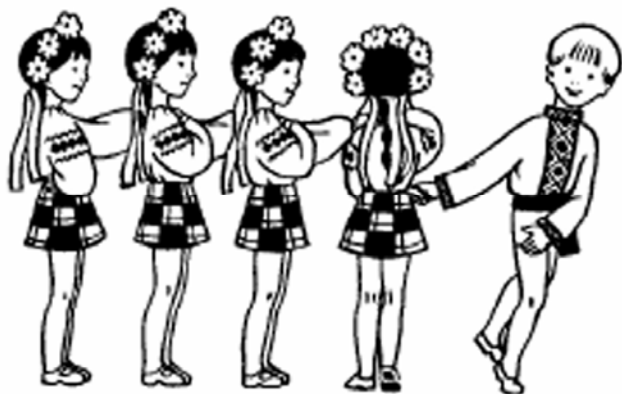

Рис. 86

Рис. 87

Далі можна виконувати такі танцювальні фігури:

1. Просування «заплетеної ліси» ходом, акцентованим навколо танцювального місця, і повернення її на вихідну позицію до лінії 1—2 (рис. 88).
2. Виконується доріжка пряма вправо (з правої ноги) від лінії 1—2 до лінії 3—4 протягом 4 або 8 тактів пісні (рис. 89).

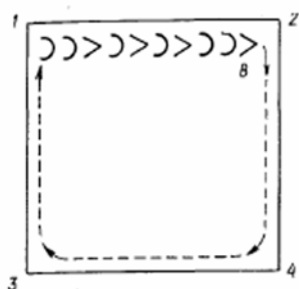

Рис. 88

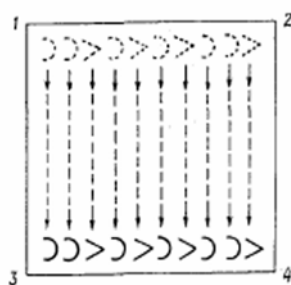

Рис. 89

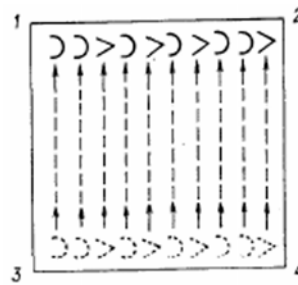

Рис. 90

3. Виконується доріжка пряма вліво (з лівої ноги) від лінії 3—4 до лінії 1—2 протягом 4 або 8 тактів пісні, і «заплетена ліса», таким чином, повертається назад, на свою вихідну позицію (рис. 90). Тут «ліса» розривається, і гру з іншим Ведучим можна почати знову.
- Примітка. Гра в основному має розважальний характер, проте якоюсь мірою відтворює трудові процеси — заплітання тину та вирощування городини.
- Мета гри. Ознайомити дітей з українським фольклором. Навчити їх танцювальних рухів.

ПЛЕТУ ЛІСОЧКУ

Слова та мелодія із збірки С. Титаренка «Дитяча розвага»

Повільно

Плету, плету лісочку
Ситом, решетом.
Ой ти, моє зіллячко,
Та й зелене.
Ой так, так сіють мак,
І морковку, й пастернак,
Огірочки-жовтяки.

За роботу, хлопчики!
Тож радіймо, діточки:
В нас гірочки зелененькі
І дівчатка веселенькі.
Ой так, так сіють мак,
І морковку, її пастернак.

80. Гра «Мак» («При долині мак»)

Дійові особи

Мак — хлопчик або дівчинка в шапці (М).

Дівчина (Д). Пташки — дві дівчинки (П).

Опис гри²⁷

Діти стоять розірваним колом (якщо на сцені, то півколом, обличчям до глядача), посередині — Мак, обабіч нього, але трохи спереду — дві Пташки, позаду Маку — Дівчина (рис. 91, 92).

Дівчина тримає Мака за руку, щоб той, бува, не втік, а хор тим часом починає пісню:

При долині мак,
При широкій мак,

На ці слова учасники гри (дійові особи також), взявшись за руки або поклавши їх в боки, похитуються то вліво, то вправо, наче маківочки від поривів вітру. На сцені це похитування можна прикрасити елементами танцювальних рухів, а саме:

На слово «При» (перша строфа) ліва нога разом з корпусом подається на півкроку вліво, а права залишається на місці.

На склад «до» витримується попереднє положення корпусу і ніг.

На склад «ли» права нога приставляється носком до лівої п'ятки з одночасним легким угинанням ніг в коліні.

На склад «ні» ноги випростовуються.

Під спів другої строфи виконуються ті ж самі рухи, тільки у зворотному напрямку, тобто на слові «При» права нога разом з корпусом подається на півкроку вправо, а ліва залишається на місці.

²⁷ У «Весняночці» опис гри пристосовано для дітей.

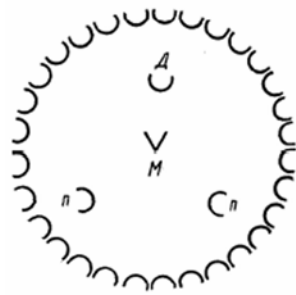

Рис. 91

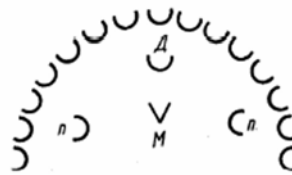

Рис. 92

На склад «ши» витримується попереднє положення корпуса і ніг.

На склад «ро» ліва нога приставляється носком до п'ятки правої ноги з одночасним легким угинанням обох ніг в коліні.

На склад «кій» — випростовування.

Коренистий, головистий,
Молоді дівчатонька,

З початком третьої строфи Пташки танцюють козачок Вони то наближаються одна до одної, то розходяться, то, тримаючись або й не тримаючись за руки, ідуть рядочком в якийсь бік, чи кружляють навколо Маку, або виконують кружальце кожна на своєму місці.

Інші діти стоять рівно, але на перший склад кожного слова усі разом нахиляють голову то вліво, то вправо (на склад «Ко» — вліво, на склад «ре» — вправо) і т. д.

Станьте в ряд,
Тут буде мак! (Двічі)

З п'ятою строфою пісні Пташки, які досі танцювали, зупиняються і повертаються обличчям одна до одної. Діти в колі (чи півколі) перестають хитати головою.

Під час шостої строфи усі разом (крім Маку) піднімають роз'єднані руки вгору, аби на слові «мак» вони опинились у верхньому положенні, і протягом останньої строфи з легким нахилом корпуса, поволі опускають руки перед собою вниз, немов показують, що саме тут буде рости мак.

Таким чином пісня виконується декілька разів, і завжди після її закінчення Дівчинка звертається до Маку з певним запитанням: «Чи виорав на мак?», «Чи посіяв мак?», «Чи зволочив мак?», «Чи зійшов мак?», «Чи викинув бублики мак?», «Чи цвіте мак?», «Чи досягав мак?», «Чи пора щипати мак?».

Мак відповідає словом «Уже!», але щоразу цей вигук вимовляється інакше: у хлоп'ячому голосі вчувається тривога, яка час від часу наростає.

Після кожної відповіді і співів з таночками Макові хочеться вибігти з кола, та Дівчинка не відпускає

Все ж за останнім разом Мак виривається і тікає. За ним слідом кинулись Пташки, насили на втікача і почали жартома штовхати попід боки в плечі, наче хотіли вигнати з кола.

Унікаючи пташиних «стусанів», Мак намагається вибратись з кола, але діти, що стоять у колі, перепиняють його і женуть на середину! Коли ж Макові пощастить пробитися крізь коло, він біжить до хлоп'ячої громади, обирає замість себе іншого, і гра починається знову.

У сценічному варіанті Мак, унікаючи Пташок, кидається то в один, то в другий бік, потім на нього насідає увесь дівочий гурт, і вони разом вибігають за куліси.

Примітка. «При долині мак» — це виключно дівоча гра. З хлоп'ячого гурту призначається тільки Мак.

Мета гри. Ознайомити дітей з українським фольклором та сценічним варіантом гри. Навчити танцювальних рухів. Дати можливість дітям під керівництвом виховательки скласти козачок.

МАК

Запис В. Верховинця

Досить швидко

При долині мак.
При широкій мак,
Коренистий, головистий.
Молоді дівчатонька,
Станьте в ряд,
Тут буде мак! (Двічі)

81. Пісня «Вийди, вийди, сонечко»

Слова народні
Швидко

Музика В. Верховинця

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко,
На весняні квіточки,
На маленькі діточки.

85. Пісня «Перепілка»

Запис К. Квітки

Швидко

А в нашої перепілоньки
Та голівка болять. (Двічі)
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була викозіронька.

А в нашої перепілоньки
Вушення болять. (Двічі)
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була викозіронька.

А в нашої перепілоньки
Та плечиці болять. (Двічі)
Тут була, тут була перепілонька,
Тут була, тут була викозіронька.

А в нашої перепілоньки
Рученята болять. (Двічі)
Тут була, тут була перепілонька.
Тут була, тут була викозіронька.

А в нашої перепілоньки
Ноженята болять. (Двічі)
Тут була, тут була перепілонька.
Тут була, тут була викозіронька.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ.

Літо

95. Гра «Ой у полі жито»

Дійові особи

Для першої зміни:

Зайчик — один. Для другої і третьої зміни:

Зайчики — три, чотири особи.

Мисливець — один.

Реквізит:

рушниця для Мисливця, маски для Зайчиків (за бажанням).

Опис гри

Діти стоять розірваним колом, десь посеред кола причаївся Зайчик. Ось гурт «підгледів» Зайчика і з особливими рухами, що виявляють радість, діти рушили по колу, співаючи пісню:

Ой у полі жито,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

На ті слова Зайчик ритмічно перебирає в повітрі ніжками (руками) спочатку з паузами, а потім все частіше й частіше і так до самого кінця пісні.

На останній склад у словах «зайчик» і «чеберяє» діти раптово присідають і одночасно роблять собі «вушки».

Коли б такі ніжки мала, Як той зайчик. *(Двічі)*
То я б ними чеберяла, Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти зупиняються і ритмічно (по два рухи на такт) виставляють то вперед, то назад ступні ніг²⁸.

На «Ух!» всі підскакують вгору і показують правою рукою на Зайчика.

Ой у полі просо,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

На початку другого куплета діти ходять у протилежному напрямі зальотним рухом, а Зайчик виконує свої «чеберяння».

Коли б такі ніжки мала, Як той зайчик. *(Двічі)*
То я б ними чеберяла, Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти під час руху починають високо піднімати ноги з угинанням в колінах, а на «Ух!» — підскакують, як раніше.

Ой у полі гречка,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

На початок третього куплета діти ходять по колу зальотним рухом, знову змінивши напрямок обертання. Зайчик на своєму місці продовжує перебирати «лапками».

Коли б такі ніжки мала, Як той зайчик. *(Двічі)*
То я б ними чеберяла, Ух!

Від слів «Коли б...» і далі діти в колі зупиняються, ритмічно пристукують правою ногою на кожну долю такту і одночасно виробляють обома руками кружальця в повітрі перед

²⁸ На зразок руху № 16 «Вихилясник», Хореографічний додаток, с. 139

собою або над головою. На «Ух!»— підскакують вгору, потім раптом присідають, зробивши собі «вушки».

Зайчик залишає своє місце, стрибає по колу, а кого він вибере замість себе, той виходить на середину, і гра починається знову.

Згодом, коли діти добре засвоять гру, до неї можна внести такі зміни:

1. В коло обирають двох або більше Зайчиків. На початку кожного куплета вони чеберяють «ніжками», граються між собою, а від слів «Коли б...» і далі — перекидаються один через одного або, взявшись за руки, танцюють вихилисник чи вибиванець. З кожним «Ух!» Зайчики перескакують на інше місце в колі, а наприкінці пісні обирають замість себе інших дітей.

2. Якщо у грі беруть участь троє або більше Зайчиків, то під кінець останнього куплета в коло забігає Мисливець, припадає на одне коліно, прицілюється і вигукує: «Пу-у-у!».

Усі діти присідають, а перелякані Зайчики розбігаються і ховаються за спинами учасників гри. За ким Зайчики сховались, ті виходять на середину кола, і гра починається знову.

Мета гри. Виховувати у дітей любов до природи. Гартувати дитячий організм фізичними вправами (чеберяння, присідання і випростовування). Тренувати здатність координації декількох рухів (пристукування ногою та кружляння в повітрі руками). Навчити дітей танцювальних рухів.

Ой у полі жито

Слова і мелодія народні

Обробка К. Стеценка

Помірно швидко

Ой у полі жито,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.
Коли б такі ніжки мала.
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик. (Двічі)
Ой у полі просо,
Сидить зайчик.
Він ніжками чеберяє.

Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик. (Двічі)
Ой у полі гречка.
Сидить зайчик.
Вій ніжками чеберяє.
Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик. (Двічі)

100. Гра «Качка йде»

Дійові особи

Качка. Жук.

Жукова мати.

Каченята — усі інші діти.

Опис гри²⁹

Каченята йдуть за Качкою одним чи двома рядочками і всі разом співають пісню:

Качка йде,	На холодну водицю,
Каченят веде	На зелену травицю.
На напасочку	Ках-ках-ках. (Двічі)
Та на рясочку.	

Під час руху діти, переступаючи з ноги на ногу та нахиляючись у різні боки, імітують качину ходу. По дорозі рядочки перетворюються на коло, і тоді кожна пташка припадає на одне колінце, наче сходить у воду. Качка «запливає» аж на саму середину.

Після слів «Ках-ках-ках» за прикладом Качки усі Каченята удають поринання: нахиляються, підводяться, витягують вгору шийки, ніби ковтають водичку, обтрушуються тощо.

Раптом після третього поринання загук Жук: «Ж-ж-ж», залетів у коло та й упав безсило в «воду» недалеко від Качат.

Перелякані пташки розбігаються на всі боки, а далі починають співати на мелодію попередньої пісні (перші чотири такти):

Ой летів жук,
Та й у воду — фук.

Це співається доти, поки не «прилетить» Жукова мати. З голосним гудінням Жучиха кружляє навколо Каченят і ніяк не може врятувати маленького Жучка, бо боїться впасти у воду.

Тоді Жукова мати зупиняється на «березі» і звертається до пташок:

— Каченята-голубочки, допоможіть мені Жучка врятувати.

Частина Каченят «підпливає» до Жучка, інші на ту ж мелодію приспівують:

Подай, подай, жучку,
Та й правую ручку.

Жучок подає одну, потім другу руку. Каченята витягують його за обидві руки поза коло (ставок) і підводять до Матері.

Жучок і його Мати з подякою вклоняються рятівникам і з гудінням відлітають, а Качка шикує своїх Каченят у два рядочки і з «кахканням» та «кряканням» веде в зворотному напрямку «додому».

«Дома» дійові особи обирають замість себе інших, і гра починається знову.

Мета гри. Виховувати дітей в дусі взаємної виручки. Розвивати спостережливість. Гартувати дитячий організм фізичними вправами (рухи качок).

КАЧКА ЙДЕ

Запис В. Верховинця

Помірно швидко

Качка йде.	На холодну водицю,
Каченят веде	На зелену травицю.
На напасочку	Ках-ках-ках. (Двічі)
Та на рясочку	

2

Ой летів жук
Та й у воду — фук.

3

Подай, подай, жучку
Та й правую ручку.

103. Гра «Їду, їду»

Дійові особи

Вершник (Б).

Реквізит:

паличко — «кінь» для Вершника, батіжок.

Опис гри

Для всіх дітей, крім одного — Вершника — малюються крейдою на долівці невеличкі кружальця, які можна розмістити колом або розкидати по різних місцях кімнати на значній відстані одне від одного.

Починається пісня:

Їду, їду, батіжком коня підганяю,
На вороному коні вітер доганяю.

Як проїхав чисте поле, мусив з коня злізти
І коневі вороному мусив дати їсти.

Під ту пісню Вершник «їздить» по кімнаті на «коні» (на паличці), а дитячий гурт, взявшись за руки, ходить то в один бік, то в другий замкненим колом або рядочком з різними зигзагами та поворотами (рис. 97, 98).

Рис. 97

Рис. 98

Наприкінці пісні Вершник стає на якесь кружальце, решта учасників гри розбігається по кімнаті: кожен шукає вільне кружальце, щоб стати в нього.

Хто лишився без кружальця, той бере паличку (коня) і батіжок у колишнього Вершника, виходить на середину кімнати, і гра починається знову.

Примітка. Вихователька мусить пильно стежити, щоб діти, коли будуть шукати кружальця, не нанесли собі в тій метушні якоїсь травми.

Разом з тим треба заздалегідь попередити учасників гри, що під час біганини вони повинні дотримуватись таких правил: не нахилятися головою донизу, не штовхати один одного руками, не відбивати у товаришів уже зайняте місце.

Якщо гра проводиться на свіжому повітрі, то кружальця малюються чимось твердим на землі.

Мета гри. Виховувати у дітей спритність та кмітливість.

Їду, їду

Слова і музика **В. Верховинця**

Швидко

Їду, їду батіжком коня підганяю,
На вороному коні вітер доганяю.
Як проїхав чисте поле, мусив з коня злізти
І коневі вороному мусив дати їсти.

104. Гра «Ми дзвіночки»

Дійові особи

Для сцени другої — чотири
групи Дзвіночків—1,2,3,4
та чотири Мушки — 1, 2. 3. 4.

Опис гри

Сцена перша

Дзвіночки

Діти стоять зіркою (квіточкою). Для цього треба намалювати на землі зірку³⁰ і розставити по ній дітей на однаковій віддалі один від одного (рис. 99).

Вирівнявшись у зірці, діти опускають руки вниз і, хитаючи голівками то ліворуч, то праворуч, співають перший куплет:

Ми дзвіночки,
Лісові дзвіночки.
Славимо день. (Двічі)
Ми співаємо,
Дзвоном зустрічаємо

День, день, день,
День, день, день.
День, день, день, день,
День, день, день. .

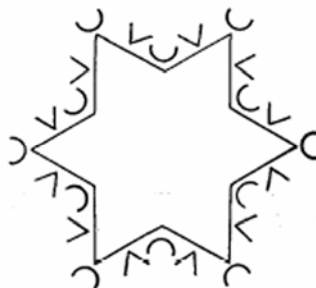

Рис. 99

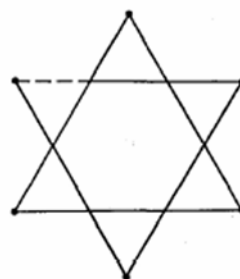

Рис. 100

Під час співу, на слова «Славимо день, славимо день...» усі двічі легко нахиляють голівки, наче вклоняються наступаючому дню. Далі, за словами «Любимо сонце», піднімають обидві руки, наче до сонця.

³⁰ Крейдою або кілочком, прикріпленим до одного кінця довгого шнурка, малюється на підлозі (землі) велике коло, і тим же радіусом (шнурком) відкладається на лінії кола шість рівновіддалених одна від одної позначок, які потім з'єднуються через одну прямими лініями (рис 100). Далі коло і всі внутрішні лінії можна витерти, і на підлозі (землі) залишаться фігура шестикутної зірки.

Небосхил і сонце,
Розводять руки трохи в сторони — навскіс.
Світлу тінь. (Двічі)

Опускають руки через сторони вниз, ніби показують, яка під листячком на землі тінь.
Сни розкішні,
Все гаї затишні.

Припадають на одне колінце і, схиливши голову на праву руку (ліва опущена донизу),
удають, що сплять.

Тінь, тінь, тінь,
Тінь, тінь, тінь.

В тому ж положенні ритмічно хитають голівками наче дзвіночками. За мелодико-
ритмічною будовою пісні треба вісім разів хитнути голівкою (один раз на кожну чверть).

Линьте, хмари, В ясний день.
Ой прилиньте, хмари, В ясний день.

Піднімаються, випростовуються і витягують руки вгору долонями вверху, наче просять у
хмарок дощу.

Окропіть,
Нас нашелестіть.

Потихеньку схиляються донизу і припадають на одне колінце, торкаючись обома
руками землі.

День, день, день,
День, день, день.

В тому ж положенні ритмічно хитають голівками, наче дзвіночками.

Хай по полю, Ляже тінь.
Золотому полю Ляже тінь.

Підводяться, беруться за руки і йдуть зіркою, наче гуляють по полю, придивляючись на
нього.

Хай схитнеться —
Жито усміхнеться.

Розмахують руками, описуючи перед собою щось подібне до вісімки (хитається жито).

Тінь, тінь, тінь,
Тінь, тінь, тінь, тінь.

Продовжують розмахувати руками, а до того ще й хитають голівками вправо і вліво, а
на останнє «тінь» тихенько припадають на одне колінце і схиляють голівку на праву руку
(ліва опущена донизу), удаючи, що сплять.

Сцена друга Дзвіночки і Мушки

Рис. 101

Рис. 102

Діти-Дзвіночки поділяються
на чотири групи, а посередині
між ними — чотири Мушки
(рис. 101).

Під час співу першого
куплета Дзвіночки сидять на
землі і ритмічно похитують
голівками, наче від легенького
подиху раннього літнього вітру.
На слова «Ми співаємо...»
зривається з свого місця перша
Мушка і, «облетівши» кожну
групу Дзвіночків ззаду і кожну Мушку попереду, вертає на своє місце (рис. 102).

Під час виконання другого куплета («Любимо сонце...») зриваються дві Мушки, розминаються поза другою групою Дзвіночків і рухаються у протилежних напрямках, «облітаючи» Дзвіночки ззаду, а інших Мушок (або їхні місця) спереду, потім знову повертаються кожна на своє місце (рис. 103).

Під час співу третього куплета («Линьте, хмари...») зриваються три Мушки: друга і третя «літають» так, як раніше, а перша, «облетівши» четверту групу Дзвіночків, кружляє навколо четвертої Мушки, що досі не «прокинулась» (рис. 104).

Рис. 103

Рис. 104

Під кінець куплета усі три Мушки «злітаються» до купи і, кружляючи навколо четвертої Мушки, легенько торкаються її «крильцями» (рис. 105).

Під час четвертого куплету а («Хай пополю...») піднімаються Дзвіночки і четверта Мушка, ніби від подиху буйного вітру.

Мушки «злетілись» до середини, і всі п'ять груп кружляють то вправо, то вліво (кожна на своєму місці), але під кінець пісні затримують рух, припадають на одне колінце і наче засинають, хитаючи голівками (рис. 106).

Рис. 105

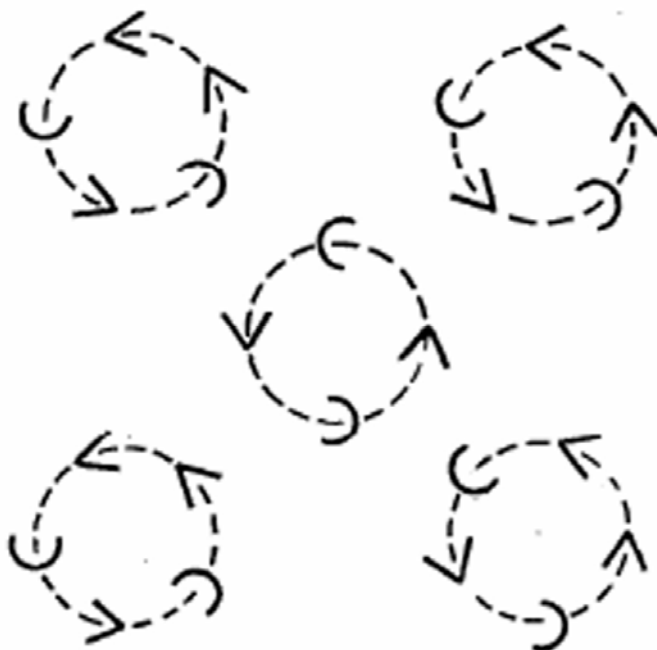

Рис. 106

Мета гри. Виховувати у дітей любов до природи. Гартувати дитячий організм фізичними вправами (ритмічні рухи рук, голови та нахилання корпусу з присіданням і випростовуванням). Розвивати артистичні здібності у вихованців.

МИ ДЗВІНОЧКИ

Слова П. Тинини
Швидко

Музика В. Верховинця

1. Ми дзвіночки, лісові дзвіночки, славим день,
Ми співаємо, дзвоном зустрічаємо день, день, день,

славим день, день, день, день, день, день, день, день,

день, День, день, день, день, день, день, день,

2. Любимо сонце, небосхил і сонце, світлу тінь,
Сні розкішні, все гаї за тишні, тінь, тінь, тінь,
3. Ляйте, хмарини, ой приляйте, хмарини, в ясний день,
Окропіте, нас нашелестіте, день, день, день,

світлу тінь, тінь, тінь, тінь, Хай пополю, золотому,
в ясний день, день, день, день, Хай схитнеться — жито у сміх.

пополю, ляже тінь, ляже тінь, тінь, тінь, тінь, тінь,

Ми дзвіночки,
Лісові дзвіночки,
Славимо день. (Двічі)
Ми співаємо,
Дзвоном зустрічаємо
День, день, день,
День, день, день.
День, день, день, день,
День, день, день.] (Двічі)

Любимо сонце
Небосхил і сонце,
Світлу тінь. (Двічі)
Сні розкішні.

Все гаї затишні,
Тінь, тінь, тінь,
Тінь, тінь, тінь.

Линьте, хмари,
Ой прилиньте, хмари,
В ясний день. (Двічі)
Окропіть,
Нас нашелестить.
День, день, день,
День, день, день.

Хай по полю
Золотому полю
Ляже тінь. (Двічі)
Хай схитнеться —
Жито усміхнеться,
Тінь, тінь, тінь,
Тінь, тінь, тінь, тінь

109. Гра «Ходить гарбуз по городу»

Дійові особи

Гарбуз (Г). Диня (Д).
Огірочки — 2 особи (О).
Морквиця з Дочкою — 2 особи (М).
Буряки — 2 особи (Б).
Бараболя (Бр).
Квасоля (К).
Біб (Бб).

Реквізит:

стіл, 9 стільців, іграшкова миска, 8 ложок, палиця для Гарбуза.

Опис гри

Посеред кімнати стоїть стіл. Це — гарбузова «хата». На столі — миска і вісім ложок, навколо стола розміщуються 9 стільчиків для гостей. «Хата» обводиться замкненою лінією, за якою починається «город». На «городі» в розірваному колі стоять діти разом з дійовими особами (рис. 110).

Починається пісня:

Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:
— Ой чи живі та здорові
Всі родичі гарбузові?

На перший куплет Гарбуз з палицею в руках поважно ходить по «городу» і скликає увесь свій рід до пишного «обіду».

Обізувалась жовта диня. Іще живі та здорові
Гарбузом господиня:

На другий куплет з дитячого гурту виходить Диня і, ставши позаду Гарбуза, рухається слідом за ним.

Обізувались огірочки, І те живі та здорові
Гарбузові сини й дочки: Всі родичі гарбузові!

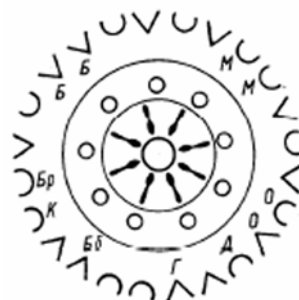

Рис. 110

На третій куплет виходять два Огірочки, вклоняються по черзі Гарбузові і стають за Динею в парі.

Обізвалася морквиця.

— Іще живі ще здорові

Гарбузова сестриця:

Всі родичі гарбузові!

На четвертий куплет з гурту виходить Морквиця зі своєю Донькою. Морквиця вклоняється Гарбузові, навчає вклонитись Доньку, а потім приєднується до походу слідом за Огірочками.

Обізувались буряки,

— Іще живі та здорові

Гарбузові свояки:

Всі родичі гарбузові!

На п'ятий куплет з'являються два Буряки. Вони вітаються з Гарбузом і Динею і стають за Морквицею.

Обізувалась бараболя,

— Іще живі та здорові

А за нею і квасоля:

Всі родичі гарбузові!

На шостий куплет виходить Бараболя, а за нею, вхопившись за її платтячко, біжить Квасоля. Обое кланяються господарям і займають свої місця за Буряками.

Після цього хор припиняє спів, гості зупиняються, а Гарбуз обходить своїх родичів, оглядаючи — чи не забув кого часом? По хвилі прикладає пальчика собі до лоба і пригадує: — Боба немає. Бобе, де ти?

Боб відгукується старечим голосом: — Я тут. Іду!

Як закінчиться розмова, хор співає далі:

Обізувався старий біб:

Іще живі та здорові

— Я піддержав увесь рід.

Всі родичі гарбузові!

На сьомий куплет виходить старий та кривий Біб і, кульгаючи, наближається до свого місця за Квасолею.

Співаючи пісню на склад «ля» або стуленими вустами, дійові особи заходять рядочком у «хату» і сідають до столу.

Гарбуз і диня, як добрі господарі, ходять навколо гостей та все припрошують: — Їжте на здоров'я. Пригощайтесь — чим хата багата, тим і рада!

Тепер співається останній куплет:

Ой ти, гарбуз, ти перістий,

— Миска пшона, шматок сала —

Із чим тебе будем їсти?

От до мене вся приправа!

Під кінець куплета гості розбирають ложки і встромляють їх у миску, щоб набрати «каші».

Хто залишається без ложки, той став новим Гарбузом, і гра починається спочатку.

Примітка. Стіл, миску на ньому та дев'ять стільчиків можна, за бажанням, намалювати крейдою на підлозі. Ложки — звичайні палички.

Мета гри. Ознайомити дітей з фольклорним матеріалом. Розважити вихованців.

ХОДИТЬ ГАРБУЗ

Запис В. Верховинця

Помірно швидко

Ходить гарбуз по городу,
 Питається свого роду:
 — Ой чи живі та здорові
 Всі родичі гарбузові?
 Обізвалась жовта диня.
 Гарбузова господиня:
 — Іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!
 Обізвались огірочки,
 Гарбузові сини й дочки:
 — Іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!
 Обізвалася морквиця.
 Гарбузова сестриця:
 — Іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!

Обізвались буряки,
 Гарбузові свояки:
 Іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!
 Обізвалась бараболя,
 А за нею і квасоля:
 — Іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!
 Обізвався старий біб:
 Я піддержав увесь рід.
 Іще живі та здорові
 Всі родичі гарбузові!
 Ой ти, гарбуз, ти перістий,
 Із чим тебе будем їсти?
 — Миска пшона, шматок сала —
 От до мене вся приправа!

111. Пісня «Коло хати»

Слова Л. Кретевиц

Музика В. Верховинця

Повільно

Кало хати наша мати
 Копала грядки. (Двічі)

Щоб садити та ростити
 Чудові квітки. (Двічі)

Ціле літо росли квіти,
 Росли та цвіли. (Двічі)

А дівчата кожне свято
 Віночки плели. (Двічі)

117. Пісня «Косарі молоді»

Слова і музика В. Верховинця

Помірно

Косарі молоді устали раненько,
 Взяли коси та й пішли в поле зелененьке. (Двічі)

Косарі молоді травиченьку косять,
 А дівчатка чепурненькі їсти їм приносять. (Двічі)

Косарі молоді на них не зважають»
 Гострять коси й на травичку знову налягають. (Двічі)

Косарі молоді травиченьку косять,
 А дівчатка розгрібають, на сонечку сушать. (Двічі)

Косарі молоді обідати сіли»
 А дівчатка сіно згребли, в копички зносили. (Двічі)

Косарі молоді додому вертають,
 І на все село гучних пісеньок співають. (Двічі)

122. Пісня «Тече вода»

Слова Т. Шевченка
 Повільно

Мелодія народна

Тече вода із-за гаю
 Та попід горою,
 Хлюпочуться качаточка
 Поміж осокою.] Двічі

А качечка випливає
 З качуром за ними,
 Ловить ряску, розмовляє
 З дітками своїми.] Двічі

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ.

Осінь

123. Гра «Ходять діти в колі»

Дійові особи

Микола-Угадько — один або двоє.

Опис гри

Діти утворюють два замкнені кола: велике — зовнішнє і мале — внутрішнє, яке складається з 5—6 осіб.

Посередині, біля стільчика, стоїть Угадько і пильно придивляється до своїх товаришів з малого кола. Перелічивши їх та добре всіх запам'ятавши, Угадько сідає на стілець і затуляє руками очі.

Починається пісня:

Ходять діти в колі,	Добрі наші діти милі,	] Двічі
Раді, веселенькі.	Тихі та чемненькі.	

Під спів першого куплета обидва кола обертаються в протилежних напрямках.

Ходять вони, ходять,	Чи вгадаєш, хто то вийшов,	] Двічі
Одно вийшло з кола.	Братику Миколо?	

Під час виконання другого куплета з внутрішнього кола вибігає якась дитина і ховається за зовнішнім колом або виходить в іншу кімнату.

Наприкінці пісні діти зупиняються. Угадько відкриває очі. А називає ім'я того, хто залишив коло.

Відгадана дитина стає новим Угадьком, колишній Угадько йде в зовнішнє коло, а хтось із зовнішнього переходить у внутрішнє, і гра починається знову.

Примітка. Коли Угадько не може назвати того, хто заховався, він мусить впізнати його по голосу або відгадувати ще раз. Можна утворити два внутрішні кола, кожне із своїм Угадьком. В коло хлопчиків поставити Угадька-дівчинку, а в коло дівчаток — Угадька-хлопчика.

Можна з внутрішнього кола вийти одночасно двом або трьом учасникам гри, тоді новим Угадьком буде той, кого колишній Угадько назве першим.

Мета гри. Розвивати у дітей спостережливість і пам'ять.

ХОДЯТЬ ДІТИ В КОЛІ

Слова і музика В. Верховинця

Помірно

Ходять діти в колі,	Ходять вони, ходять,	] Двічі
Раді, веселенькі,	Одно вийшло з кола.	
Добрі наші діти милі,	Чи вгадаєш, хто то вийшов,	
Тихі та чемненькі	Братику Миколо?	

124. Гра «Росте буряк»

Дійові особи

Збирачі городини для рядка дівчаток — 2 особи (3).

Збирачі городини для рядка хлопчиків — 2 особи (3).

Буряки — кілька осіб (5).

Опис гри

Діти утворюють два рядки: один рядок дівчаток, другий — хлопчиків, припадають на одне коліно і кладуть руки один одному на плечі.

Рядок дівчаток — де морквяна грядка, а хлопчиків — грядка бурячків. До кожного рядочка підходять двоє збирачів і першого, хто починає ряд, беруть за руки — один за ліву, другий за праву (рис. 112).

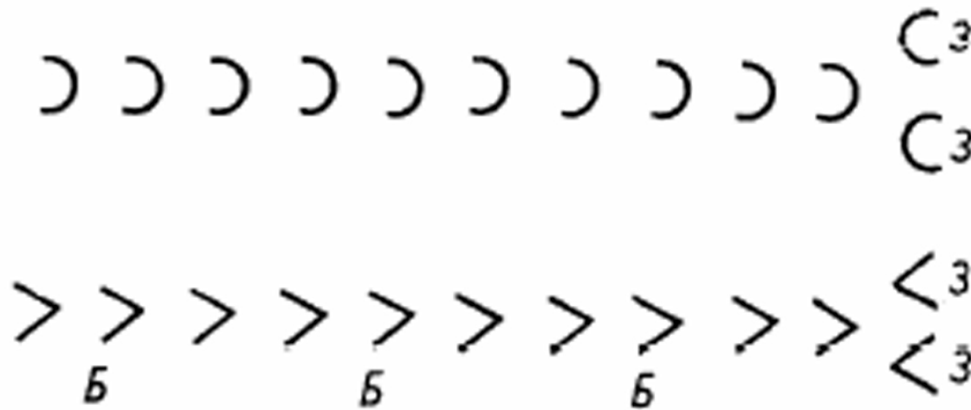

Рис. 112

Починається пісня:

Росте буряк (морква, будяк) із землі.

Або вирву, або — ні.

Раз, два, три.

В ритмі пісні Збирачі легенько смикають Буряка (Моркву) за руки і на слові «три» «витягають із землі».

«Вирвані з грядки» підбігають до кінця свого рядка і, припадаючи на коліно, чіпляються руками за того, хто попереду.

Іноді серед «городини» трапляється Будяк. Він не зразу піддається Збирачам, і щоб його «вирвати», треба проспівати пісню двічі.

«Вирвані» Будяки стають Збирачами, останні чіпляються за кінець рядка, і так діти граються досхочу.

Мета гри. Відтворити в рухах трудові процеси (збирання городини). Розважити дітей.

РОСТЕ БУРЯК

Слова і музика В. Верховинця

Досить швидко

Росте буряк (морква, будяк) із землі.

Або вирву, або — ні.

Раз, два, три.

125. Гра «Ой Василю, товаришу»

Дійові особи

Василь, або ім'я тієї дитини, яка буде відгадувати.

Опис гри

Одна дитина виходить до іншої кімнати, решта дітей утворює коло і домовляється, яку б їм виконувати роботу, щоб Василь її вгадав. Діти вирішують шити і починають пісню:

Ой Василю, товаришу ³¹ ,	А як не вгадаєш,
Ну ж бо глянь ти на нас.	Станемо карати:
Чи вгадаєш, товаришу.	Будеш тоді перед нами
Яка праця у нас?	Три дні танцювати!

Під час співу з'являється Василь. Він стоїть посеред кола і дивиться на друзів, які, закінчивши пісню, зображують руками загадану роботу.

Василь радісно каже: — «Шиють», — і обирає з гурту когось замість себе.

Для всіх наступних «Василів» діти щораз вигадують якусь іншу роботу, наприклад: «пиляють», «рубують дрова», «забивають цвяхи», «стругають», «літають», «косять» тощо.

Під час «роботи» діти можуть імітувати відповідні звуки, скажімо: «ж-жик», «гуп-гуп», «цок-цок» і т. ін.

Якщо Василь не вгадає зразу, його примушують відгадувати ще раз. Коли ж і вдруге не вгадає, тоді його карають: хлопчик (дівчинка) мусить перед гуртом щось протанцювати.

Мета гри. Проілюструвати рухами трудові процеси. Розвивати увагу й пам'ять малят. Повторювати знайомі танцювальні рухи.

ОЙ ВАСИЛЮ, ТОВАРИШУ

Слова і музика О. Верховинця

Помірно швидко

Ой Василю, товаришу.	А як не вгадаєш.
Ну ж бо глянь ти на нас.	Станемо карати:
Чи вгадаєш, товаришу,	Будеш тоді перед нами
Яка праця у нас?	Три дні танцювати!

126. Гра «Павук сірий»

Дійові особи:

Павук (П). Мушка — одна або декілька (М).

Опис ігри

Діти разом з Мушками стоять широким розірваним колом. Павук «ходить» по «павутинні», тобто по колу, зазначеному на долівці крейдою і розмальованому різними

³¹ Для дівчинки замість «товаришу» співають «подруженько»

лініями та кружальцями. Таких кружалець може бути десять, а то й більше, одне з них посередині (рис. 113).

Дитячий гурт заводить пісню:

Павук сірий, волохатий.
Павук хижий, головатий

Павутину снує в лісі
На малих мушок.

Під час співу першого куплета Павук «снує» свою «павутину» (перебирає «лапками» в повітрі), а Мушки зриваються з місць, перелітають одна за одною з кружальця на кружальце і знову повертаються в кола.

Мушко, мушко, стережися,
Павутини не торкай.

Бо як зловить павук хижий
Буде, мушко, тобі край.
Зум-м-м.

Рис. 113

Під спів другого куплета Мушки продовжують «дражнити» Павука своїми перельотами, а коли скінчиться спів, вони раптом завмирають там, де застав їх кінець пісні, і починають плакати: «Зум-м-м».

Павук кидається на Мушок, які тікають від нього. Котру він спіймає в межах павутини, та вибуває з гри.

Коли всі Мушки будуть спіймані, Павук придумує для них якусь кару, примушує, наприклад, обскакати павутину кілька разів на одній ніжці тощо.

Примітка. Павук не має права «полювати» за межами павутини, а на Мушок кидається тільки тоді, коли вони заплачуть: «Зум-м-м».

Мета гри. Ознайомити дітей з життям комахок. Виховувати спритність та увагу дітей.

ПАВУК СІРИЙ

Музика і слова В. Верховинця

Павук сірий, волохатий.
Павук хижий, головатий
Павутину снує в лісі
На малих мушок.

Мушко, мушко, стережися,
Павутини не торкай.
Бо як зловить павук хижий
Буде, мушко, тобі край.
Зум-м-м.

127. Гра «Малі діти по гриби ходили»

Дійові особи

Малі діти — Грибники — 3—4 особи. Лісник.

Опис гри

Діти стоять широким розірваним холмом (це — «ліс») 1 співають пісню:

Малі діти по гриби ходили,
В зеленому гаю заблудили. (Двічі)

На ці слова троє-четверо Малих дітей, продовжуючи збирати гриби, відчують, що вони заблудились. Стали діти дорогу шукати

І полісі ходити, гукати: (Двічі)
— Го! Го! Го!

Під час співу другого куплета перелякані діти почали шукати дорогу: вони кидаються то в один бік, то в другий, а після останнього слова «гукати» двічі кличуть: — Го! Го!

З другої кімнати або з кола теж лунає: — Го! Го! Це відгукуються ті, що удають луну.

З переляку Грибники аж присіли до землі.

Діти в колі продовжують співати далі:

Хто ж то в лісі діточок лякає.
На їх голос здалека гукає? (Двічі)
— Го! Го! Го!

Наприкінці куплета Грибники ще раз кличуть: — Го! Го! Луна відповідає.

Стурбовані дитячі голоси почув Лісник. Він виходить з кола, наближається до переляканих малят, щоб допомогти їм вибратися з лісу, і співає:

Ой не бійтесь, діточки маленькі, Так лунають в лісі зелененькім.
Бо то ваші голоси тоненькі — Го! Го! Го!

Наприкінці куплета Лісник голосно вигукує: — Го! Го! — і луна відповідає голосами хлопчиків.

Далі Лісник радить Грибникам ще раз погукати, аби переконатись, що в лісі нема нікого, хто б їх налякав:

Ну ж бо ще раз, діти, загукайте Голосочки свої впізнавайте:
І уважно луни прислухайтеся. — Го! Го! Го!

Після останнього куплета Грибники гукають знову, а почувши луну, заспокоюються зовсім. Так, перегукуючись з луною ще кілька разів, малі діти вибираються з Лісником із «лісу» (можна ходити поміж дітей в колі) і йдуть собі додому.

Далі дійові особи обирають замість себе інших, і гра починається спочатку.

Примітка. Якщо Лісник не зможе співати соло, його повинен підтримувати дитячий хор.

Мета гри. Застерегти малих дітей, щоб вони нікуди не ходили без дорослих. Ознайомити їх з цікавим явищем природи — луною. Познайомити з мелодією української народної пісні «Ой дівчина по гриби ходила».

МАЛІ ДІТИ ПО ГРИБИ ХОДИЛИ

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Запис В. Верховинця

Повільно

Малі діти по гриби ходили,
В зеленому гаї заблудили. (Двічі)
Стали діти дорогу шукати
І по лісі ходити, гукати: (Двічі)
— Го! Го! Го!
Хто ж то в лісі діточок лякає,
На їх голос здалека гукає? (Двічі)
— Го! Го! Го!

Ой не бійтесь, діточки маленькі,
Бо то ваші голоси тоненькі
Так лунають в лісі зелененькім.
— Го! Го! Го!
Ну ж бо ще раз, діти, загукайте
І уважно луни прислухайтесь,
Голосочки свої впізнавайте:
— Го! Го! Го!

128. Гра «Шевчик»

Дійові особи

Майстер-швець (М). Помічники Майстра — 3 особи (П). Шевчики — усі діти.

Реквізит:

стілець, миска — Іграшкова.

Опис гри

Гра під назвою «Шевчик» — це ілюстрація відповідними рухами шевської роботи.

Діти-Шевчики стоять у розірваному колі, посеред кола — стілець, на якому знаходиться миска з «водою», біля стільчика стоїть Майстер-швець, а круг стільчика — три Помічники (рис. 114).

Дитячий гурт заводить пісню:

А чи бачив ти, як шевчик Ой так, брате, ой

так-так,

Шкіру в воді мочить?

Шкіру в воді мочить.

У першому куплеті від слів «Об так, брате...» усі Шевчики нахиляються і ритмічно опускають та піднімають праву руку, затиснуту в кулак, ніби вмочують у воду шкіру, перевертаючи її на обидва боки. Майстер тими ж рухами мочить «шкіру» в мисочці.

А чи бачив ти, як шевчик

Ой так, брате, ой так-так,

Шкіру натягає?

Шкіру натягає.

В другому куплеті³² Шевчики прикладають ліву руку до правого коліна, наче тримають шкіру, а правою, затиснутою в кулаці, ритмічно рухають від коліна до землі і навпаки. Майстер, натягуючи шкіру, ставить ліву ногу на стілець.

А чи бачив ти, як шевчик

Ой так, брате, ой так-так.

Черевики шиє?

Черевики шиє.

В третьому куплеті, стуливши пальці обох рук, ніби між великим та вказівним пальцями знаходиться «дратва», шевчики в ритмі пісні то з'єднують руки перед собою, то розводять в сторони.

А чи бачив ти, як шевчик

Ой так, брате, ой так-так,

Гвіздки набиває?

Гвіздки набиває.

В четвертому куплеті Шевчики припадають на праве коліно і ритмічно стукають по лівому коліну правим кулаком, ніби молоточком.

Майстер може поставити лівий кулак на спинку стільчика і стукотіти правим кулаком по лівому.

А чи бачив ти, як шевчик

Ой так, брате, ой так-так,

Гвіздки розчищає?

Гвіздки розчищає.

В п'ятому куплеті Шевчики прикладають ліву долоню до грудей і в ритмі пісні рухають по ній правою, зачищаючи «гвіздки».

А чи бачив ти, як шевчик

Ой так, брате, ой так-так.

Черевики чистить?

Черевики чистить.

³² Тут і далі, за прикладом першого куплета, усі рухи виконуються від слів «Ой так, брате...»

У шостому куплеті Шевчики піднімають вгору ліву ногу, зігнуту в коліні, прикладають до коліна долоню лівої руки і ритмічно потирають по ній правою рукою, наче щіткою.

Майстер ставить ліву ногу на стільчик і чистить черевички обома руками.

А чи бачив ти, як шевчик Ой так, брате, ой так-так,
У свято танцює? У свято танцює

Шевчики радіють, бо роботу закінчили, та й свято настало. Вони танцюють.

На «раз» («Ой») — діти легко б'ють по землі лівою ногою, а праву, зігнуту в коліні, піднімають вгору.

На «два» (на склад «бра...») — в тому ж положенні легко підскакують на лівій нозі та одночасно плещуть лівою рукою нижче зігнутого коліна правої ноги (плескач).

Наступний такт виконується тими ж самими рухами, тільки починають вже з правої ноги і плещуть правою долонею.

Якщо Шевчики танцюють кожний на своєму місці, то Майстер-швець з Помічниками виконують плескач, кружляючи один за одним навколо стільчика.

Щоб продовжити танець Шевчиків, останній куплет від слів «Ой так, брате...» за їх бажанням можна повторити.

Примітка. Замість кола Шевчики можуть стояти рядком за Майстрами, що розмістилися біля стільчика. Оскільки пісня «Шевчик» досить довга, її не варто співати більше одного разу. До цієї гри можна повернутися після того, як буде проведена якась інша, скажімо про Коваля.

Мета гри. Ознайомити дітей з шевською роботою. Відтворити в рухах трудові процеси. Навчити дітей виконувати плескач. Розважити вихованців.

ШЕВЧИК

Слова і музика В. Верховинця

Швидко

А чи бачив ти, як шевчик
Шкіру в воді мочить?
Ой так, брате, ой так-так,
Шкіру в воді мочить.

А чи бачив ти, як шевчик
Шкіру натягає?
Ой так, брате, ой так-так,
Шкіру натягає.

А чи бачив ти, як шевчик
Черевички шиє?
Ой так, брате, ой так-так,
Черевички шиє.

А чи бачив ти, як шевчик
Гвіздки набиває?

Ой так, брате, ой так-так,
Гвіздки набиває.

А чи бачив ти, як шевчик
Гвіздки розчищає?
Ой так, брате, ой так-так,
Гвіздки розчищає.

А чи бачив ти, як шевчик
Черевички чистить?
Ой так, брате, ой так-так,
Черевички чистить.

А чи бачив ти, як шевчик
У свято танцює?

Ой так, брате, ой так-так,
У свято танцює!

129. Гра «Коваль»

Дійові особи
Коваль (К).
Помічник Ковалю (П),
Реквізит:

стілець — коваadlo, набір іграшкових ковальських інструментів.

Опис гри

Діти утворюють розірване коло, посеред якого біля стільчика стоять Коваль та його Помічник.

Стільчик — це «коваadlo», «колесо» від воза і «станок», на якому гострять леза.

Ліворуч від Ковалю креслять на землі квадрат, це — «горно», праворуч — кружальце — «бочка» з водою (рис. 115).

Дитячий гурт розбивається попарно і починає пісню:

Хочеш знати, як коваль	Ой так, ой так-так,
Вогонь роздуває?	Вогонь роздуває.

В першому куплеті Помічник «роздмухує міх», тобто махає над квадратом-«горном» правою рукою зверху вниз, а Коваль, ритмічно нахилившись та випростовуючись, підкидає у вогонь вугілля рухом знизу вперед. Від слів «Ой так...» тут і далі інші діти повторюють рухи дійових осіб, заздалегідь домовившись, хто з них Коваль, а хто Помічник.

Хочеш знати, як коваль	Ой так, ой так-так,
Залізо розпікає?	Залізо розпікає.

В другому куплеті Помічник продовжує «роздмухувати міх», а Коваль, затуливши лівою рукою обличчя від «вогню», простягає праву руку кулаком до «горна» і ритмічними півповоротами (то вгору пальцями, то вниз) ворухить «кліщами» у «вогні» «залізо».

Хочеш знати, як коваль
На ковадли клепле?
Ой так, ой так-так,
На ковадли клепле.

В третьому куплеті Коваль висмикує із «вогню» «розпечене залізо», кладе на «коваadlo» і ритмічно б'є по ньому правою рукою, ніби молотком.

Помічник залишає «міх», хапає обома руками великий «молот» і допомагає Ковалю «клепати».

Вони б'ють по черзі: раз Коваль, раз — його Помічник.

Хочеш знати, як коваль	Ой так, ой так-так,
Залізо гартує?	Залізо гартує.

В четвертому куплеті Коваль біжить з розпеченим «залізом» до «бочки» і встромляє його в «воду». Частина дітей вимовляє «ш-ш-ш...» (так шипить у воді розпечене залізо), а Помічник у цей час проводить правою рукою по «спітнілому» чолу.

Хочеш знати, як коваль	Ой так, ой так-так
Гвіздки виробляє?	Гвіздки виробляє.

В п'ятому куплеті Помічник знову «роздмухує міх», а Коваль раз за разом витягає «кліщами» з «вогню» тоненькі залізачки, прикладає до «коваadlo» і маленьким «молоточком» стукає по кожній, наче гострить кінчик, а тоді вироблені «гвіздки» кидає на купу.

Хочеш знати, як підкови	Ой так, ой так-так,
Коням набивають?	Коням набивають.

У шостому куплеті Помічник (тепер він «кінь») стає спиною до Ковалю. Коваль піднімає йому праву ногу, кладе собі на коліно догори ступнею і, намірявши «підкову», прибиває

Рис. 115

«гвіздочками» до «копита», кінці «гвіздків», що стирчать, відщипує «кліщами», зачитає їх та опускає «підковану» ногу на підлогу.

Хочеш знати, як колеса
Обручем стягають?
Ой так, ой так-так,
Обручем стягають.

У сьомому куплеті Помічник бере обома руками «металевий обруч» і обертальним рухом, описуючи у повітрі кола, натягає його на «колесо» (на спинку стільчика), а Коваль ритмічно вибиває по краю «обруча» молотком.

Хочеш знати, як коваль
На точилі гострить?
Ой так, ой так-так,
На точилі гострить.

У восьмому куплеті стільчик — це «станок», на якому гострять леза.

В ритмі пісні Помічник правою ногою натискає на «педаль» станка, тобто піднімає невисоко вгору ногу і опускає вниз, а Коваль, тримаючи «ніж» обома руками (лівою трохи попереду, правою — позаду), ритмічно водить ним по «колесу» (по спинці стільчика) і голосно сичить: «с-с-с...».

Хочеш знати, як коваль
У свято танцює?
Ой так, ой так-так,
У свято танцює.

В останньому куплеті Ковалі танцюють. Від слів «Хочеш знати...» дійові особи, стукнувши об землю лівою ногою, починають хід акцентований і рухаються один за одним навколо стільчика.

Від слів «Ой так...» Коваль переходить на присядку, а Помічник продовжує кружляти ходом акцентованим навколо Ковалю.

Під час приспіву діти в колі виконують колисання на місці або повторюють рухи дійових осіб. Гра закінчується загальним танцем.

Примітка. В пісні-грі про Ковалю дійові особи починають виконувати свої рухи разом з першим словом кожного куплета. Діти в колі повторюють ці рухи тільки з початком приспіву, тобто від слів «Ой так...».

За бажанням виконавців останній куплет можна проспівати двічі, тоді Коваль знову переходить на хід акцентований, а присядку розпочинає разом із словом «Ой...».

Гру про Ковалю, як і попередню, двічі повторювати не варто.

Мета гри. Ознайомити дітей з роботою в кузні. Відтворити в рухах трудові процеси. Навчити дітей танцювати присядку.

КОВАЛЬ

Слова і музика В. Верховинця

Швидко

Хочеш знати, як коваль	Ой так, ой так-так,
Вогонь роздуває?	Гвіздки виробляє.
Ой так, ой так-так,	Хочеш знати, як підкови
Вогонь роздуває.	Коням набивають?
Хочеш знати, як коваль	Ой так, ой так-так,
Залізо розпікає?	Коням набивають.
Ой так, ой так-так,	Хочеш знати, як колеса
Залізо розпікає.	Обручем стягають?
Хочеш знати, як коваль	Ой так, ой так-так,
На ковадлі клепле?	Обручем стягають.
Ой так, ой так-так,	Хочеш знати, як коваль
На ковадлі клепле.	На точилі гострить?
Хочеш знати, як коваль	Ой так, ой так-так,
Залізо гартує?	На точилі гострить.
Ой так, ой так-так,	Хочеш знати, як коваль
Залізо гартує.	У свято танцює?
Хочеш знати, як коваль	Ой так, ой так-так,
Гвіздки виробляє?	У свято танцює.

131. Гра «Ой де ж ти була?»

Дійові особи:

Галя (може бути справжнє ім'я тієї дитини, яку обрано на «Галю»).

Реквізит:

кошик для Галі, груші або сливи (іграшкові з паперу або картону).

Опис гри

Діти стають у коло і співають пісню:

Ой де ж ти була, Галонько мала?
Я у нашому садочку груші збирала.

Під час виконання першого куплета в коло заходить Галя з кошиком в руках, а в кошику «груші» або «сливи».

Я всі грушечки діточкам роздам,
А слухняному Левкові аж дві (три) груші дам.

Під спів другого куплета Галя ходить по колу і роздає дітям по одній груші, а «слухняному Левкові» дає декілька грушок.

А дві (три, п'ять, сім) грушки дам тій дитиноньці,
Яка мене перша зловить на доріженьці.

Після цих слів Галя тікає. За нею біжить увесь гурт, і хто перший її зловить, тому вона віддає решту грушок.

Новою Галею може бути дівчинка, яка стояла в колі біля Левка, або та, що першою зловила колишню Галю.

Згодом у гру можна внести такі зміни:

1. Діти можуть сидіти на землі або на стільчиках.
2. Діти можуть стояти групами, а Галя підкидає грушки вгору так, щоб учасники гри могли їх спіймати.
3. Коли Галя вийде в другу кімнату, вихователька домовляється з дітьми, хто з них буде ловити дівчинку. Таким чином, гра стане цікавішою, бо Галя, роздаючи грушки, не знає, кого їй треба берегтись.

ОЙ ДЕ Ж ТИ БУЛА?

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Запис В. Верховинця

Помірно

Ой де ж ти була, Галонько мала?
Я у нашому садочку груші збирала.
Я всі грушечки діточкам роздам,
А слухняному Левкові³³ аж дві (три) груші дам.
А дві (три, п'ять, сім) грушки дам тій дитиноньці,
Яка мене перша зловить на доріженьці.

132. Гра «Два півники»

Дійові особи

Півники — 2 хлопчики (П).

Курочки — 2 дівчинки (К).

Цап (Ц). Коза (Кз).

Козенятко (Кк).

Козуленька — Козеняткова сестричка (Кл).

Вовчик-сірячок (В).

Реквізит:

дві довгі палички для Півників, відерця для Курочок та Кози — 3 штуки.

Опис гри

Діти утворюють широке розірване коло, в якому розмішуються три групи дійових осіб: з одного боку — два Півники і дві Курочки, з другого — Цап з Козою і десь поміж ними, але ближче до «батьків», Козенятко та Козуленька. Поза колом бродить Вовчик-сірячок (рис. 116).

Діти починають пісню:

Два півники, два півники
Горох молотили,
Дві курочки-чубарочки
До млина носили.

Під спів першого куплета два Півники удають, ніби горох молотять: вони тримають довгі палички (ціпки) і ритмічно б'ють ними по черзі об долівку: коли один піднімає паличку вгору, другий опускає донизу.

Курочки набирають горох у відерця і теж по черзі носять до млина (до Цапа), тобто бігають назустріч одна одній.

Цап меле, цап меле,
А маленьке козенятко
Коза засипає,
На скрипочку грає.

³³ Або ім'я тієї дитини, до якої підійде Галя

В другому куплеті Півники та Курочки продовжують свою роботу, а Цап, витягнувши перед собою руки (праву над лівою) і затиснувши їх у кулачки, кружляє ними в протилежних напрямках, ніби крутить жорна.

Коза «нагібає» в своє відерце «горох» із купки, яку наносили Курочки, і «висипає» Цапові на руки.

Козенятко виграє на «скрипці», а Козуленька під ту гру щось собі танцює³⁴.

Танцюй, танцюй, козуленько,
Ніженьками туп, туп,
Татусенько з матусею
Надеруть нам круп, круп.

У третьому куплеті Козуленька починає з лівої ноги хід складаний, оббігає тим рухом навколо Козенятка, а на слова «туп, туп» двічі вибиває правою ногою по підлозі, після цього повторює той самий рух з правої ноги і на слова «круп, круп» двічі вибиває лівою ногою.

Інші дійові особи працюють так, як і раніше.

А вовчик-сірячок
З лісу виглядає.
Ухопив він козенятко
Та й далі тікає.
Ме-ке-ке! (вигуком).

Усі були захоплені — кожен своїм ділом, що не зчулися, як у коло вскочив Вовчик-сірячок: він вхопив за руку бідолашне Козенятко і потяг його до «лісу».

Як узяв старий цапок
Новенькі віжки,
Одібрав він козенятко,
Залигав за ріжки.

Не встиг Вовчик утекти. Козенятко закричало: «Ме-ке-ке!», і всі побігли Вовку навздогін виручати малого: попереду Цап з Козою, далі два Півники, дві Курочки і позаду всіх Козуленька.

Вовчик як побачив, скільки переслідувачів женеться за ним, налякався та й покинув Козенятко, вишмигнувши з кола.

Хоч вовчик обідрав
Цапові реберце,
Зате в тата з матусею
Радуеться серце.

Козенятко знову серед рідних і друзів. Козуленька подала йому загублену скрипку, і маленький музикант почав на ній грати. Сестричка витанцьовує навколо братика той самий таночок, а решта «рятівників», утворивши мале коло з Козенятком та Козуленькою в центрі, виконує колисання чи тинок на місці.

Інколи під час танцю Цап хапається за боки, адже Вовчик-сірячок обідрав йому реберце, але незважаючи на біль, він танцює дужче всіх.

Діти в колі підхоплюють танець дійових осіб і виконують його кожний на своєму місці.

Гра закінчується загальними веселощами, і після того, як дійові особи виберуть замість себе інших, провадиться знову.

Примітка. Цап з Козою та Козенятко з Козуленькою можуть починати свої дії одночасно з Півниками і Курочками, тоді Козуленька повинна скласти собі танець і для першого куплета. Для того, щоб продовжити загальний танець, останній куплет можна проспівати двічі.

Мета гри. Відтворити в рухах трудові процеси. Виховувати дітей в дусі взаємної виручки. Заохочувати дітей до складання танців з відомих їм танцювальних рухів.

³⁴ У другому куплеті дівчинка може скласти свій танець із відомих їй танцювальних рухів.

ДВА ПІВНИКИ

Слова народні

Музика В. Верховинця

Швидко

Два пів_ни_ки, два пів_ни_ки го_рох мо_ло_ти_ли,
 дві ку_роч_ки-чу_бач_ки до_мли_на но_си_ли.
 Цап ме_ле, цап ме_ле, ко_за за_си_па_є,
 а ма_лень_ке ко_зе_нят_ко на скри_поч_ку гра_є.

Два півники, два півники
 Горох молотили,
 Дві курочки-чубарочки
 До млина носили.
 Цап меле, цап меле.
 Коза засипає,
 А маленьке козенятко
 На скрипочку грає.
 Танцюй, танцюй, козуленько,
 Ніженьками туп, туп.
 Татусенько з матусею
 Надеруть нам круп, круп.
 А вовчик-сірячок
 З лісу виглядає,
 Ухопив він козенятко
 Та й далі тікає.
 Як узяв старий цапок
 Новенькі віжки,
 Одібрав він козенятко.
 Залигав за ріжки.
 Хоч вовчик обідрав
 Цапові реберце,
 Зате в тата з матусею
 Радуються серце.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ.

Зима

137. Гра «Білесенькі сніжиночки»

Дійові особи Усі діти.

Реквізит:

костюми для Сніжинок з білої тканини.

Опис гри

Діти — Білесенькі сніжиночки — «розсипаються» по всій кімнаті, широко розводять руки, наче крила, і співають:

Білесенькі сніжиночки, Легенькі, як пушиночки,
Вродились ми з води, Спустились ми сюди.

Під спів першого куплета Сніжинки починають з лівої ноги ритмічно обертатись ходом складаним біля своїх місць, а на слові «вродились» нахилиються донизу і роблять вигляд, ніби набирають у долоні воду, потім підносять руки все вище й вище і на слові «води» стають з витягнутими вгору руками. Голову піднімають та відставляють назад ліву ногу, удаючи всім тілом поривання в небо.

Від слова «легенькі» Сніжинки знову обертаються і наприкінці куплета присідають навпочіпки.

Ми хмаркою носилися І весело крутилися
Від подиху зими, Метелицею ми.

На початку другого куплета Сніжинки піднімаються, розмахують руками так, ніби описують над головами дві вісімки³⁵, а від слів «і весело» — розводять руки в сторони і обкручуються навколо себе доріжкою-кружальцем.

Тепер ми хочемо спатоньки, І линемо до матінки —
Як діточки малі, До любої землі.

Під спів третього куплета Сніжинки відновлюють рух ходом складаним і так, ніби вальсуючи, помалу утворюють коло.

Але вітрець швидесенький Не дми, не дми, буйнесенький,
Жене та крутить нас. Бо нам вже спати час.

На початку четвертого куплета Сніжинки піднімають руки вгору, обкручуються навколо себе і одночасно рухаються всім колом ліворуч або праворуч.

На слова «не дми» зупиняються і в ритмі пісні кілька разів «погрожують» перед собою пальчиком правої руки, а на слова «бо нам вже» — підкладають під праву щоку стулені долоні.

Матуся наша рідна Бо дуже змерзла, бідна,
Холодна і суха, Вона без кожуха.

На початку п'ятого куплета Сніжинки обертаються ходом складаним на своїх місцях, а на слові «холодна» припадають на одне коліно, торкаються рукою до підлоги і з'єднують долоні, наче гріють їх одна об одну.

Від слів «бо дуже» прикладають стулені долоні до грудей і жалісно хитають голівками.

Отож її нагріємо, Мов ковдрою, накриємо
Устелимо сніжком, Легесеньким пушком.

На початку шостого куплета коло рушає ходом складаним ліворуч. Діти розводять перед собою руками і удають, що розсипають по землі сніжок.

На слова «мов ковдрою» усі стають, повертаються обличчям до середини кола і продовжують удавати, ніби йде сніжок.

Рис. 117

³⁵ Фігура, подібна до вісімки, утвориться ніж ліктем і долонею тоді, коли лікоть почне вгорі описувати кола, а долоні, вигинаючись у протилежних напрямках, описуватимуть кола вище ліктів слідом за ними (рис. 117)

Нехай зимою лютою
Вона спочине в сні,

Щоб зеленню пахучою
Прибратись навесні.

З початком сьомого куплета Сніжинки вальсують колом праворуч на свої попередні місця і на слово «сні» — припадають на одне коліно. Від слів «щоб зеленню» — простягають обидві ручки низько над землею і потихеньку їх піднімають — показують, як буде виростати зелень.

Піднявши руки нарівні з коліном, діти знову повторюють той самий рух.

Щоб з ниви колосистої
Був добрий урожай,

Щоб долі променистої
Зазнав наш рідний край!

З початком восьмого куплета дитячі руки, що в той час знаходились нарівні з коліном, піднімаються все вище, і Сніжинки тихесенько підводяться з коліна так, щоб до слова «урожай» всі стояли на ногах, а руки їхні були витягнені на рівні плечей, ніби показуючи висоту пшениці.

Далі діти поступово підносять руки вгору, піднімають голову, відставляють назад ліву ногу і наприкінці пісні в такій позі завмирають.

Примітка. Цікавий варіант цієї гри доводилось бачити в Полтавському залізничному інтернаті. Там діти під час співу четвертого та п'ятого куплетів поділялися на малі кола, робили з них «зірочки» і так виконували свої рухи. Наприкінці четвертого куплета Сніжинки припадали «зірочками» на одне коліно (лягали спати), потім вставали, виконували рухи п'ятого куплета і знову перетворювали «зірочки» на коло (В. В.).

Мета гри. Відтворити в співі й рухах картину зимового дня. Звернути увагу дітей на красу природних явищ та на взаємозв'язок між ними. Розвивати у дітей артистичні здібності.

БІЛЕСЕНЬКІ СНІЖИНОЧКИ

Слова М. Вороного

Музика В. Верховинця

Повільно

Білесенькі сніжиночки,
Вродились ми з води,
Легенькі, як пушиночки.
Спустилися сюди.
Ми хмаркою носилися
Від подиху зими,
І весело крутилися
Метелицею ми.
Тепер ми хочемо спатоньки,
Як діточки малі,
І линемо до матінки —
До любої землі.
Але вітрець швидесенький
Жене та крутить нас.
Не дми, не дми, буйнесенький,
Бо нам вже спати час.

Матуся наша рідна
Холодна і суха,
Бо дуже змерзла, бідна,
Вона без кожуха.
Отож її нагріємо,
Устелимо сніжком,
Мов ковдрою, накриємо
Легесеньким пушком.
Нехай зимою лютою
Вона спочине в сні,
Щоб зеленню пахучою
Прибратись навесні.
Щоб з ниви колосистої
Був добрий урожай,
Щоб долі променистої
Зазнав наш рідний край!

138. Гра «Іваночку, покинь схованочку»

Дійові особи: Іванко. Діти — 4 особи.

Опис гри

Іванко ховається за дверима або стоїть у кутку обличчям до стіни. Четверо Дітей підходять до тієї схованки і, співаючи коротеньку пісеньку, відступають назад, щоб їм легше було тікати, а Іванкові важче ловити.

Після слова «три» Іванко вискакує із схованки і ловить Дітей. Того, кого він спіймає, стає Іванком, і гра починається спочатку.

Примітка. Дуже цікаво гра проходитиме тоді, коли Діти не знатимуть, де сховався Іванко. Мета гри. Розвивати спритність у дітей. Створити у них веселий настрій.

ІВАНОЧКУ, ПОКИНЬ СХОВАНОЧКУ

Слова і музика В. Верховинця

Швидко

Іваночку, Іваночку,

Покинь свою схованочку.

Лови, кого схочеш,

Лови, кого зможеш.

Раз, два, три!

139. Гра «Щебетали горобці»

Дійові особи

Для першої сцени:

Горобці — кілька осіб. Рябко — собачка.

Для другої сцени

Горобці — багато дітей. Бурко, Рябко, Сірко - 3 собачки.

Реквізит:

для першої сцени: стіл. Для другої сцени: стільчики — кілька штук.

Опис гри

Сцена перша

Діти — Горобчики стають один біля одного круг стола і співають пісню:

Щебетали горобці:

«Гей, ми хлоп ці-молодці!

Хоч тепла давно нема.

Не лякає нас зима.

Цінь-цвірінь,

Цінь-цвірінь.

Як насипле снігу.

Заб'ємось під стріху,

А як сонечко зійде,

Наша пісня оживе.

Цінь-цвірінь,

Цінь-цвірінь.

В першому та другому куплетах Горобчики в ритмі пісні стукотять пальцями по столі, наче дзюбають зерно, і тихенько рухаються навколо стола.

На слова «цінь-цвірінь» тричі плескають у долоні (по одному оплеску на кожний склад).

Під кінець пісні із своєї схованки вибігає Рябко.

Сполохані Горобчики з вигуками «Фр-р-р-р!» «розлітаються» на всі боки, а Рябко біжить їм навздогін. Той, кого він зловить, стає новим Рябком, і гра починається спочатку.

Сцена друга

В кімнаті розставлено кілька стільчиків на певній відстані один від одного.

Горобчики збираються по двоє чи по троє біля кожного стільчика і, виспівуючи пісню, ритмічно стукотять по них пальчиками та на «цінь-цвірінь» приплескують у долоні.

Під кінець пісні із своїх схованок вискакують три собачки — Рябко, Бурко й Сірко.

Горобчики з вигуками «Фр-р-р-р!» «розлітаються» на всі боки, а дехто вискакує на стільчик. На стільцях, мов на деревах, Горобчики для собачок недосяжні.

Три спіймані Горобчики — це нові Рябко, Бурко й Сірко. Вони йдуть у схованки, і гра проводиться спочатку.

Примітка. Гра проходитиме значно цікавіше і жвавіше, коли Горобчики не знатимуть, звідки будуть вибігати Рябко, Бурко і Сірко.

Пісню «Щебетали горобці» (без гри) можна виконувати ще й тоді, коли виховательці потрібно, щоб діти, які досі стояли парами або в тісному гурті, раптом порозбігалися в різні боки.

Мета гри. Розвивати у дітей увагу і спритність. Створити веселий настрій у малят.

ЩЕБЕТАЛИ ГОРОБЦІ

Слова П. Голюна

Музика В. Верховинця

Пожвавлено

Щебетали горобці:

«Гей, ми хлопці-молодці!

Хоч тепла дивно нема,

Не лякає нас зима.

Цінь-цвірінь,

Цінь-цвірінь.

] Двічі

Як насипле снігу,

Заб'ємось під стріху,

А як сонечко зійде,

Наша пісня живе.

Цінь-цвірінь,

Цінь-цвірінь.

] Двічі

Щебетали горобці:

«Гей, ми хлопці-молодці!

Фр-р-р-р!»

142. Гра «Зайчики і Бурчик»

Дійові особи: Бурчик—собачка. Зайчики — до 20 осіб.

Реквізит:

маска для Бурчика (за бажанням).

Опис гри

Усі кутки кімнати відкреслюють півколом. То — заячі «нори». Посеред хати стоїть Бурчик, а в кожній норі по чотири-п'ять Зайчиків. Решта дітей будуть гратись іншим разом, а поки що вони збираються десь гуртом або рівномірно розміщуються попід стінами, щоб не заважати дійовим особам. Ось Зайці, глузуючи з Бурчика, заводять пісню:

Чи сліпий ти, чи кривий,	Ой сіренькі зайченятка
Бурчику кудлатий,	Скачуть так хутенько,
Що не можеш ні одного	Що ніхто їх не спіймає
Зайчика спіймати?	В гаю зелененькім.

Коли пісня закінчиться, Зайчики виходять із своїх нірок і за спиною Бурчика скачуть по полю, шукаючи їжі.

Кожний намагається якнайближче підбігти до Бурчика, а деякі «хоробрі» навіть зачіпають його «лапкою» за спину.

Бурчик кидається то в один бік, то в другий, щоб когось спіймати, а сірі розбігаються по нірках, хто куди потрапить.

Котрий із Зайчиків буде спійманий по дорозі до нори, той і стане новим Бурчиком, а колишній або стрибає до нори, або підбігає до дитячого гурту, щоб спочити і когось вибрати на місце Зайчика.

Стомлені від біганини Зайчики теж обирають замість себе інших, і гра починається спочатку.

Мета гри. Розвивати у дітей спритність. Розважити вихованців

ЗАЙЧИКИ І БУРЧИК

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Повільно

Чи сліпий ти, чи кривий,
Бурчику кудлатий,
Що не можеш ні одного
Зайчика спіймати?

] Двічі

Ой сіренькі зайченятка
Скачуть так хутенько,
Що ніхто їх не спіймає
В гаю зелененькім.

] Двічі

144. Гра «Метелиця»

Дійові особи: Вітер (В). Сніжинка (Сн).

Опис гри

Варіант перший

Діти стають у коло і ходять, пританцьовуючи, під рити пісні, а Вітер посеред кола танцює гопака.

Коли проспівують пісню один раз, Вітер вибирає із кола Сніжинку, і вони, з'єднавшись лівими руками, крутяться метелицею.

Далі Вітер та Сніжинка беруть із кола по одному учаснику гри (з тих, що стоять поруч), подають їм праві руки і, обкрутившись з ними, знову кружляють, тримаючись за ліві руки.

Потім дійові особи беруть нових дітей з кола, причому Вітер іде в лівий бік, а Сніжинка в правий, і так обкручуються по черзі з кожним, поки обійдуть усе коло.

Після цього дійові особи обирають замість себе інших, і гра починається спочатку.

Варіант другий

Усі діти разом із Сніжинкою рухаються в замкненому колі ходом складаним і співають пісню:

Ой на дворі метелиця,	А в садочку чепурненькі
Крутить, вертить хурделиця.	Зійшлись діточки маленькі.

Протягом першої половини куплета (4 такти) Вітер, рухаючись по колу ходом акцентованим або тинком, наближається до Сніжинки (рис. 121).

В другій половині куплета (4 такти) Вітер виконує поруч із Сніжинкою присядку (або попередній рух), запрошуючи її на середину кола.

Хай морозом повіває,	А в садочку нам тепленько,
Хай снігами замітає,	Любо й весело серденьку.

В другому куплеті Сніжинка виходить з дитячого гурту і разом з Вітром, який правою рукою тримає її за ліву руку, наближається ходом складаним до середини (рис. 122).

За третім разом діти співають мелодію пісні без слів на склад «ля».

В цей час Вітер випускає ліву руку Сніжинки, обертається півповоротом навколо себе ліворуч, і дійові особи з'єднуються лівими руками, зігнутими в ліктях (рис. 123).

Ряс. 121

Рис. 122

Рік. 123

Так Вітер і Сніжинка, рухаючись ходом складаним, обкручуються на місці між собою млинчиком, а діти в колі продовжують попереднє обертання, але наприкінці куплета зупиняються і стають обличчям до середини.

Під час співу наступних куплетів, які по черзі виконуються то зі словами, то на склад «ля», всі учасники гри виконують такі дії.

Дитяче коло заздалегідь поділяють на два умовні півкола. З одним буде танцювати Вітер, а з другим Сніжинка (рис. 124).

На початку одного з куплетів (скажімо, четвертого) дійові особи відскакують (можна бігунцем)³⁶ один від одного в протилежних напрямках до перших дітей, що стоять по краях своїх півкіл, з'єднуються з ними зігнутими ліктями правих рук і, обкрутившись один раз, повертаються на середину (рис. 125).

Зустрівшись у центрі, Вітер і Сніжинка з'єднують ліві руки, обкручуються один раз між собою і знову відскакують у протилежних напрямках, але тепер вже до інших дітей з півкола і так далі, поки кожен не обкрутиться зі своїм півколом.

Діти, які вже протанцювали з Вітром і Сніжинкою, починають

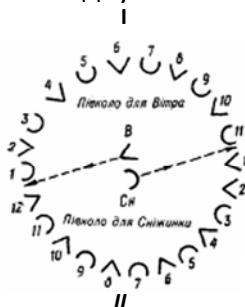

Рис. 124

Рис. 125

³⁶ Див. «Хореографічний додаток», Рух № 22 Бігунець, с. 122

кружляти навколо себе доріжкою-кружальцем або парами ходом складаним, і тоді здійснюється велика «метелиця».

Примітка. Дійові особи повинні пам'ятати, що між собою вони з'єднуються лівими ліктями і обкручуються ліворуч, а з дітьми в колі — правими ліктями і обкручуються праворуч. Оскільки пісня під час гри повторюється кілька разів, доцільно після кожних двох куплетів зі словами один співати на склад «ля».

Мета гри. Зобразити метелицю в танцювальних рухах. Навчити дітей комбінацій танцювальних рухів. Розважити малят під час зимових свят.

МЕТЕЛИЦЯ

Слова В. Верховинця

Мелодія народна

Швидко

Ой на дворі метелиця,
Крутить, вертить хурделиця.
А в садочку чепурненькі
Зійшлись діточки маленькі.

Хай морозом повіває,
Хай снігами замітає,
А в садочку нам тепленько,
Любо й весело серденьку.

Ой на дворі метелиця,
Крутить, вертить хурделиця.
Віє вона, повіває,
Малих діток розважає.

Вітер свище десь у полі,
Ми танцюємо у колі.
Вітер грає на вулиці,
А ми скачем у світлиці

148. Гра «Насуплю я брови»

Дійові особи: Зима. Весна.

Дійові особи з інших ігор.

Опис гри

Це не одна гра, а поєднання декількох ігор для ілюстрації настрою зимової пори та переходу зими на весну.

Дійові особи — Зима і Весна, відповідно одягнені, стоять у протилежних кутках кімнати.

Інші діти, утворивши коло, починають пісню:

Насуплю я брови, — говорить зима, —
І вітер холодний повіє.

Усе зааніміє, рятунку нема,
Під снігом замре, зааніміє.

Під час виконання першого куплета в коло заходить Зима. Вона сердиться, насуплює брови, бігає по колу, ніби насилає вітер, а тоді, присівши до землі, водить над нею руками, немов хоронить все живе під снігом.

Після слова «зааніміє» Зима піднімається і умовним різким рухом подає наказ, щоб починалися зимові ігри.

Діти виконують «Сніжиночки», «Метелицю» тощо і співають яку-небудь пісню без гри.

Як тільки закінчиться остання зимова гра чи пісня, в коло з усмішкою входить Весна. Вона проганяє Зиму вигуками «Го-го-го!» і разом з дітьми починає свою пісню:

А я засміюся, — весна одмовляє, —
І сонце ласкаве засяє.

Прокинуться луки, ліси і поля, -
Усе розцвіте, заспіває!

Двічі

На початку куплета Весна підносить руки назустріч ласкавому сонцю, а тоді поволі опускає їх перед собою донизу і, розвівши в сторони на рівні талії долонями вгору, милується розбудженою природою. Цим рухом Весна запрошує дітей до весняних ігор, пісень,

хороводів. Діти виконують «Весна іде», «Шум», «Гляньте, діточки малі», «А вже весна», «Ой вийтеся, огірочки» та інші, вибрані за їхнім бажанням, і на цьому закінчують гру. (Див. 56, 57, 37,38, 46).

Примітка. Гру «Насуплю я брови» можна проводити і без вставних номерів. Тоді діти в колі повинні повторити рухи дійових осіб, кожний на своєму місці.

Мета гри. Звернути увагу дітей на зміни в природі. Заохочувати вихованців до виконання розгорнутих програмних сцен.

НАСУПЛЮ Я БРОВИ

Слова С. Черкасенка

Музика В. Верховинця

Повільно

«На-суп-лю я бро-ви,— го-во-рить зи-ма,— і
ві-тер хо-лод-ний по-ві-є. У-се за-ні-мі-
_мі-є, ря-тун-ку не-ма, під сні-гом за-мре, за-ні-
_мі-є». «А я за-смі-ю-ся,— вес-на од-мов-
_ля,— і сон-це лас-ка-во за-ся-є. Про-
_ки-нуть-ся лу-ки, лі-си і по-ля, у-се роз-цві-
_те, за-спі-ва-є!» Про-#-ва-є!»

Насуплю я брови,— говорить зима,—
І вітер холодний повіє.
Усе заніміє, рятунку нема,
Під снігом замре, заніміє

А я засміюся,— весна одмовляє,
І сонце ласкаво засяє.
Прокинуться луки, ліси і поля,
Усе розцвіте, заспіває!

Двічі

РОЗДІЛ СЬОМИЙ. ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ДОДАТОК

Підготовчі рухи

Починаючи виклад практично! частини українського танцю, нагадаємо перш за все одну відому танцювальну пісню:

І шумить, і гуде, дрібний дощик іде,
А хто ж мою малу Галю у садочок одведе.
Як почув це Степан і Олекса малий,
Взяли дівчинку за ручки та й в садочок повели.³⁷

Або, наприклад, таку пісню:

У дзбаночку молочко...	Не влізе головка.
Ох, то штука ловка.	Няв, няв, няв.
Як його покуштувать?	Няв, няв, няв ³⁸ .

Приспівуючи або награвуючи ці пісні, треба під їх мелодію робити деякі танцювальні рухи, які допоможуть привчитися до ритму.

Не можна, щоб хор співав в одному темпі, а танець вівся швидше або повільніше. І музика, і танець — єдине ціле.

Як тільки починається танцювальна пісня, певно, не знаходиться в гурті нікого, хто б лишився байдужим до танцю.

Один стоїть і, усміхаючись, хитає в такт головою то праворуч, то ліворуч, другий поводить плечима, третій плесне в долоні, тупне ногою об землю, переступить з ноги на ногу — і все в такт музики.

Оці більш чи менш помітні рухи можна вважати за підготовчі рухи до танцю. Їх треба виконувати, приспівуючи пісню «І шумить, і гуде», або «У дзбаночку молочко», чи якусь іншу.

Щоб зрозуміти або вгадати, на який склад слова зробити хитання головою, пристук ногою чи якийсь інший підготовчий рух, наведемо згадані пісні ще раз, розбиваючи їх на такти й нумеруючи зверху слова цифрами 1, 2, що відповідатимуть рахункові «раз, два».

1	2	1	2	1	2	1	2
І	шумить,	і	гуде,	дрібний	дощик	іде,	

або:

1	2	1	2	1	2	1	2
У	дзба-ноч-ку	мо-лоч-ко...	Ох, то	шту-ка	ло-вка.		
1	2	1	2	1	2	1	2
Як	йо-го	по-куш-ту-вать?	Не	влі-зе	го-лов-ка.		

Тут, приспівуючи пісню, треба виконувати рухи відповідно рахункові, а саме:

1. Хитання головою на «раз» ліворуч, на «два» праворуч.
2. Пристук ногою.
3. Переступання з ноги на ногу на місці.
4. Плескання в долоні.
5. Удари рукою по столу і т. п.

³⁷ Див. с. 67, № 50.

³⁸ Див. с. 33, № 12

Всі ці рухи виконуються ритмічно (по одному рухові на кожну цифру кожного такту).

Роблячи зазначені рухи спочатку повільно, в темпі, діти уловлюють ритм, намагаються потрапити в такт пісні.

Отже, підготовчі рухи, що їх виконують діти, можна вважати за їхні перші хореографічні вправи, перші уроки українського танцю.

Ці уроки можна проводити у такий спосіб.

Спочатку вихователька пропонує дитячому колу спільно виконувати якийсь один підготовчий рух, скажімо ритмічні хитання головою на «раз» ліворуч, на «два» праворуч.

Під час наступного уроку вихователька поділяє дитячий гурт на два умовні півкола і загадує одному півколу хитання головою, а другому в цей час пристукувати ногою.

Так з кожним наступним уроком завдання ускладнюються: діти в колі поділяються на три, чотири і більше груп, і кожна одночасно повинна виконувати якийсь інший рух, а далі вихователька може запропонувати усім дітям, щоб кожен з них виконував щось своє.

Кількість таких уроків з поступовим ускладненням завдань залежатиме від того, як їх діти сприйматимуть і засвоюватимуть.

Положення рук

Коли діти добре ознайомилися з підготовчими рухами, їх варто навчити, як треба стояти в танці, як тримати руки.

Хлопчик в танці схрещує руки на грудях (рис. 126), або кладе їх на талію вище пояса долонями од себе (рис. 127). Руки кладуть на талію, великі пальці знаходяться за поясом (рис. 128), або закладають їх за спину (рис. 129).

Рис. 126

Рис. 127

Рис. 128

Рис. 129

Часто одну руку тримають на поясі, другу — за спиною (рис. 130, 131), або одну руку тримають на поясі так, щоб лікоть було виставлено трохи вперед, а великий палець прийшовся по центру вище пояса, тим часом друга рука знаходиться за спиною (рис. 132). Крім того, одну руку закладають за спину, а другу відводять в сторону долонею вгору (рис. 133), або обидві руки відводять в сторони (рис. 134).

Рис. 130

Рис. 131

Рис. 132

Рис. 133

Рис. 134

Дівчинка танцює, взявши руки в боки (рис. 135), або одну руку взявши в боки, а другою немов притримуючи намисто на грудях (рис. 136). Часто одну руку кладуть на талію, а другу відводять в сторону долонею вгору (рис. 137), або ж обидві руки відводять в сторони (рис. 138). Іноді

обидві руки в танці опускають донизу (рис. 139, 140), або ж одну кладуть на талію, а другу опускають донизу (рис. 141). Крім того, обидві руки схрещують на грудях (рис. 142), або ліва рука знаходиться на грудях, а праву кладуть долонею на руку (долоню) своєї пари (рис. 143).

135

136

137

138

139

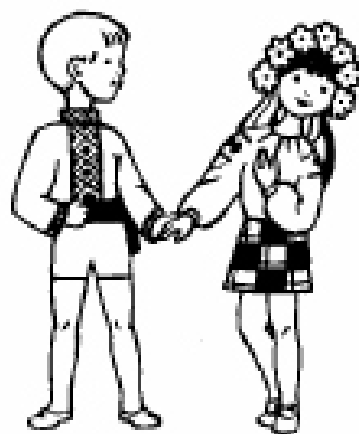
140

141

142

143

Тактування (рахунок)

Щоб краще засвоїти й запам'ятати один, два чи низку рухів, звертаємо увагу на нотні приклади і на цифри 1 — 2 («раз—два») та 1-і — 2-і («раз-і — два-і»), що поставлені в перших тактах нотних прикладів, це — тактування, тобто виражена в цифрах ритмічна основа кожного танцювального руху.

В музиці вищезгадані цифри означають сильні й слабкі долі такту, а в танці вони показуватимуть, які рухи треба робити на сильній, а які — на слабкій долі такту.

Далі, перед описом кожного танцювального руху, подаватиметься повідне тактування (рахунок), тобто, коли стоятиме тактування, позначене цифрами 1 — 2 («раз — два»), то це означатиме, що, промовляючи цифри ці голосно по кілька разів, треба робити бажані рухи рівно, поволі однією і другою ногою: один рух на 1 («раз»), другий — на 2 («два»).

Тактування 1-і — 2-і («раз-і — два-і») означає, що в цьому русі, як на першу долю 1-і («раз-і»), так і на другу долю 2-і («два-і») робиться по два дрібних рухи, а разом — чотири рухи на такт, тобто перший рух на «раз», другий — на «і», третій — на «два», четвертий — на «і».

Часто буває, що при таксуванні 1-і — 2-і якийсь із рухів може виконуватись повільніше за інші, скажімо, на «раз-і» — два дрібних рухи, а на «два-і» — один повільний, тобто три рухи на такт. В цьому випадку на відповідне «і» витримується положення ніг, зайняте на «раз» або на «два».

Методичні поради

Приступати до розучування танцювальних рухів можна лише тоді, коли діти засвоять підготовчі рухи, запам'ятають хоча б кілька положень рук, а вихователька зрозуміє значення тактування.

Звичайно, перш ніж показувати якийсь рух дітям, вихователька мусить добре вивчити його сама і накреслити перед собою план, як той рух донести до дітей. Розмістивши малюків рядочком, так, щоб усім було її видно, вихователька голосно промовляє тактування і на кожен рахунок чітко виконує відповідні рухи.

Повторюючи кілька разів обраний для вивчення танцювальний рух, педагог одночасно дає словесні пояснення, в якому положенні повинні бути ноги на певних долях такту, а також навчає, як потрібно тримати корпус та руки.

Далі вихователька пропонує дітям голосно рахувати і слідом за нею повторювати дії.

— Ходіть, дітки, плавно, — підказує вона, — угинайте трохи ноги в колінах та легенько ступайте на носочки (рух зальотний), ніби вам хочеться підвестись над землею. Тримайтесь рівніше, руками не розмахуйте, а покладіть їх в боки або плавно розводьте в сторони долонями вгору і т.п.

Разом з тим вихователька уважно стежить за правильним виконанням її вказівок і своєчасно виправляє усі помилки.

Згодом, коли діти трохи вивчать рух, вони перестають рахувати, а замість того за пропозицією педагога починають виконувати якусь танцювальну пісню.

Бажано, щоб уроки хореографії проходили з музичним супроводом. І танцювальна пісня, і кожна фігура танцю звичайно складається з кількох тактів: 4, 6, 8 і більше. Ці 4, 6, 8, а іноді і 12 тактів є та рамка (коліно), в яку вставляється гарний, артистично викінчений хореографічний рисунок.

Танець буде тільки тоді цікавий і привабливий, коли танцюрист, вивчивши хоч кілька рухів, зуміє так їх пов'язати й чергувати, щоб здавалося, ніби він після кожного коліна малює все нову картину, показує глядачеві щось інше, свіже, незнане. Хороші виконавці душою відчують останній такт коліна танцю і навіть особливим пристуком, мімікою підкреслюють його, а підкресливши, переходять на новий рух.

Рух означає танцювальну пластичну фігуру, яка заповнює щонайменше один такт. Рухи можуть бути поодинокі й комбіновані: поодинокі часто повторюються без переходу в новий рух, а комбіновані складаються з кількох різноманітних рухів.

Зовсім не обов'язково знайомити дітей з хореографічним матеріалом тільки через гру. Діти можуть вивчати танцювальні рухи в такому порядку, в якому вони описані в «Хореографічному додатку», і кружляти ними в колі або пересуватись рядочком, групами чи поодиноці під спів якоїсь танцювальної пісні. В грі ці рухи будуть закріплюватись і нести певне смислове навантаження.

Виховательці надається можливість творчо підходити до кожної гри і замінювати на свій розсуд запропонований рух на інший чи вставляти якийсь рух в ту гру, де його немає, аби тільки він не суперечив змісту гри.

Згодом педагог може створювати різні танцювальні комбінації із відомих дітям рухів за прикладами, що мають місце в деяких іграх та подані в «Хореографічному додатку» наприкінці опису майже кожного танцювального руху.

Доцільно також заохочувати дітей до самостійного складання таких комбінацій, спочатку простих із двох рухів, а потім складніших. Це сприятиме розвитку їхньої фантазії та творчої ініціативи, ще змалку будитиме бажання якнайглибше пізнати чарівний світ танцювального мистецтва.

Разом з тим хореографічні заняття благотворно впливають на фізичний стан дитини. Вони зміцнюють здоров'я, виховують пластичність рухів, у дітей виробляється струнка постава.

Взявши до уваги усе вищеподане, можна приступити до студіювання практичної частини «Хореографічного додатку».

Пояснення до умовних позначень

1. Під літерою **А** поданий опис танцювальних рухів так, як вони виконуються в народі.
2. Під літерою **Б** зазначені комбінації рухів, легкі й доступні для дошкільнят. Діти цього віку дуже люблять народні ігри зі співами й танцями і охоче виконують легкі народні рухи під пісню чи під звуки інструмента. Особливо гарно, рівно й ритмічно танцюють вони перший рух — зальотний, і пластично та ніжно — хід акцентований.
3. Під літерою **В** занотовано комбінації для старших, а також для гуртового хороводного танцю, тобто коли один або більше гуртків, чи то побравшись за руки, чи йдучи рядком або парами одна за одною по колу, виконують однакові комбінації.

Опис рухів

Рух № 1. Зальотний

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 144).

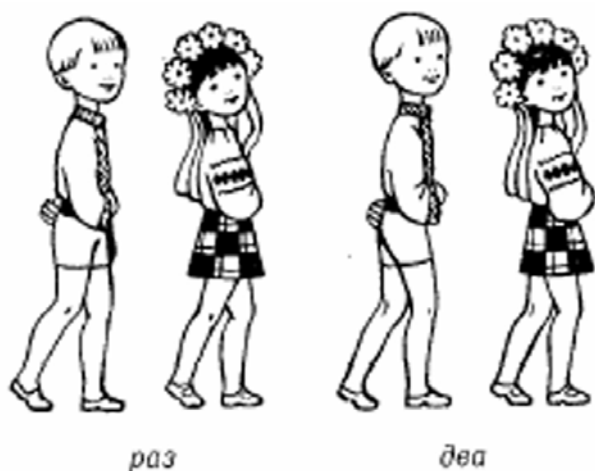

Рис. 144

А. Зальотний рух — це звичайний хід розміреними невеликими кроками вперед або назад з малим, ледве помітним, плавним угинанням ніг у колінах.

Під пісню чи під музику він виконується так.

1-й такт. На «раз» — виставити ліву ногу вперед.

На «два» — виставити праву ногу вперед. На наступні такти робимо те саме, що й на 1-й такт.

Б. Дошкільнята дуже люблять марширувати зальотним рухом під музику козачка або під танцювальну мелодію. Треба тільки звернути увагу на те, як тримати руки під час вивчення першого руху. Крокуючи під звуки маршу, діти

привчаються до ритмічного марширування, з якого дуже зручно перейти на зальотний рух.

Рух № 2. Присування

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 145)

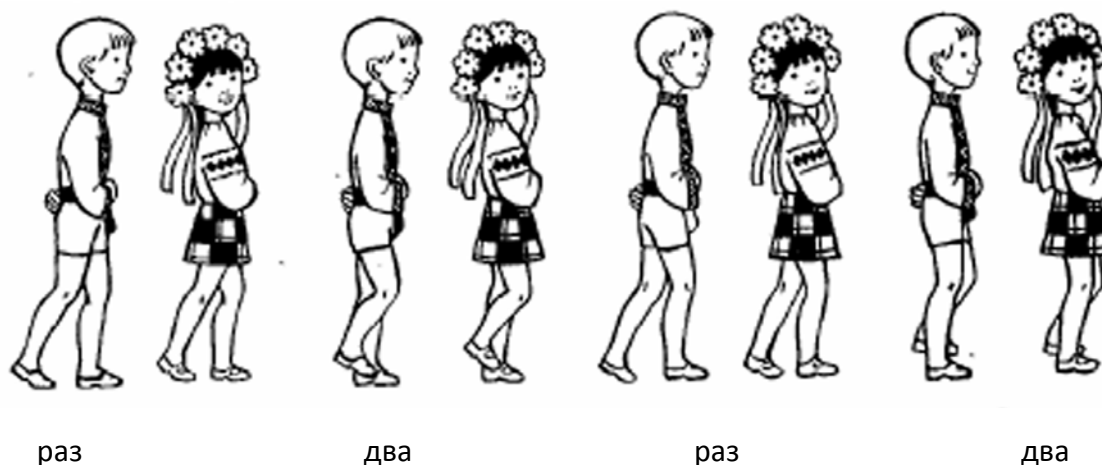

Рис. 145

А. 1-й такт. На «раз» — виступити лівою ногою вперед.

На «два» — вдарити правою ногою об ліву ногу (халявою об халяву або ступнею об ступню).

2-й такт. На «раз» — виступити правою ногою вперед.

На «два» — вдарити лівою ногою об праву (халявою об халяву або ступнею об ступню).

Б. Коли діти (а також і старші) добре засвоять присування, тоді можна повторити зальотний рух, поєднавши його з присуванням у такій комбінації: на перші вісім тактів виконується зальотний рух, а на інші вісім тактів — присування.

Якщо діти запам'ятають танцювальну мелодію, то на перші чотири такти можна виконати зальотний рух, а на інші чотири такти — присування.

З кожною зміною рухів слід звертати увагу на те, як тримати руки, тобто з кожною зміною рухів можна змінювати положення рук.

Рух № 3. Дрібне присування

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і».

А. Виконуючи рух № 2 дрібніше і рахуючи, як зазначено вище, матимемо рух №3. У цьому тактуванні кожна доля поділена на два дрібні рухи, тобто: якщо ми раніше робили на першій долі тільки один рух, то тепер треба протягом такого ж часу зробити два рухи. Рух № 3 виконується тільки на один такт.

На «раз» — виступити лівою ногою вперед.

На «і» — правою ногою вдарити об ліву (халявою об халяву або ступнею об ступню).

На «два» — виступити правою ногою вперед.

На «і» — лівою ногою ударити об праву.

На наступні такти цей рух повторюється так само.

Б. З дошкільнятами дрібне присування із зальотним рухом слід поєднувати так: на перші вісім тактів (а згодом на чотири такти) виконується дрібне присування, а на наступні вісім тактів (і далі чотири такти)— зальотний рух.

В. Все, що описано під літерою Б, можуть взяти до уваги й старші. Крім того, згадані присування можуть чергуватися після зальотного руху так: перше присування (4 такти), зальотний рух (4 такти), присування дрібне (4 такти), зальотний рух (4 такти) і знову перше присування.

Рух № 4. Колисання

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 146).

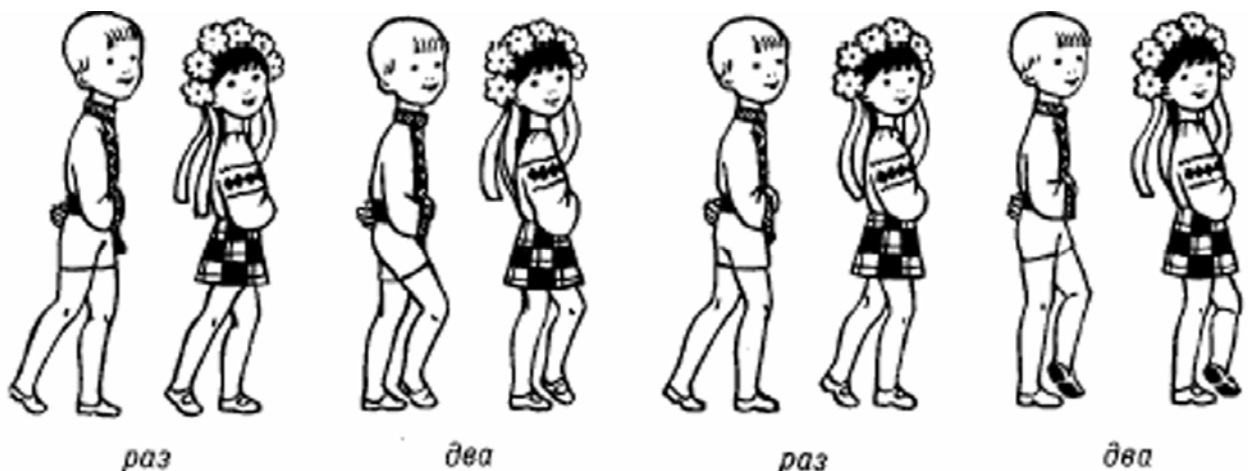

Рис. 146

А. 1-й такт. На «раз» — виступити лівою ногою вперед.

На «два» — праву ногу, зігнуту в коліні, перенести півколом наперед лівої ноги.

2-й такт. На «раз» — правою ногою виступити вперед.

На «два» — ліву ногу зігнуту в коліні, перенести півколом наперед правої. У цьому русі треба злегка похитуватися то ліворуч, то праворуч, тобто в бік тієї ноги, яка на рахунок «раз» виступає вперед.

Б. Для дітей дошкільного віку (кожний рух виконується на 4 такти):

Колисання — зальотний рух.

Колисання — дрібне присування.

В. Для старших:

Колисання — зальотний рух.

Колисання — дрібне присування.

Колисання — присування.

Виконувати усі три комбінації одну за одною треба так, щоб кожним рухом заповнити чотири такти.

Рух № 5. Колисання раптове *Для хлопчиків і дівчаток*

Тактування: «раз — два» (рис. 147).

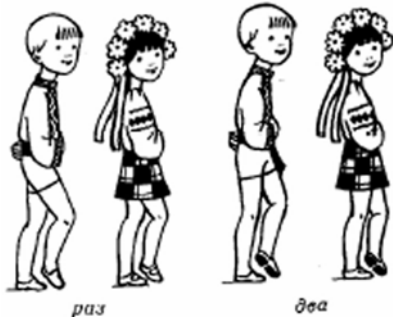

Рис. 147

А. На «раз» — виступити лівою ногою вперед і в той же час праву ногу раптово перенести наперед лівої.

На «два» — виступити правою ногою вперед і в той же час ліву ногу раптово перенести наперед правої, а не півколом, як у русі № 4.

Колисання раптове можна назвати веселим, бо раптова зміна позиції або перескоки з однієї ноги на другу створюють жвавий, веселий настрій. Діти, виконуючи цей рух, весело сміються.

Б. Комбінації для дітей:

Колисання раптове (8 тактів) — зальотний рух (8 тактів).

Колисання раптове (4 такти) — присування (4 такти).

Зальотний рух (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Колисання (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Присування дрібне (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

В. Для старших:

Колисання раптове (4 такти) — зальотний рух (4 такти).

Дрібне присування (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Колисання (4 такти) — дрібне присування (4 такти).

Зальотний рух (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Присування (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Раптово-шумне

Тактування: «раз — два».

Колисання шумне — це звичайне колисання раптове з тією різницею, що на «раз» — не переносимо ніг у повітрі, а пересуваємо їх носками по землі, ніби ковзаємо. Кожна нога описує тоді фігуру, подібну до знака запитання (?).

Рух № 6. Хід танцювальний складений *Для хлопчиків і дівчаток*

Тактування: «раз-і— два-і» (рис. 148).

А. На «раз» — ліву ногу винести вперед.

На «і» — праву ногу носком підтягнути до лівої ступні. На «два» — знову винести ліву ногу вперед, таке положення витримується і на «і». Отже, ліва нога починає і закінчує рух на 1-й такт. У 2-му такті починає рух права нога, а ліва — на рахунок «і» підтягується до правої ноги.

Звернути ще раз увагу на тактування («раз-і — два-і»). Воно тут означає, що на першу долю (на «раз-і») виконуємо два дрібних рухи вперед або назад, а на «два-і» — один рух повільніший.

Б. Комбінації для дітей:

Хід складаний (8 тактів) — колисання (8 тактів).

Хід складаний (4 такти) — присування (4 такти).

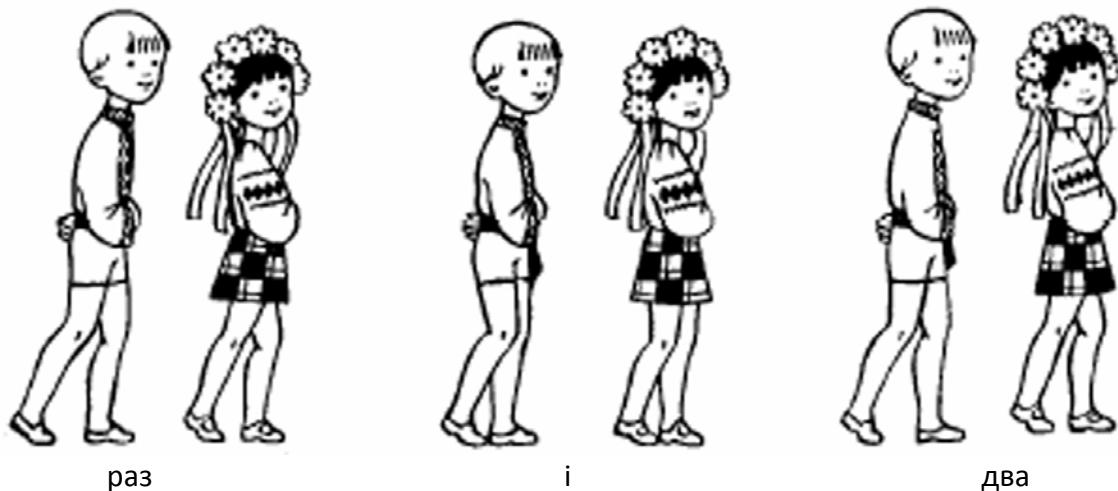

Рис. 148

Б. Комбінації для старших:

Хід складаний (4 такти) — колювання (4 такти).

Хід складаний (4 такти) — колювання раптове (4 такти).

Хід складаний (4 такти) — колювання дрібне (4 такти).

Хід складаний (4 такти) — присування дрібне (4 такти).

Хід складаний (2 такти), колювання дрібне (2 такти), присування (2 такти), колювання раптове (2 такти).

Примітка. Хід складаний можна виконувати вперед, в сторони і назад. Коли цей рух виконується назад, його можна назвати — хід тихий, бо танцюють його тихо, без пристуку. Виконувати всі п'ять комбінацій для старших можна так, щоб на початку йшов рух тихий. Усі інші рухи виконуються вперед.

Рух № 7. Хід складаний акцентований

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і— два-і» (рис. 149).

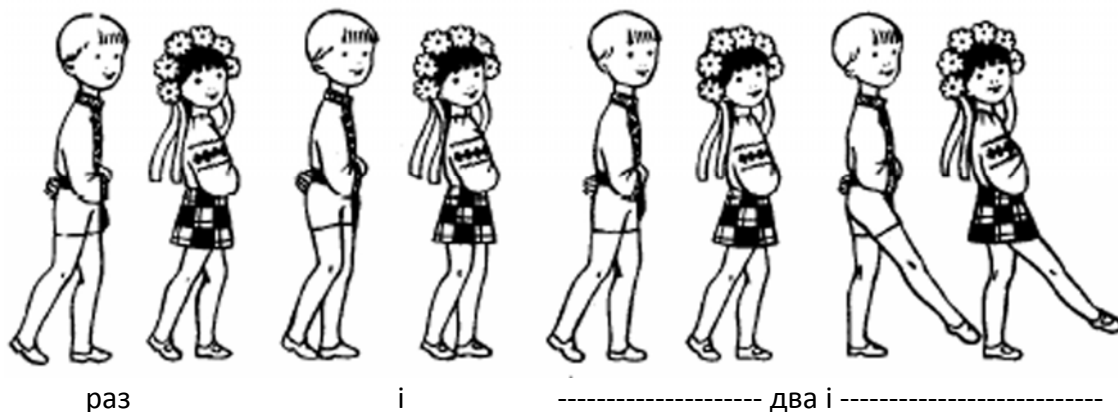

Рис. 149

А. Хід складаний акцентований виконується так само, як і рух № 6, з тією різницею, що на «два» — ліва нога дужче стукає об землю, тобто дужче вибиває другу долю такту, і одночасно з цим ударом (також на «два») права нога випростовується раптовим рухом вперед, витримується так на «і», готуючись почати другий такт цього руху.

На 2-й такт роль ніг міняється: на «два» — дужче вибиває права нога і одночасно з ударом випростовується ліва нога, готуючись почати наступний танцювальний такт.

Зальотний рух і хід складаний акцентований

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз-і — два-і».

А. На 1-й такт цього руху виконується зальотний рух, а на 2-й — хід складаний акцентований.

Б. Комбінації для дітей:

Хід акцентований (8 тактів) — зальотний рух (8 тактів).

Хід акцентований (4 такти) — зальотний рух (4 такти).

Хід акцентований (4 такти) — присування (4 такти).

Хід акцентований (4 такти) — колювання (4 такти).

Хід акцентований (4 такти) — дрібне присування (4 такти).

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 4 такти):

Хід акцентований — зальотний рух.

Хід тихий — присування.

Хід тихий — хід акцентований.

Хід тихий — колювання раптове.

Хід тихий — хід акцентований — колювання дрібне.

П р и м і т к а . Раніше згадувалося, що хороші виконавці душею відчують кінець коліна танцю і навіть особливим пристуком його підкреслюють.

П р и с т у к — це звичайний хід акцентований, але виконаний на одному місці при тактуванні «раз-і — два-і». Вправний танцюрист, стежачи за собою в танці й слухаючи танцювальну мелодію, повинен завжди підкреслювати кожний восьмий такт згаданим пристуком, а наступні вісім тактів заповнити іншими відомими йому рухами. Виконуючи пристук, танцюрист також легко може повертатися круг себе ліворуч або праворуч, поки не прийде до вихідного положення.

Часто буває, що хлопець або дівчина виконують два або три пристуки підряд, повертаючись кружком на одному місці — раз праворуч, раз ліворуч.

Рух № 8. Підскок з угинанням ноги в коліні

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два» (рис. 150).

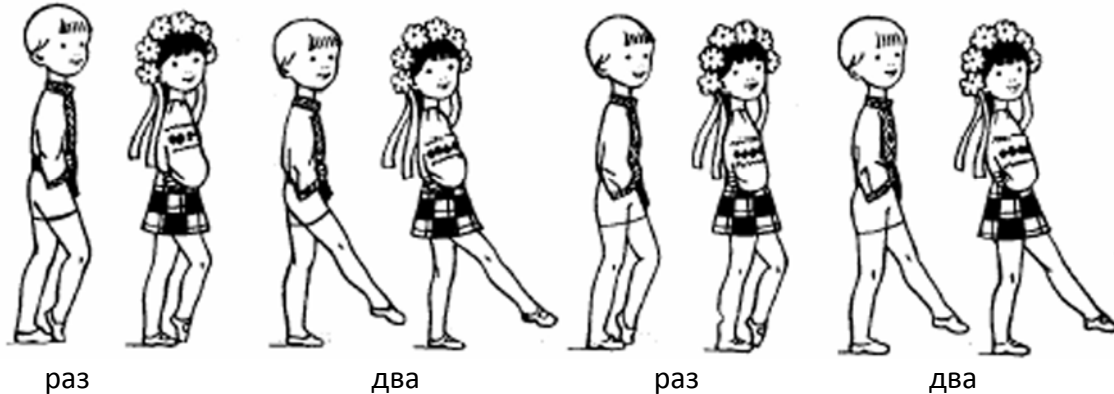

Рис. 150

А. У 1-му такті на «раз» — «два» треба зробити два легкі підскоки вгору на лівій нозі, а в 2-му такті — два підскоки на правій нозі.

Коли підскоки виконуються ритмічно, тоді можна додати до них угинання, тобто на «раз» — підскок злегка на лівій нозі, одночасно підняти праву ногу вгору, угинаючи її в коліні. На «два» — підскок вдруге на лівій нозі, а праву випростувати. Угинати ногу слід так, щоб носок правої ноги доторкнувся до носка лівої, а ступня правої ноги опинилася вище кісточки лівої.

На 2-й такт підскок виконується з правої ноги, а угинання і випростовування — з лівої ноги. Випростовувати ногу можна вперед або трохи вбік — навскіс.³⁹

Б. Комбінації для дітей:

³⁹ Про напрямок руху ніг вбік—навскіс див. с. 139.

Угинання — хід складаний.
Угинання — колисання.
Угинання — зальотний рух.
Хід акцентований — угинання.
Присування — угинання.

В. Комбінації для старших:

Виконувати всі комбінації, зазначені під літерою **Б**.

Угинання — хід тихий.
Угинання — колисання раптове.
Хід тихий — присування дрібне.
Угинання — хід акцентований.

Примітка. Кожний рух виконується на 4 такти.

Рух № 9. Хід складаний і угинання

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і», «раз — два».

А. Цей рух виконується на два такти. Це комбінація рухів №7 і №8. На 1-й такт виконується хід складаний акцентований, а на 2-й — підскоки і угинання. Якщо, наприклад, хід складаний починаємо з лівої ноги, то підскок припадає на ліву ногу, а угинання — на праву.

Б, В. Повторити ті ж самі комбінації, що їх занотовано під літерами **Б і В** у кінці № 8 і виконувати їх з пристуками на всіх четвертих тактах.

Після вивчення перших дев'яти рухів може виникнути питання: де і в якому напрямку танцює пара, як поводить себе в танці дівчинка з хлопчиком?

Якщо діти танцюють парами, тобто хлопчик з дівчинкою, то дівчинка обертається обличчям до хлопчика і веде перед, а хлопчик іде за нею. Коли ж танцює тільки одна пара, то дівчинка веде танець так, як їй заманеться: то йде ніби по колу, то змінює напрямок танцю, то перейде раптово на другий бік кола або стане всередині кола, легко обертаючись кружком то праворуч, то ліворуч. Хлопчик не зводить ні на мить очей зі своєї дівчинки, ходить за нею назирці і танцює завжди, обернувшись до неї обличчям.

Рух № 10. Доріжка пряма

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і» (рис. 151).

А. При цьому тактуванні кожна доля поділена на два дрібних рухи, тобто на кожний такт треба неодмінно зробити чотири дрібних рухи.

Таким чином, у доріжці прямій на «раз» — ліва нога відступає від правої ноги ліворуч вбік, а на «і» — права нога присувається носком до ступні лівої ноги.

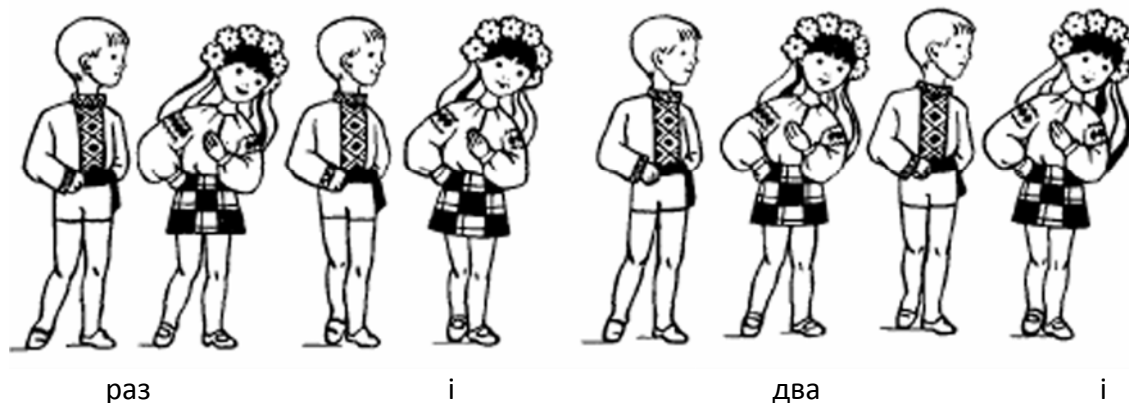

Рис. 151

На «два» — ліва нога знову відступає ліворуч вбік, а на «і» — права нога присувається до лівої ноги.

Доріжка пряма — рух дуже дрібний і на кожний такт повторюється двічі.

Доріжку можна виконувати і з правої ноги в правий бік, слід тільки пам'ятати, що перед тоді веде права нога, а ліва присувається на кожне «і» до правої ступні.

Б. Комбінації для дітей:

Доріжка пряма ліворуч (3 такти) — пристук (1 такт).

Доріжка пряма праворуч (3 такти) — пристук (1 такт).

Доріжка пряма з пристуком (4 такти) — угинання (4 такти).

Доріжка пряма з пристуком (4 такти) — колисання (4 такти).

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 4 такти):

Виконати комбінації, зазначені під літерою **Б**.

Доріжка пряма ліворуч — хід акцентований праворуч.

Доріжка пряма праворуч — колисання з правої ноги.

Хід тихий — доріжка пряма праворуч.

Колисання дрібне — доріжка пряма.

Примітка. Доріжку пряму можна також виконувати кружком, тобто обертаючись кругом себе на одному місці. Така доріжка називається доріжкою-кружальцем.

Доріжка по колу — це рух доріжкою, ніби по обводу великого або малого кола.

Рух № 11. Доріжка дрібна з підскоком назад

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і— два-і» (рис. 152).

А. Цей рух схожий на підскоки, але не вперед, а назад. Виконується він так:

На «раз» — лівою ногою на носках заступити за ступню правої ноги.

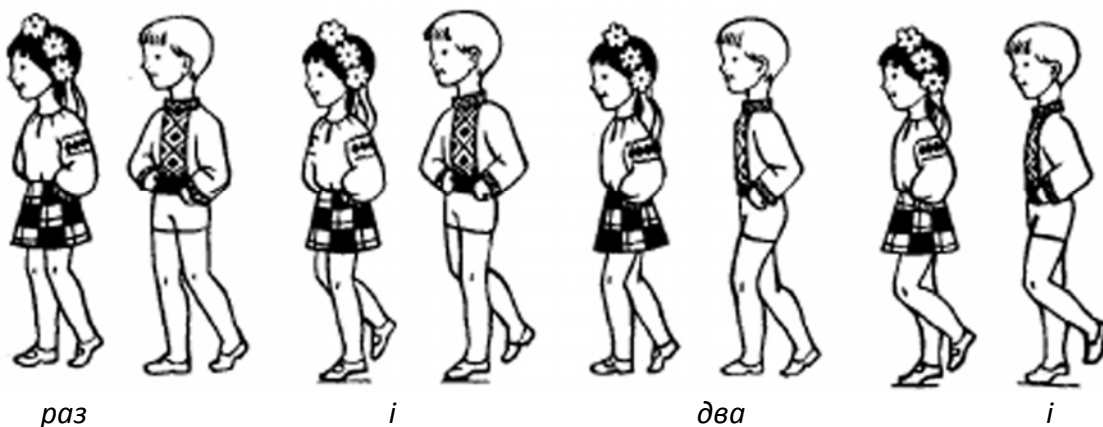

Рис. 152

На «і» — підскок на лівій нозі. Одночасно з підскоком підняти праву ногу, згинаючи її у коліні.

На «два» — рухом назад правою ногою заступити за ступню лівої ноги.

На «і» — підскок на правій нозі. Одночасно підняти ліву ногу так, щоб заступити за ступню правої. При виконанні цього руху танцюрист просувається назад.

Б. Комбінації для дітей:

Доріжка дрібна (8 тактів) — хід складаний (8 тактів).

Доріжка дрібна (8 тактів) — хід тихий (8 тактів).

Доріжка дрібна (8 тактів) — колисання (4 такти), хід акцентований (4 такти).

Доріжка дрібна (4 такти) — присування (4 такти).

Доріжка дрібна (4 такти) — угинання (4 такти).

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 4 такти):

Доріжка дрібна — хід складаний.
 Доріжка дрібна — хід акцентований.
 Доріжка дрібна — доріжка пряма.
 Доріжка дрібна — колисання раптове.
 Доріжка дрібна — присування дрібне.

Рух N 12. Схрещування і розкрок рівний

Для хлопчиків⁴⁰

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 153).

А. Схрещування ніг і розкрок рівний — рух виключно парубоцький і виконується з почуттям особистої гідності.

На «раз» — легкий підскок вгору і одночасно з підскоком схрестити ноги, тобто перенести праву ногу наперед лівої і поставити перед лівою так, щоб носок торкнувся носка або щоб ноги були повернені пальцями до себе.

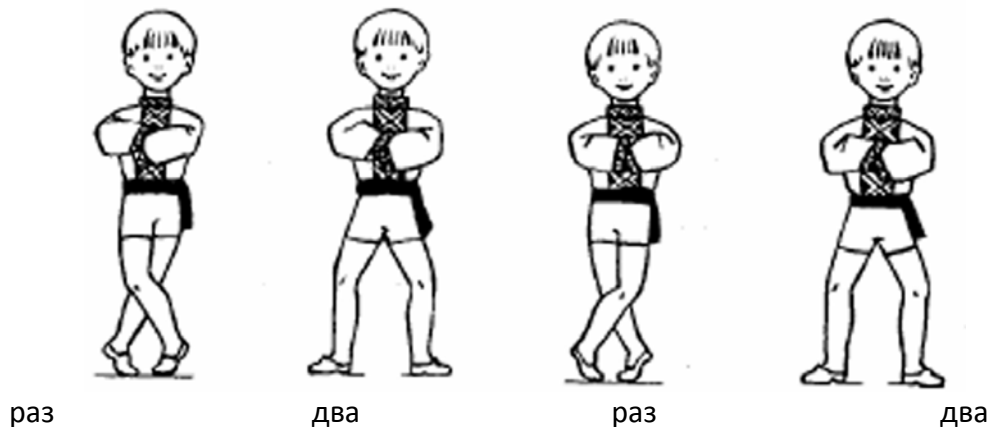

Рис. 153

На «два» — знову підскок вгору і стати в широку позицію, тобто в розкрок рівний.

Розкрок — де така позиція, в якій права нога віддалена від лівої на ширину плечей або трохи ширше.

На наступний такт при схрещуванні ліву ногу перенести наперед правої. Весь рух танцюрист виконує поважно, легко підскакуючи вгору на пальцях.

Б. Комбінації для дітей:

Схрещування і розкрок рівний (8 тактів) — хід тихий (8 тактів).

Схрещування і розкрок рівний (8 тактів) — колисання (4 такти) — присування (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — доріжка пряма (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — хід складаний (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

В. Комбінації для старших:

Схрещування і розкрок рівний (8 тактів) — хід тихий (8 тактів).

Схрещування і розкрок рівний (8 тактів) — хід акцентований (8 тактів).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — колисання раптове (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

Схрещування і розкрок рівний (4 такти) — доріжка пряма (4 такти).

Комбінації для дівчат:

Схрещування (1 такт) — пристук (1 такт) — доріжка пряма (2 такти).

Схрещування (1 такт) — пристук (1 такт) — доріжка пряма (2 такти).

Схрещування (1 такт) — пристук (1 такт) — доріжка дрібна (2 такти).

⁴⁰ Цей рух, а також і розкрок розбитий іноді виконують і дівчатка, але у них він повторюється не часто і заповнює тільки один такт.

Рух № 13. Схрещування і розкрок розбитий

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз-і— два-і» (рис. 154).

А. Цей рух заповнює 2 такти і виконується так.

Після схрещування переходимо на розкрок і виконуємо рух № 12.

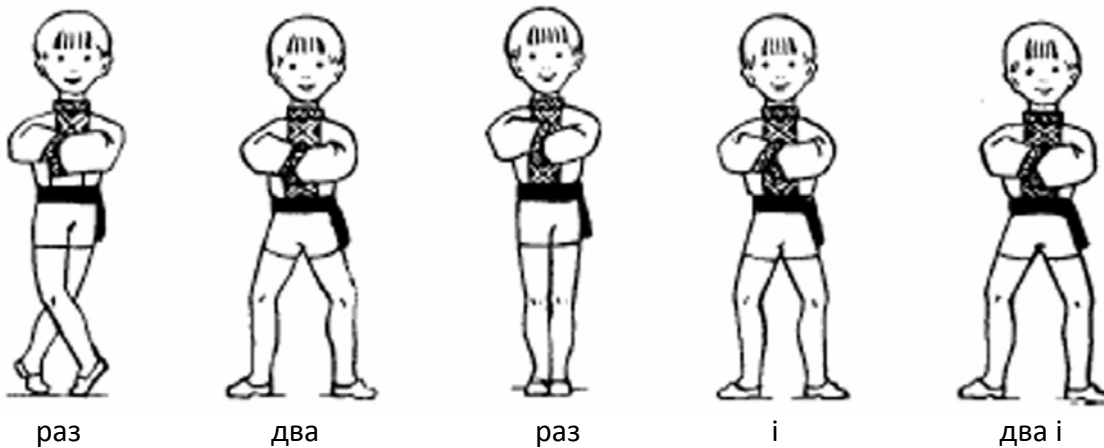

Рис. 154

(1-й такт), потім робимо розкрок розбитий, тобто на «раз» 2-го такту не схрещуємо ноги, а підскачівши, присуваємо ступню до ступні.

З цієї позиції далі виконуємо два дрібні розкроки: на «і» — підскакуємо і робимо малий розкрок, а на «два» — підскакуємо ще раз і розширюємо розкрок, витримуючи його на друге «і».

Отже, в русі № 13 маємо п'ять підскоків, а розкрок розбитий — це, власне, два малих розкроки, і, якщо виконувати їх підряд один за одним, то вони не повинні бути ширші за один розкрок рівний.

Б. Комбінації для дітей (кожний рух виконується на 8 тактів):

Схрещування і розкрок розбитий — колисання.

Схрещування і розкрок розбитий — хід акцентований.

В. Комбінації для старших:

Схрещування і розкрок розбитий (8 тактів) — хід акцентований (8 тактів).

Схрещування і розкрок розбитий (8 тактів) — доріжка прима (4 такти) — хід тихий (4 такти).

Схрещування і розкрок розбитий (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

Схрещування і розкрок розбитий (4 такти)—угинання (4 такти).

Рух № 14. Схрещування — розкрок і угинання

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз — два».

А. Коли до руху № 14 додамо два такти угинання, то буде нова комбінація, новий рух.

1-й такт — схрещування і розкрок рівний.

2-й такт — угинання та випростовування ноги.

3-й такт — повторення рухів 1-го такту.

4-й такт — повторення рухів 2-го такту.

При угинанні треба пам'ятати, якщо, наприклад, перше угинання робимо з правої ноги, то друге треба робити з лівої. Розкрок не повинен бути ні надто широким, ні надто вузьким.

Б. Комбінації для дітей (кожний рух виконується на 4 такти):

Схрещування і угинання — доріжка пряма.

Схрещування і угинання — хід акцентований.

П р и м і т к а . Доріжка пряма, хід акцентований і всякий інший рух, що йде після угинання, починається з тієї ноги, якою закінчується угинання.

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 4 такти):

Схрещування і угинання — доріжка дрібна.

Схрещування і угинання — доріжка-кружальцем.

Схрещування і угинання — колисання.

Схрещування і угинання — колисання раптове.

Схрещування і угинання — хід тихий.

Рух № 15. Схрещування — розкрок розбитий — угинання і розкрок рівний

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз-і— два-і», «раз — два», «раз — два».

А. Рух № 15 виконується на 4 такти: схрещування і розкрок розбитий (2 такти), угинання з правої або лівої ноги (3-й такт), а розкрок рівний (4-й такт).

Б. Комбінації для дітей (кожний рух по 4 такти):

Схрещування і розкрок розбитий — зальотний рух.

Схрещування і розкрок розбитий — хід тихий.

Схрещування і розкрок розбитий — доріжка пряма.

В. Комбінації для старших (кожний рух по 4 такти):

Схрещування і розкрок розбитий — угинання — хід акцентований.

Схрещування і розкрок розбитий — колисання.

Схрещування і розкрок розбитий — доріжка.

Схрещування і розкрок розбитий — дрібне колисання.

Схрещування і розкрок розбитий — схрещування — угинання.

П р и м і т к а . Український народний танець у повному його обсязі — це зібрання найпоширеніших рухів. Вивчити їх усі докладно досить важко. Для навчання треба затратити чимало часу, а це може вдатися тільки найбільш запальним і охочим до вивчення українського танцю. Проте, добре зрозумівши все пройдене і запам'ятавши в деталях кожний рух зокрема, зрозумівши ритміку, темп і тактування, танцюрист може бути певний, що він деякі танцювальні рухи вже опанував і може сам або в парі з дівчиною йти в танець. Треба добре знати все пройдене, щоб після кожного четвертого такту можна було легко, плавно і без найменшої зупинки переходити з одного руху на другий.

Про напрямки руху ніг

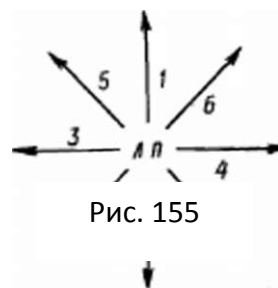
Перед описом наступного руху необхідно сказати кілька слів про нові напрямки руху ніг, якими діти ще не користувались. До цього часу ми згадували тільки про напрямки вперед, вбік, назад, а тепер ознайомимося з напрямком навскіс.

Подивіться на рис. 155.

Від літер ЛП, що означають ліву ступню і праву ступню, ідуть напрямки:

1 — вперед, 2 — назад, 3 — ліворуч вбік, 4 — праворуч вбік, 5 — ліворуч вбік — навскіс — вперед, 6 — праворуч вбік — навскіс — вперед, 7 — ліворуч вбік — навскіс — назад, 8 — праворуч вбік — навскіс — назад.

Добре придивившись до навскісних напрямків, можна приступити до вивчення вихилисника.

Рух № 16. Вихилясник
Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-два» (рис. 156).

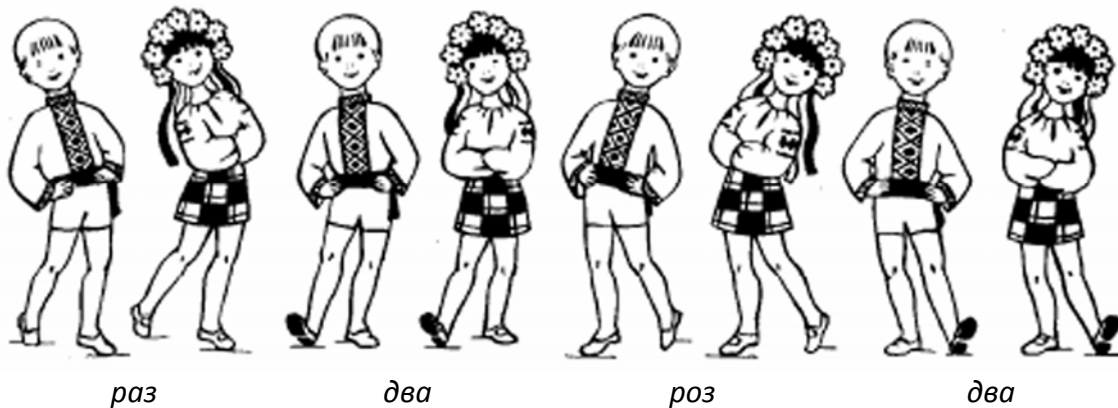

Рис. 156

А. Вихилясник виконується на один такт.

На «раз» — перенести праву ногу праворуч навскіс — назад і поставити її так, щоб вона трохи зігнулася в коліні, а носком торкалася землі.

На «два» — перенести праву ногу праворуч навскіс — вперед і поставити її п'ятою на підлогу, а носком догори. Ліва нога на «раз» і на «два» двома легкими підскоками просувається вперед або назад, тобто в напрямку, бажаному танцюристові. У другому такті роль ніг міняється; підскок роблять двічі з правої ноги, а лівою виконують рухи у навскісних напрямках: ліворуч навскіс — назад і ліворуч навскіс — вперед.

Цей рух називається вихилясником тому, що при рухах ніг у навскісних напрямках танцюрист нахилиється плечем то праворуч, то ліворуч, в бік тієї ноги, з якої робить навскісні рухи. Він нахилиється особливо тоді, коли помітить, що дівчина, танцюючи, опускає донизу очі, наче не хоче глянути на нього. Отже, нахилиючись то туди, то сюди, танцюрист хоче звернути на себе її увагу.

Б. Комбінації для дітей:

Вихилясник — зальотний рух.

Вихилясник — хід тихий.

Вихилясник — хід акцентований.

Вихилясник — доріжка пряма.

Вихилясник — схрещування і розкрок рівний.

В. Комбінації для старших:

Вихилясник — угинання.

Вихилясник — хід акцентований.

Вихилясник — доріжка.

Вихилясник — схрещування.

Вихилясник — схрещування — розкрок розбитий.

Вихилясник — схрещування — пристук — колисання.

Вихилясник — пристук — вихилясник — пристук кружком.

Вихилясник — доріжка — пристук — вихилясник.

Вихилясник — пристук кружком — доріжка — пристук.

Вихилясник — схрещування — хід акцентований — пристук кружком.

Примітка. Кожний рух у цих комбінаціях виконується на 4 такти.

Рух № 17. Перескок
Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два» (рис. 157).

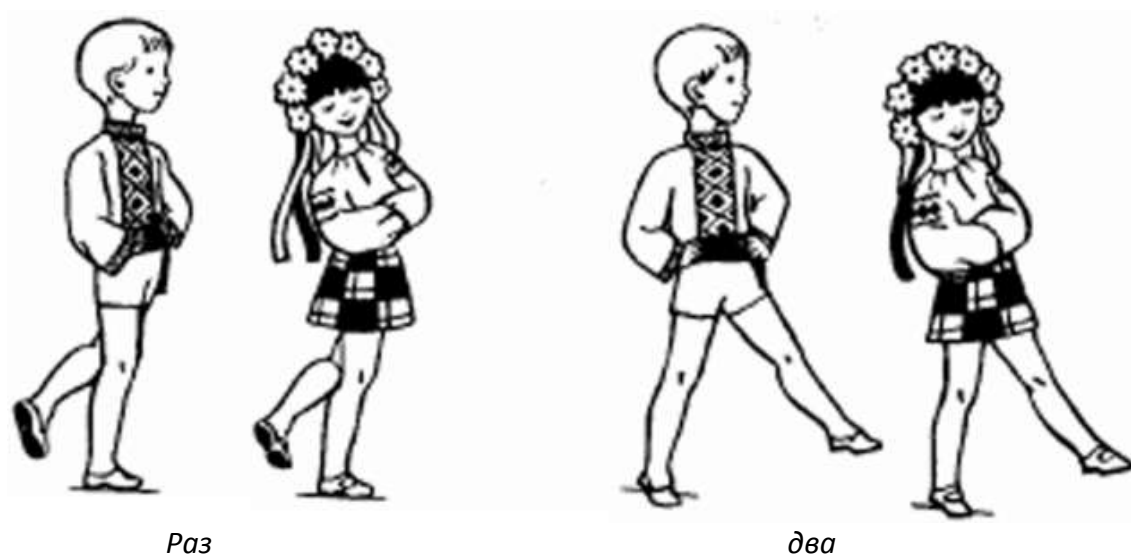

Рис. 157

А. Перескок виконується так:

На «раз» — перенести праву ногу півколом наперед лівої ліворуч вбік — навскіс і, сильно стукнувши, опустити її на підлогу. Одночасно відокремити від підлоги ліву ногу і зігнути її в коліні. Ліва нога, наче відскакує праворуч навскіс — назад.

На «два» — легкий підскок на правій нозі. Одночасно випростати ліву ногу і, не торкаючись землі, перенести її у напрямку ліворуч вбік — навскіс.

Наступний такт виконується уже відомим ходом акцентованим, у напрямку ліворуч вбік — навскіс, тому, що перескок найвигідніше сполучається саме з цим рухом.

Перескок можна виконувати також праворуч, тоді ліву ногу слід перенести півколом наперед правої, а хід акцентований зробити у напрямку праворуч вбік — навскіс.

Б. Комбінації для дітей:

Перескок — хід акцентований — доріжка пряма.

Перескок — хід акцентований — хід тихий.

В. Комбінації для старших:

Перескок — хід акцентований — вихилясник.

Перескок — хід акцентований — доріжка пряма.

Перескок — хід акцентований — схрещування.

Перескок — хід акцентований — схрещування — розкрок.

Перескок — схрещування — розкрок розбитий.

Перескок — схрещування — угинання — вихилясник.

Перескок — колисання — схрещування — колисання шумне.

Перескок — хід акцентований — угинання.

Перескок — вихилясник — перескок — вихилясник.

Перескок — доріжка — пристук кружком — вихилясник.

Примітка. Кожний рух у цих комбінаціях виконується на 4 такти.

Рух № 18. Випад
Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два» (рис. 158).

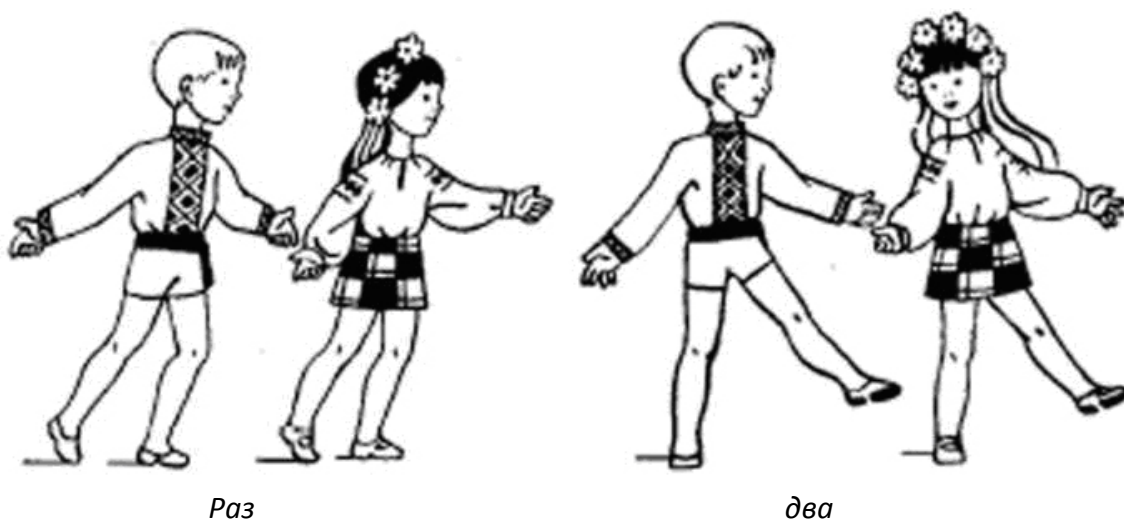

Рис. 158

А, Б, В. Описуючи цей рух, користуємося назвою, запозиченою з гімнастичної термінології, і тому вважаємо за необхідне пояснити насамперед термін випад взагалі і випад танцювальний зокрема.

Коли пролунає команда вчителя: «Струнко!» — учень стає прямо, рівно, ноги ставить так, щоб ступні були разом, а носки повернені в сторони у наискісних напрямках. Це — перша позиція. Коли з такої позиції висунути, наприклад, ліву ногу, зігнуту в коліні, в який-небудь з лівих напрямків і опустити її з пристуком на землю, то цей рух зветься випадом. Під час випаду лівою ногою, права нога стоїть непорушно на місці, а під час випаду правою ногою, непорушно стоїть ліва нога. Випад може бути ближчий або дальший, це залежить від бажання учителя.

Такий самий випад буває і в танці, з тією різницею, що в ньому випад недалекий, у напрямку ліворуч вбік — навскіс або праворуч вбік — навскіс лівою чи правою ногою. Крім того, друга нога, яка стоїть на місці, не випростовується, як при гімнастичному випаді, а угинається в коліні.

Зрозумівши, як робиться випад, ми можемо поєднати його з вищезазначеним ходом акцентованим.

Таким чином, на «раз» — випад ліворуч навскіс.

На «два» — підбиття: праву ногу підтягнути до лівої і одночасно підбити її ступню вгору.

На «раз» наступного такту підбита нога починає хід акцентований.

Слід звернути увагу на те, що: а) танцюрист нахиляється в бік випаду; б) випад не може бути дуже далеким; в) виконується він лівою ногою ліворуч і правою ногою праворуч; г) випад з підбиттям виконується також як самостійний рух на рахунок «раз — два» кілька разів підряд. Після цього його можна поєднати з ходом акцентованим або з якимось іншим рухом (див. комбінацію **Б** в русі № 19).

Рух № 19. Випад — хід акцентований — схрещування і розкрок розбитий
Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз-і — два-і», «раз — два», «раз-і — два-і».

А. Кожний із названих рухів виконується на один такт. Після закінчення цих рухів починаємо їх робити знову, але вже з іншої ноги і в іншому напрямку.

Якщо треба повернутись на те саме місце, з якого починався перший рух, то переходимо з розкроку розбитого в доріжку назад.

Заповнивши доріжкою дрібною наступних чотири такти, ми знову виводимо рух № 19, але з іншої ноги, тобто: якщо перший раз ми починали рух з лівої ноги, то після доріжки дрібної назад рух № 19 треба робити з правої ноги.

Б. Комбінації для дітей (кожний рух виконується на 4 такти):

Випад ліворуч — угинання.

Випад ліворуч — доріжка пряма.

Випад ліворуч — хід акцентований.

Випад ліворуч — вихилясник.

Випад ліворуч — хід тихий.

В. Комбінації для старших:

Випад — хід акцентований — доріжка ліворуч — розкрок розбитий.

Випад — хід акцентований — перескок — хід акцентований.

Випад — хід акцентований — схрещування — розкрок розбитий — схрещування.

Випад — хід акцентований — доріжка — схрещування — розкрок розбитий.

Випад — хід акцентований — схрещування — доріжка — пристук.

Примітка. Кожна з наведених п'яти груп виконується на 4 такти: один раз з лівої ноги, а другий — з правої.

Рух 20. Плетінка

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 159).

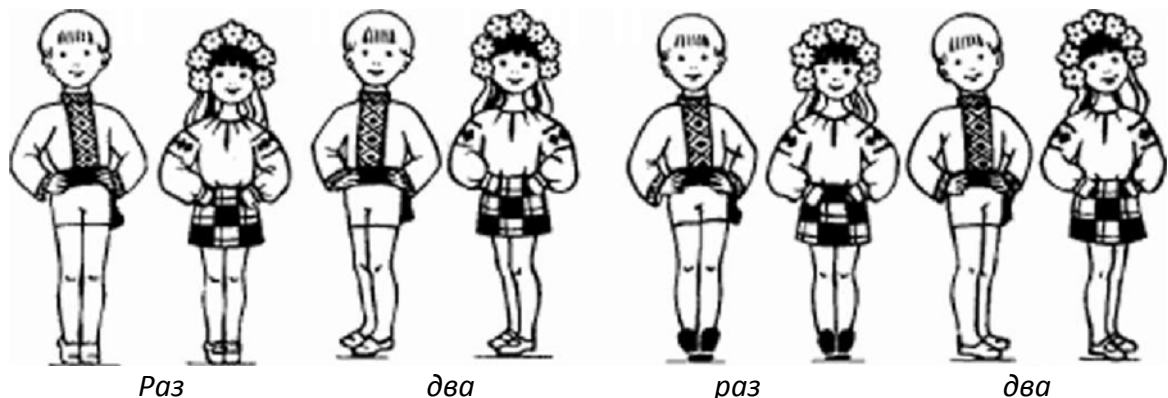

Рис. 159

А. 1-й такт. На «раз» — з'єднавши ступні, піднятися на пальцях.

На «два» — перенести з'єднані ступні ліворуч вбік і опуститися на підлогу.

2-й такт. На «раз» — підняти з'єднані носки.

На «два» — перенести їх ліворуч вбік і опустити на підлогу і т. д.

Б. Комбінації для дітей:

Плетінка (8 тактів) — доріжка пряма ліворуч (4 такти) — доріжка пряма праворуч (4 такти).

Плетінка (8 тактів) — доріжка дрібна (4 такти) — колисання (4 такти).

Рух № 21. Тинок
Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз-і — два-і», «раз-і — два-і».

А. У цьому русі велику роль відіграє уміння володіти ходом складеним, акцентованим, який тут має трохи інший вигляд.

Спосіб перший (рис. 160)

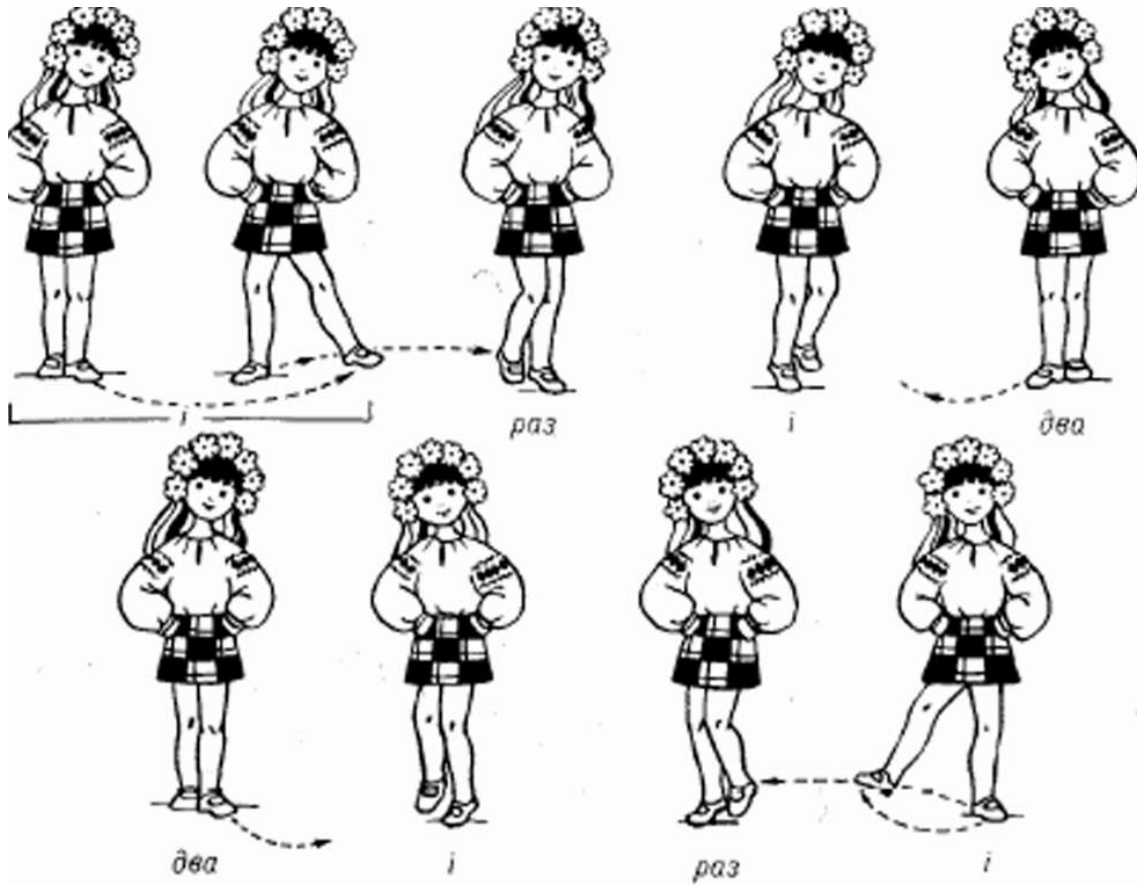

Рис. 160

На «раз» — ліву ногу не виставляти вперед» як у русі № 7, а зробити стрибок ліворуч вбік — навскіс. Одночасно праву ногу підвести носком до ступні лівої ноги.

На «і» — права нога стає опорною, а ліву трохи підняти над підлогою. Танцюрист ніби переступає з лівої ноги на півпальці правої.

На «два» — ліву ногу міцно опустити на підлогу, а праву на друге «і» перенести півколом вгору і з стрибком винести її праворуч вбік — навскіс, щоб на рахунок «раз» наступного такту опустити донизу. Ліву ногу підвести носком до ступні правої ноги.

На «і» — ліва нога стає опорною, праву трохи підняти над підлогою (переступання).

На «два» — праву ногу міцно опустити на підлогу, а ліву на друге «і» перенести півколом вгору і стрибком винести її ліворуч вбік — навскіс, щоб на рахунок «раз» наступного такту опустити донизу.

П р и м і т к а . Виділена літера «і» показує рухи ніг на затакт перед кожним рахунком «раз».

Нижні рядки рис. 160 і 161 слід розглядати справа наліво як продовження руху з правої ноги в другому такті.

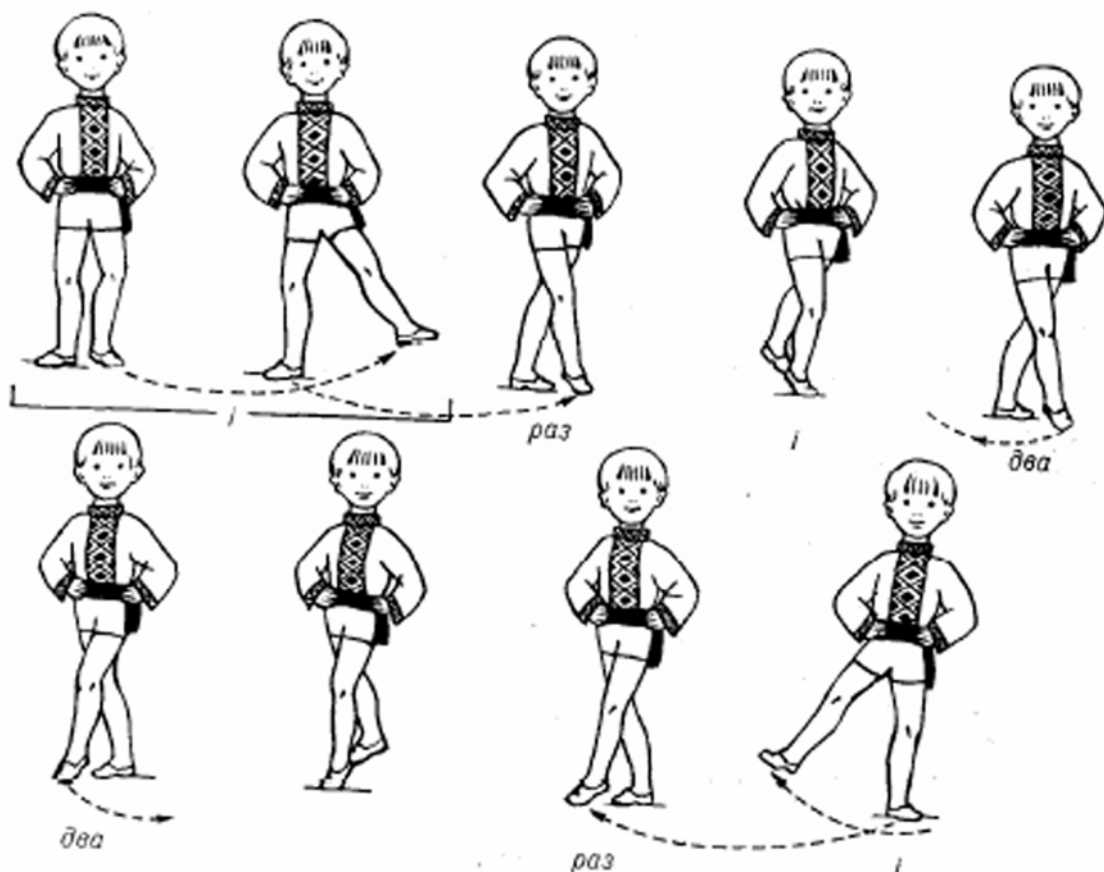

Рис.161

На «раз» — стрибок лівою ногою ліворуч вбік — навскіс. Одночасно праву ногу перевести наперед лівої, підвівши ступню до носка лівої ноги, як це було в схрещуванні або в хитанні.

На «і» — права нога стає опорною, а ліву трохи підняти над підлогою. Танцюрист ніби переступає з лівої ноги на півпальці правої.

На «два» — ліву ногу міцно опустити на підлогу, а праву на друге «і» перенести високим півколом вгору і стрибком подати її праворуч вбік — навскіс, щоб на рахунок «раз» наступного такту опустити донизу. Ліву ногу перевести наперед правої ступнею до носка правої ноги (навхресна позиція).

На «і» — ліва нога стає опорною, а праву трохи підняти над підлогою (переступання).

На «два» — ліву ногу міцно опустити на підлогу, а праву на друге «і» перенести високим півколом вгору і стрибком винести її ліворуч вбік — навскіс, щоб на рахунок «раз» наступного такту опустити на підлогу і т. д.

Отже, у русі № 21 необхідно:

- міняти стрибками напрямки руху ніг, тобто один раз ліворуч вбік — навскіс, а другий — праворуч вбік — навскіс;
- у першому способі — підводити носок під ступню;
- у другому способі — переводити ступню наперед носка, тобто ставити ногу в навхресну позицію відносно тієї ноги, яка зробила стрибок.

Рух № 21 називаємо тинком тому, що коли добре роблять півколо у повітрі, то глядачеві здається, ніби танцюрист перестрибує через тин або через ворота.

Б. Комбінації для дітей:

Тинок (8 тактів) — зальотний рух (4 такти) — хід тихий (4 такти).

Тинок (8 тактів) — колисання (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

Тинок (4 такти) — випад ліворуч (2 такти) — випад праворуч (2 такти).

В. Комбінації для старших:

Тинок — доріжка дрібна назад — пристук.

Тинок — вихилясник — пристук.

Тинок — колисання — пристук.

Тинок — доріжка пряма.

Тинок — пристук — доріжка дрібна.

Тинок — хід акцентований.

Тинок — хід акцентований.

Тинок — випад — хід акцентований.

Тинок — перескок — вихилясник.

П р и м і т к а . Кожний рух виконується на 4 такти.

Рух № 22. Бігунець
Для хлопчиків і дівчаток

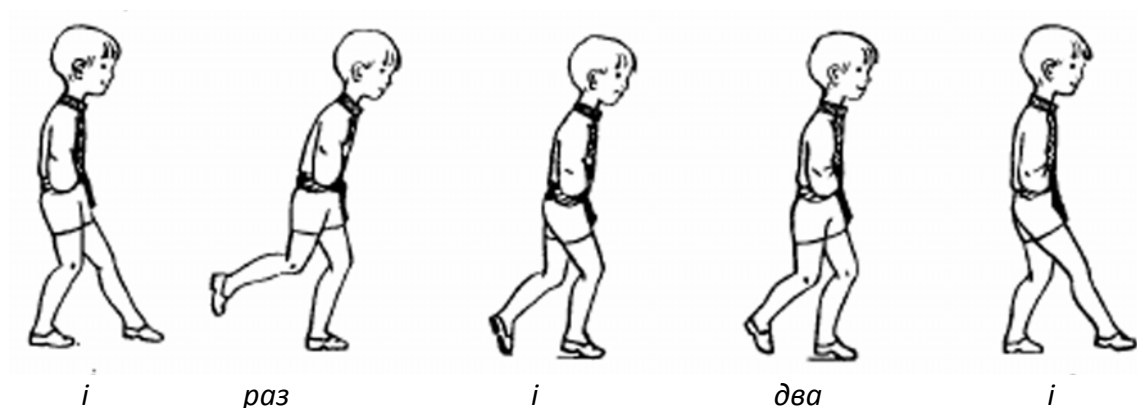

Рис. 162

А. Б. На затакт («і») — легке присідання на правій нозі, а ліву ногу, відокремивши невисоко від підлоги винести вперед.

На «раз» — стрімкий подовжений крок вперед лівою ногою, ніби танцюрист хоче пролетіти в довжину. Ліву ногу опустити на всю ступню, а праву відокремити від підлоги.

На «і» — праву ногу винести коротким кроком попереду лівої і опустити недалеко від неї носком на підлогу.

На «два» — винести коротким кроком ліву ногу і опустити носком на підлогу попереду правої.

На друге «і» — праву ногу відокремити від підлоги, щоб на «раз» наступного такту виконати стрімкий подовжений крок вперед і т. д.

Таким чином, у кожному такті цього руху ми маємо один стрімкий подовжений крок (на «раз») і два коротких (на перше «і» та на «два»).

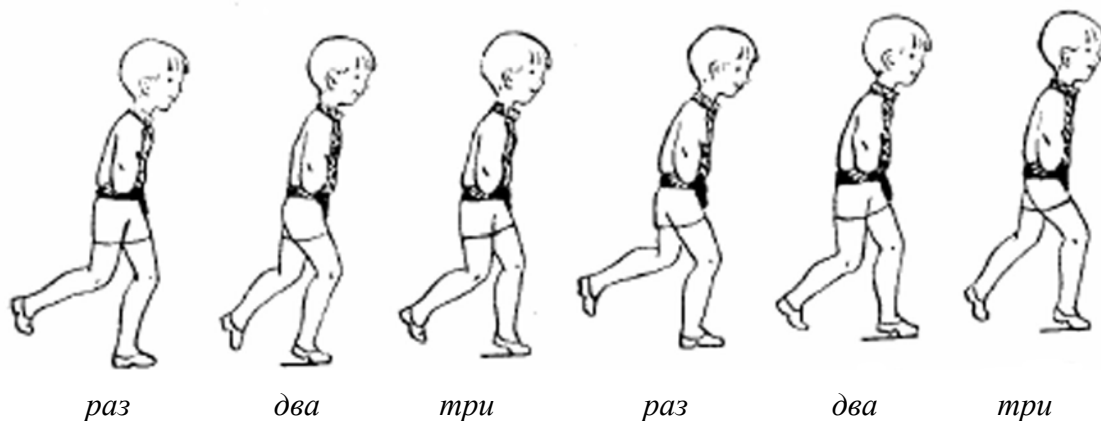

Рис. 163

Таким чином, у кожному такті цього руху ми маємо один стрімкий подовжений крок (на «раз») і два коротких (на перше «і» та на «два»).

Рух для «Женчика» — це, по суті, той же бігунець, тільки при тактуванні «раз — два — три», «раз — два — три»⁴¹ (рис. 163).

На «раз» («жен») — виконати стрімкий подовжений крок вперед лівою ногою, а праву відокремити від підлоги.

На «два» («чи») — праву ногу винести коротким кроком наперед лівої і опустити недалеко від неї носком на підлогу.

На «три» («чок») — винести коротким кроком ліву ногу і опустити носком на підлогу попереду правої, а праву відокремити від підлоги, щоб на «раз» («брен») — в наступному такті виконати стрімкий подовжений крок вперед і т. д.

Тут в кожному такті ми маємо один стрімкий подовжений крок (на «раз») і два коротких (на «два» та «три»).

П р и м і т к а . Женчик може рухатись також ходом складеним або тинком при тактуванні «раз — два — три». При цьому за прикладом розглянутого бігунця кожне «раз» слід витримувати, як звичайно, «два» — рахувати замість «і», а «три» — замість «два-і».

Всі попередні рухи з їх комбінаціями ми виконували стоячи, а щоб надати їм більшої плавності, м'якості і пластики, угиналися в колінах і намагались виконувати рухи на носках, не торкаючись ступнями землі. Колисання й угинання в колінах зміцнюють м'язи ніг, тому після їх вивчення не важко виконувати навіть такі рухи, як присядка і плазунець.

Хоч названі рухи красиві й привабливі, проте, маючи на меті попередніми рухами зміцнити м'язи ніг, їх не можна було описувати раніше. З певністю зауважуємо, що коли хто-небудь почав би вчитися, скажімо, гопака відразу з присядки або з плазунця, то він миттю покинув би навчання, бо, зробивши без підготовки кілька разів присядку, відчув би досить гострий біль у ногах, особливо в колінах і ступнях, і мусив би припинити навчання. Усі пройдені нами рухи дають тепер можливість приступити до вивчення присядки і плазунця.

Рух № 23. Присядка

Для хлопчиків

Тактування: «раз - два», «раз - два» (рис. 164).

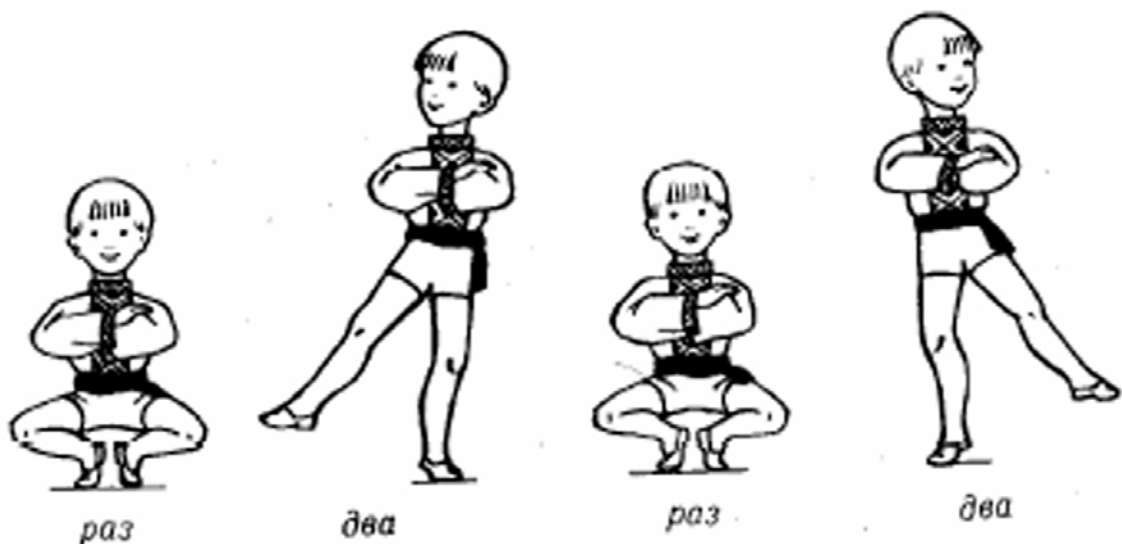

Рис. 164

⁴¹ Див. гру «Женчикок», № 72. с. 81

А, Б, В. Присядка виконується на один такт.

На «раз» — присісти до землі так, наче хочемо що-небудь підняти.

На «два» — встати й одночасно випростати праву ногу праворуч вбік — навскіс.

На «раз» наступного такту — знову присісти.

На «два» — встати й одночасно випростати ліву ногу ліворуч вбік — навскіс.

Присядку слід робити: легко на носках; ступні ніг повинні торкатися одна одної; руки покласти в боки вище пояса або схрестити на грудях; корпус трохи нахилити вперед, щоб присідаючи, не податися назад і не сісти на підлогу; присідати слід спокійно, не кидаючись з усієї сили і не допускати хрускоту в суглобах, щоб не відчувати неприємного болю в колінах і ступнях, бо це може відбити у початківців бажання продовжувати навчання; комбінувати присядку з іншими рухами, повторювати її, але не дуже часто, щоб танцюрист не втомлювався. ,

Власне, коли він присідає, то, звичайно, втомлюється, але інші рухи, що складають комбінації, дають виконавцеві потрібний перепочинок, підбадьорюють його, і у танцюриста виникає бажання пуститися ще раз навприсядки. Взагалі, присядка — це прикраса, яка надає танцю жвавості й веселого настрою.

Б. Комбінації для дітей (хлопчиків). Кожний рух виконується на 4 такти:

Присядка — зальотний рух.

Присядка — доріжка.

Присядка — хід тихий.

Присядка — хід акцентований.

Присядка — коливання.

В. Комбінації для старших (кожний рух виконується на 2 такти):

Вихилясник — присядка — схрещування — хід акцентований.

Перескок — хід акцентований — вихилясник — присядка.

Доріжка — присядка — схрещування — присядка.

Дрібне присування — перескок — схрещування — присядка.

Схрещування — вихилясник — присядка — коливання раптове.

Тинок — пристук — хід акцентований — присядка.

Тинок — пристук — доріжка — присядка.

Вихилясник — доріжка пряма — присядка — схрещування.

Тинок — вихилясник — доріжка дрібна назад — присядка.

Перескок — хід акцентований — присядка — випад — вихилясник — присядка — доріжка пряма — хід тихий.

Рух № 24. Присядка і удар руками по халявах

Для хлопчиків

Тактування «раз — два», «раз — два» (рис. 165).

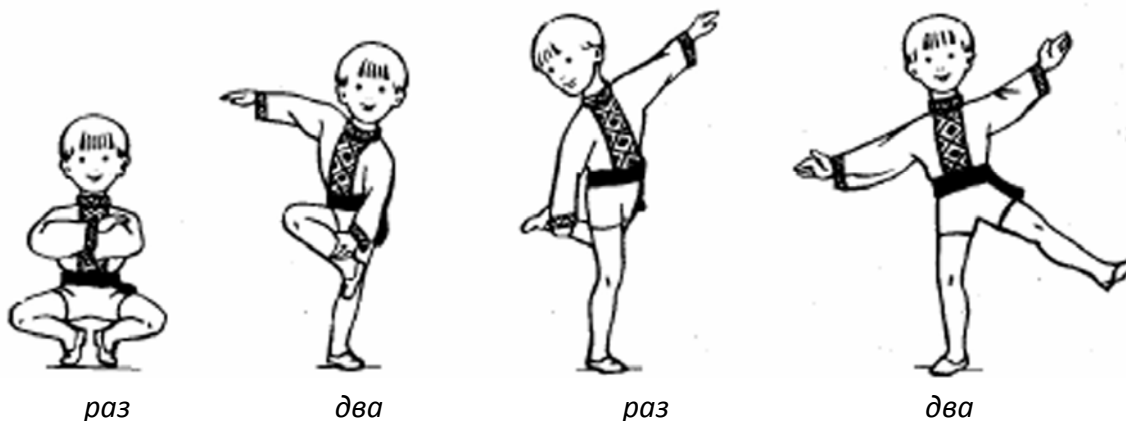

Рис. 165

А, Б, В. На «раз» — присісти.

На «два» — встати й одночасно перенести праву ногу попереду лівої, зігнувши її в коліні, і вдарити лівою рукою по халяві правого чобота.

На «раз» наступного такту — перескочити на праву ногу і одночасно перенести ліву ногу, теж зігнуту в коліні, позаду правої ноги і вдарити правою рукою по халяві лівого чобота.

На «два» — випростати ліву ногу ліворуч вбік — навскіс.

Рух повторюється спочатку.

Рух № 25. Плазунець

Для хлопчиків

Тактування: «раз — два», «раз — два» (рис. 166).

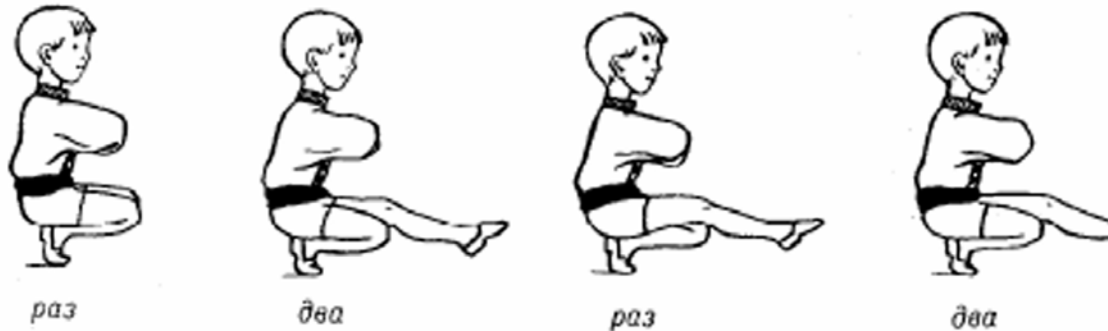

Рис. 166

А, Б, В. Плазунець — це невпинне продовження присядки, тобто, коли на «раз» — присісти до землі, то на «два» — не вставати, як на присядці, а виконати нову присядку, викидаючи вперед то одну, то другу ногу. Виконуючи плазунець, треба пам'ятати, щоб: корпус був трохи нахилений вперед: руки схрещені на грудях або взяті в боки вище талії⁴² викидаючи вперед ноги, слід трохи зігнути їх у колінах.

Плазунець — рух дуже важкий, а тому, як і присядка, вимагає від танцюриста фізичної підготовки. Плазунець також не можна перебивати яким-небудь із відомих рухів, бо всі вони виконуються стоячи, а до цього положення можна перейти тільки на сьомому такті, ставши на рахунок «раз» на носки, наче для присядки, а на «два» — піднятися на рівні ноги або ступні.

Після плазунця танцюрист переходить, звичайно, до найлегших рухів, що дали б перепочинок м'язам ніг. Потому можна ще раз пройтися плавунцем або виконати яку-небудь комбінацію стоячи.

Б. Комбінації для хлопчиків:

Плазунець (4 такти) — зальотний рух (4 такти).

Плазунець (4 такти) — хід тихий (4 такти).

Плазунець (4 такти) — хід тихий, акцентований (2 такти) — вихилясник (2 такти).

Плазунець (4 такти) — доріжка пряма (4 такти).

Плазунець (4 такти) — угинання (4 такти).

В. Комбінації для старших:

Плазунець (8 тактів) — хід акцентований (4 такти) — колисання (4 такти).

Плазунець (8 тактів) — доріжка пряма (4 такти) — перескок (4 такти).

Плазунець (8 тактів) — зальотний рух (4 такти) — доріжка дрібна (4 такти).

Плазунець (8 тактів) — випад (4 такти) — схрещування і розкрок розбитий (4 такти).

Плазунець (8 тактів) — хід тихий (4 такти) — перескок (4 такти).

⁴² Руки в цьому русі можна поступово розводити в сторони і знову схрещувати на грудях.

Рух № 26. Вибиванець дитячий⁴³

Для хлопчиків і дівчаток

Тактування: «раз — два», «раз — два».

Б. Це ряд ритмічних пристуків об землю, які вибивають то правою, то лівою ногою на місці: на «раз» — виконують перший пристук, на «два» — другий, і так на кожну долю такту.

Такими пристуками можна легко просуватись уперед або вибивати їх, повертаючись кружком. У цьому випадку ноги повинні вистукувати об землю по черзі, тобто на «раз» — ліва, на «два» — права і т. д.

Рух № 27. Човганець

Для хлопчиків

Тактування: «раз-і — два-і» (рис. 167).

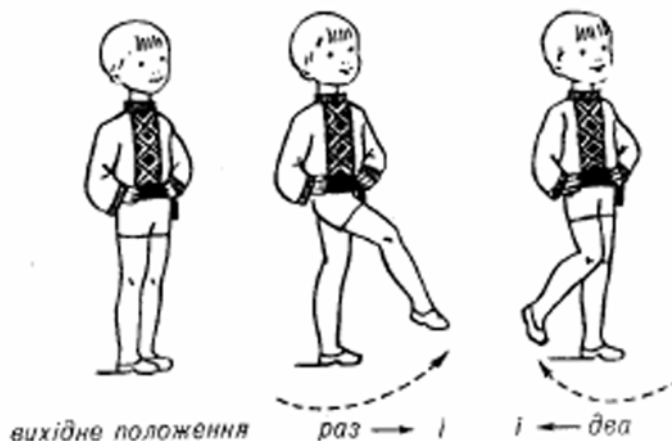

Рис. 167

А. Човганець зустрічається в українському танці під назвою чечітка. Виконується він так.

На «раз» та «два» — танцюрист невпинно скаче на одній нозі, а на кожне «і» — друга нога, зігнута в коліні, одночасно гойдається то вперед то назад, човгаючи носком по підлозі. Гойдання ногою подібні до гойдання маятника.

Човганцем танцюрист може кінчати кожний важкий рух, як наприклад, вибиванець.

Б. Комбінації для дітей:

Човганець — хід акцентований.

Хід тихий — човганець.

Доріжка пряма — човганець.

Колисання — човганець.

Присування — човганець.

В. Комбінації для старших:

Човганець — тинок.

Човганець — схрещування з розкроком.

Човганець — хід тихий.

Човганець — доріжка дрібна.

Човганець — схрещування.

Човганець — присядка.

Човганець — плазунець.

Човганець — розкрок.

Човганець — доріжка пряма.

Човганець — присядка і удари по халявах.

П р и м і т к а . Кожний рух в комбінації **Б** і **В** виконується на 4 такти.

⁴³ Тут подається спрощений варіант, пристосований для дитячого виконання.

Рух № 28. Плескач

Для хлопчиків

Плескач — це комбінація деяких рухів ніг з рухами рук. До цього часу зустрічались такі танцювальні рухи, з яких складались легкі або важчі комбінації, а рукам відводилась дуже скромна роль. У плескачі рукам дається більша робота, а саме: плескання в долоні, удар долонею по халяві чобота і удар долонею по ступні або по підшві.

Взагалі плескаємо в долоні в таких випадках:

1. Під час виконання руху № 2, тобто присування у такий спосіб:

1-й *такт*. На «раз» — ліву ногу винести вперед.

На «два» — праву ногу приставити до лівої ступні.

У плескачі ж на «два» — праву ногу, зігнуту в коліні, підняти вгору і одночасно плеснути в долоні нижче зігнутого коліна (рис. 168).

2-й *такт*. На «раз» — винести праву ногу вперед.

На «два» підняти ліву ногу вгору і одночасно плеснути в долині під зігнутим лівим коліном.

2. Ударити долонею по халяві або по підшві, виконуючи колисання, тобто рух № 4 так:

На «раз» — ліву ногу винести вперед.

На «два» — праву ногу перенести наперед лівої, підняти трохи вгору, і тоді ударити її долонею по халяві або по підшві.

3. Ударити долонею по халяві або по підшві, піднімаючись з присядки або з плазунця (рис. 169).

4. Виконати плескач на 2 або 3 такти, після чого йде пристук, а потім комбінація або група інших рухів.

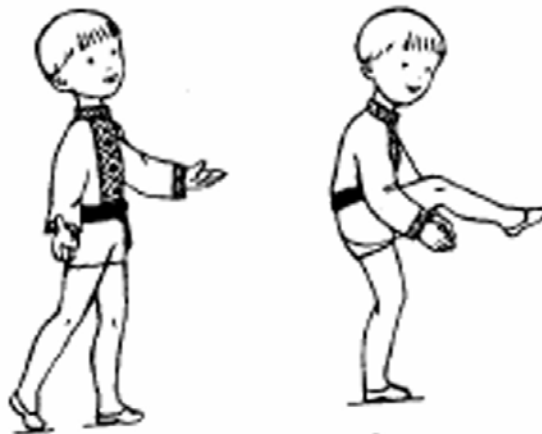
Комбінація рухів (кожний рух виконується на 2 такти):

Присядка з плескачем — пристук — доріжка ліворуч.

Присядка з плескачем — пристук — плетінка праворуч.

Перескок — пристук — зальотний рух з плескачем.

Колісання з плескачем — перескок — пристук.

Раз

два

Рис. 168

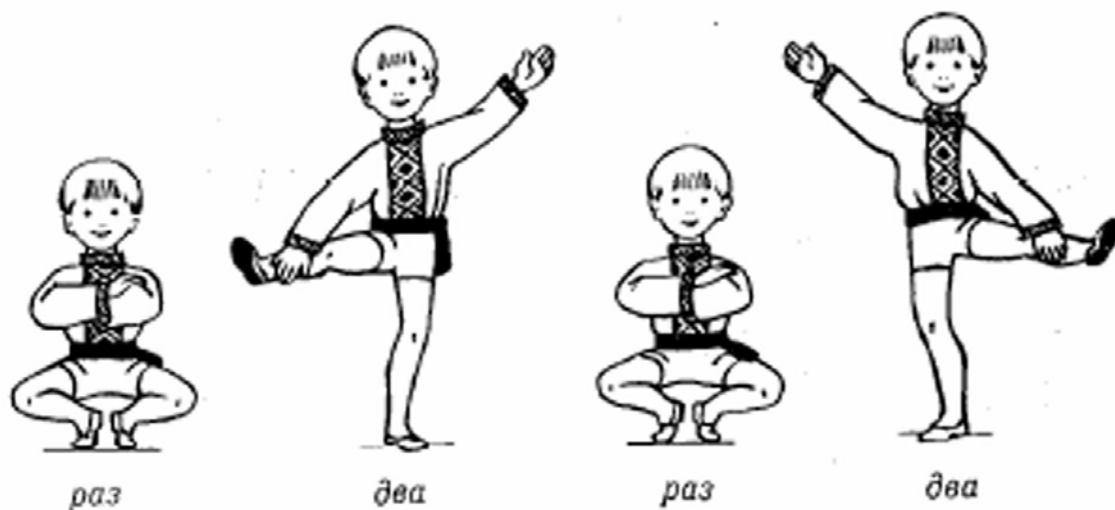

Рис. 169

Плетінка ліворуч — пристук — присування з плескачем.

Плазунець з плескачем — вихилясник.

Присядка з плескачем — вибиванець.

Колисання раптове з плескачем — пристук — човганець.

Вибиванець — присядка з плескачем — пристук кружком.

Човганець — пристук — тинок — присядка з плескачем.

Рух № 29. Плескач дівочий

Виконується тільки як прикраса до відомих рухів.

Плещуть у долоні також і дівчата, а це буває в таких випадках:

1. Коли дівчина бажає перемінити положення рук, тобто якщо дівчина вела танець, поклавши руки на талію, і їй захотілося відвести одну руку в сторону, а другу — перевести в бік або покласти на груди.
2. Перед початком нового задуманого руху.
3. При зміні напрямку танцю.
4. При підкресленні якоїсь цікавої, оригінальної танцювальної комбінації.
5. Коли, порозумівшись очима, одна дівчина захоче наблизитись до другої дівчини або до хлопця.

Плескач дівочий виконується завжди тільки на рахунок «раз» 1-го або 5-го тактів.

Вільний марш

Музика В. Верховинця

The musical score is written for piano in 3/4 time, featuring a key signature of one flat (B-flat). It consists of six systems of staves. The first five systems are in 3/4 time, while the sixth system is in 2/4 time. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'f' (forte). The word 'Кінець' (The End) is written at the end of the fifth system.

Козачок

Музика народна
Обробка В. Верховинця

Не дуже швидко

The musical score is written for piano in 2/4 time, featuring a key signature of one sharp (F#). It consists of five systems of music, each with a treble and bass staff joined by a brace. The first system begins with a piano (p) dynamic marking. The second system includes a mezzo-forte (mf) marking. The third system starts with a forte (f) dynamic. The fourth system continues with the forte dynamic. The fifth system concludes the piece. The notation includes various musical symbols such as eighth and sixteenth notes, rests, and slurs, indicating a lively yet controlled tempo.

Роман

Музика народна
Обробка В. Верховинця

Помірно

Повільно. Маршово

Швидко

Повільно, Маршово

rit.

f

sf

ff

mf

f

1-3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

459

460

461

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

477

478

479

480

481

482

483

484

485

486

487

488

489

490

491

492

493

494

495

496

497

498

499

500

501

502

503

504

505

506

507

508

509

510

511

512

513

514

515

516

517

518

519

520

521

522

523

524

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

543

544

545

546

547

548

549

550

551

552

553

554

555

556

557

558

559

560

561

562

563

564

565

566

567

568

569

570

571

572

573

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

593

594

595

596

597

598

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638

639

640

641

642

643

644

645

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

680

681

682

683

684

685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

698

699

700

701

702

703

704

705

706

707

708

709

710

711

712

713

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

820

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

839

840

841

842

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

858

859

860

861

862

863

864

865

866

867

868

869

870

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

884

885

886

887

888

889

890

891

892

893

894

895

896

897

898

899

900

901

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

912

913

914

915

916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

931

932

933

934

935

936

937

938

939

940

941

942

943

944

945

946

947

948

949

950

951

952

953

954

955

956

957

958

959

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969

970

971

972

973

974

975

976

977

978

979

980

981

982

983

984

985

986

987

988

989

990

991

992

993

994

995

996

997

998

999

1000

Козак

Не дуже швидко

ВЕСНЯНОЧКА

Верховинець Я. Про «Весняночку» та її автора	4
--	---

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ. ПРО РУХЛИВІ ІГРИ ЗІ СПІВАМИ..... 12

МЕТОДИЧНІ ПОЯСНЕННЯ ДО ДИТЯЧИХ ІГОР І ПІСЕНЬ.....	12
Передмова.....	12
Про класифікацію ігор для дітей різного віку	14
Про повторення відомих пісень-ігор у старших групах	15
Про пісні та ігри на різні теми	16
Про «кари» під час гри	16
Про диригування в дитячих установах.....	17
Про нотну грамоту в дитячих садках.....	17
Про зв'язок ігор з математикою	19
Про використання «Весняночки» в школі	19
ПРО ІНШІ ФОРМИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ.....	21
Груповий спів та музична грамота	21
Слухання музики	22
Музичні екскурсії	22
Про роль виховательки під час гри	23
ЕЛЕМЕНТИ ПОПЕРЕДНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ГРИ.....	24
Утворення кола	24
Розучування пісні	25
Призначення дійових осіб.....	26

РОЗДІЛ ДРУГИЙ. ІГРИ ТА ПІСНІ НА РІЗНІ ТЕМИ 27

1. Гра «Дибиди-диби»	27
2. Гра «Ладки-ладки»	28
3. Гра «Гоп-гоп».....	30
4. Гра «Гляньте всі».....	30
6. Гра «Равлик-павлик»	31
8. Гра «Печу, печу хлібчик»	32
12. Гра «У дзбаночку молочко»	33
13. Гра «Старий батько»	35
14. Гра «Гей, Сірко»	36
16. Гра «Іде коза рогата».....	37
17. Гра «Бім-бом».....	38
18. Гра «Пташка маленька»	42
19. Гра «Галя маленька»	44
22. Пісня «Котику сіренький».....	47
23. Пісня «Ой ходить сон».....	47
24. Пісня «Люлі, люлі»	48
25. Пісня «Баю, баю»	49
26. Гра «Ляльчини іменини»	49

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ. ВЕСНА..... 50

31. Гра «Труби, Грицю, в рукавицю»	50
32. Гра «Зробим коло»	50
33. Гра «Сонечко»	51
34. Гра «Та це ж весна»	51
35. Пісня «Весна зиму проганяє».....	54
36. Гра «Іде, іде дід»	54
37. Гра «Гляньте, діточки».....	56
38. Гра «А вже весна».....	58
39. Гра «Розлилися води»	59
41. Гра «А вже красне сонечко»	61
42. Гра «Я Коза»	63
43. Гра «Гей ви, дітки чорнобриві».....	63
46. Гра «Ой вийтеся, огірочки»	65
48. Гра «Унадився журавель»	66

50. Гра «І шумить, і гуде»	67
53. Пісня «Коли сонечко»	69
56. Гра «Весна іде»	70
57. Гра «Шум»	72
58. Гра «Ой ходить Іванко»	73
59. Гра «Гей, військо йде»	75
60. Гра «Шумить, гуде сосонка»	76
62. Гра «Сива шапка»	78
65. Гра «Ой ти, вітер»	78
67. Гра «Подоряночка»	80
72. Гра Женчик	81
73. Гра «Крокове колесо»	84
75. Гра «Кривий танок»	85
78. Гра «Плету лісочку»	87
80. Гра «Мак» («При долині мак»)	89
81. Пісня «Вийди, вийди, сонечко»	91
85. Пісня «Перепілка»	91

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ. ЛІТО 93

95. Гра «Ой у полі жито»	93
100. Гра «Качка йде»	94
103. Гра «Їду, їду»	96
104. Гра «Ми дзвіночки»	97
109. Гра «Ходить гарбуз по городу»	101
111. Пісня «Коло хати»	103
117. Пісня «Косарі молоді»	103
122. Пісня «Тече вода»	104

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ. ОСІНЬ..... 105

123. Гра «Ходять діти в колі»	105
124. Гра «Росте буряк»	106
125. Гра «Ой Василю, товаришу»	107
126. Гра «Павук сірий»	107
127. Гра «Малі діти по гриби ходили»	109
128. Гра «Шевчик»	110
129. Гра «Коваль»	112
131. Гра «Ой де ж ти була?»	114
132. Гра «Два півники»	115

РОЗДІЛ ШОСТИЙ. ЗИМА..... 118

137. Гра «Білесенькі сніжиночки»	118
138. Гра «Іваночку, покинь схованочку»	120
139. Гра «Щебетали горобці»	120
142. Гра «Зайчики і Бурчик»	122
144. Гра «Метелиця»	122
148. Гра «Насуплю я брови»	124

РОЗДІЛ СЬОМИЙ. ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ДОДАТОК..... 126

Підготовчі рухи	126
Положення рук	127
Тактування (рахунок)	128
Методичні поради	128
Опис рухів	130
Вільний марш	153
Козачок	155
Роман	156
Козак	159

**АНТОЛОГІЯ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ
КЛАСИЧНА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ**

ВАСИЛЬ ВЕРХОВИНЕЦЬ

ВЕСНЯНОЧКА
(скорочений передрук)

Редакційна група:
Бак Вікторія, Огнева Людмила,
Первак Майя, Салієнко Ніна

Упорядник
Огнева Людмила

Комп'ютерний макет і художнє оформлення
Огнева Людмила

Підписано до друку 04.09.2020. Формат 60x84 1/8
Гарнітура Calibri. Папір крейдований
Умовн. друк. арк. 18,95. Обл. вид. 6,47.
Зам № 4137. Наклад 50 прим.

ТОВ «Домінанта Принт», 49008, Дніпропетровська обл.,
м. Дніпро, вул. Театральна, буд. 6.
Свідоцтво ДК № 5741 від 31.10.2017 р.

Друк: друкарня ТОВ «Домінанта Принт»,
м. Дніпро, вул. Театральна, буд. 6
Тел. (056) 785-04-00
www.dmprint.com.ua

АНТОЛОГІЯ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ

КЛАСИЧНА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

Педагогічну скарбницю Європи XVIII – XX ст. було збагачено неповторними наробками українських філософів та педагогів, яких можна вважати класиками гуманної педагогіки. До них відносимо Памфіла Юркевича, Григорія Сковороду, Костянтина Ушинського, Августина Волошина, Константину Малицьку, Софію Русову, Христину Алчевську, Бориса Грінченка, Михайла Драгоманова, Андрея Шептицького, Василя Сухомлинського, Антона Макаренка, Олексу Тихого.

Виданням циклу книг «Антологія гуманної педагогіки. Класична педагогічна спадщина України» ми хочемо звернути увагу сучасних педагогів на імена тих видатних українців, чиєю спадщиною ми користуємось, але у вигляді спрощених компіляцій. Тоді як повернення до першоджерел не тільки збагатить досвід, а й сприятиме відновленню нашої гідності як носіїв загальноукраїнської ментальності духовного гуманізму, без якої не існувало б Європейського простору гуманістичних цінностей.

Олекса Тихий. **МОВА НАРОДУ, ДОЛЯ ЛЮДИНИ**

Константина Малицька. **ПОРА! ВЕЛИКИЙ ЧАС НАСТАВ!**

Борис Грінченко, Христина Алчевська. **ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА!**

Олександр Духнович, Августин Волошин. **МИСТЕЦТВО МИСТЕЦТВ
СИНІЙ ПТАХ ДОНЕЧЧИНИ**

Тарас Шевченко. **УЧИТЕСЯ, БРАТИ МОЇ!**

Іван Огієнко, Григорій Ващенко. **УСЕ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Микола Корф. **ВИБРАНІ ТВОРИ**

Василь Верховинець. **ВЕСНЯНОЧКА** (скороч. передрук)